

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN

PUBLICACIÓN DE NOVA ESCOLA GALEGA

entrevista
novas tecnoloxías
experiencias
educación social
panoraula

OS MUSEOS

vigo sabe a mar

vigo sabe de mar

cultura

empresas

tecnoloxías

investigación

física oceánica

ecoloxía

bioloxía

Ciencias do Mar

Universidade
de Vigo

Novas
Emprendedora

un mar de coñecementos

É PRIMAVERA?

Estamos sen dúbida na primavera estacional, que por certo vén mollada. Será primavera no tempo político, social e cultural do país? Aquí, a resposta admite dúbidas.

Será primavera para a nosa educación, a case un ano de deixar atrás un goberno do PP e o seu pouso na educación, do que se podería dicir que era o inverno? Por acaso, que floreceu dende aquela a hoxe?, onde están as chorimas, os chuchameles, e as mimosas da nosa educación? Temos máis libros de texto gratis, bolsas para a compra de PCs, colexios con horarios ampliados para beneficio das comunidades, acompañantes nos autobuses..., e son todas medidas con apreciable contido social, pero aínda non significan muda cualitativa, para dicires que estamos construindo un sistema educativo máis democrático, non máis engrenado nos mecanismos de consumo do mercado, máis enxergado coa nosa tradición cultural e lingüística, e máis disposto para responder aos retos.

É primavera?. Queremos que sexa primavera. Tantos anos de inverno, en querendo ver entusiasmo polo traballo educador entre o profesorado, que o hai, pero menos do que debera haber. En querendo ver experiencias pedagóxicas e comunidades escolares con pais e nais e escolas a vivir gozosamente a fermosa aventura da educación e do acceso á cidadanía crítica e consciente.

Tantos anos en querendo ver unha Escola Pública e non a consolidación da rede concertada e a lexitimación social dos colexios privados de pago; unha Escola Galega, que tempo foi habendo en 25 anos de Autonomía para facer bastante máis, unha Escola Democrática na toma de decisións, no seu espírito comunitario, na súa loita contra o fracaso, en funcionando, claro é, outros mecanismos de responsabilidade social; unha Escola Laica, que por iso cultiva a análise crítica dos problemas socio-culturais que preocupan, ao tempo que formula en positivo o respecto á conciencia moral e relixiosa, sen pregarse a dogmatismos e imposicións, algo que só podemos contemplar nunha parte do sistema social. E non acabamos de ver.

É Primavera?. Puidese selo; poderíamos apreciar os primeiros gromos. Que ocasión arredor da explicación de tantos aspectos que na LOE teñen resonancias positivas, pois que tamén os hai que non nos gustan! . Que ocasión para repensar os currículos e a súa elaboración e desenvolvemento. Para deterse a re-examinar os proxectos de centro e a organización deles. Que ocasión para re-situar a educación, en Galicia, entre as prioridades sociais e de Goberno, dende unha ollada estratéxica, por iso institucional e concordada, sobre a nosa constitución social.

Que outra ocasión, agora que se abre a discusión dun novo Estatuto de Autonomía, cun esperable mellor tratamento competencial na esfera cultural e educativa!. Agora que se abre a porta a un tratamento xurídico máis adecuado da lingua galega, que non é outra cousa que o deber de coñecela. Lingua do pobo dixerón tantos, e que os representantes do pobo deberán lucir e promover socialmente, con intelixencia... e con fervor.

Entre preguntas, demandas e desexos. Acordándonos da escola e da educación soñada por Xoán Vicente Viqueira, quen trazou con debuxo certo o que eran os nosos problemas educativos, e tamén as perspectivas de avance. O Xoán Vicente Viqueira europeísta e galeguista; docente e pensador, institucionalista e progresista social; quen ben poderá ser un facho memorable para esta hora.

É primavera?. Xa debera selo, Sra. Conselleira. E queremos apreciar mellor os primeiros gromos, logo de longo inverno, ¿ou, por acaso, non era inverno, e por iso non acabamos de ver chuchameles, mimosas e chorimas novas?

6 O tema Os museos	98 Futuros profesionais, e agora que? Mobilidade ou inmovilidade, ti escolles
68 A entrevista Javier Echeverría A educación telépolis	99 Pais e nais Educar na prevención
71 Novas tecnoloxías Conclusións I Congreso Ibérico A Fenda Dixital-Silleda	101 Escríbenos Por que estudei galego?
74 A escola rural Algo de historia e actualidade para coñecer a mesa de educación no rural	102 Xoguetainas e brinquetainas Tastarabás de lata
78 Experiencias • Experiencia interxeracional na exposición "O mar na ría" no CEIP Serra de Outes. • Integrando o pensar, o facer e o sentir na escola	104 Panoraula
90 Educación social e escola A escola: ¿punto de encontro entre o profesorado e as educadores/as sociais?	111 Reseñas Literatura infantil e xuvenil
92 As outras escolas Unha experiencia educativa nun recuncho de El Salvador (Centroamérica)	114 Bases da 4ª edición dos premios EDUCACOMPOSTELA
96 Recursos do entorno Ven ao Carreirón na Illa para te cegares coa súa luz...	115 Guía orietativa para as propostas EDUCACOMPOSTELA
	116 Normas de publicación
	117 Suscríbete
	119 Humor

Sumarios

REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN

Num. 35
Xuño 2006

Director:

Xesús Rodríguez Rodríguez

Consello de Redacción:

Antón Costa Rico
Carmen Díaz Simón
Manuel González Seoane
Xulio Pérez Pérez
Xosé Ramos Rodríguez
Miguel Vázquez Freire
Francisco Veiga García

Consello Editorial:

Agustín Fernández Paz
Antón Rozas Caeiro
Carmela Cons Pintos
Chis Oliveira Malvar
Emilio González Legaspi
Fina Mosquera Roel
Francisco Candia Durán
Lois Ferradás Blanco
Mª Dolores Candedo Gunturiz
Manuel Bragado Rodríguez
Manuel Pazos Crespo
Manuel Vieites García

Marilar Jiménez Aleixandre
Mercedes Suárez Pazos
Narciso de Gabriel Fernández
Pilar Bernárdez Sanluís
Ramón López Facal
Víctor Santidrián Arias
Xosé Álvarez Castro
Xosé Lastra Muruais
Xosé Manuel Barreiro González
Xosé Manuel Cid Fernández
Xosé Manuel Rodríguez-Abella
Xulio Pérez Ramos

OS MUSEOS

8 Museos galegos: actualidade e retos do futuro relativos á educación

13 Os programas e materiais educativos producidos nos museos

17 A colaboración escola-museo-universidade desde una didáctica renovadora

20 Museos interactivos na escola

23 Museos de arte contemporánea versus educación artística

27 Os estudos de público nos museos como ferramentas de participación cidadá nas políticas culturais locais

29 Museo Pedagógico de Galicia. Memoria con proxecto

35 Museos galegos en internet

39 A linguaxe dos obxectos

41 Museo provincial de Lugo. Dez anos de actividades didácticas

44 Cando o museo está dentro da escola

47 Museo Etnográfico "Monte Caxado" (As Pontes)

50 Departamento de educación e acción cultural do Museo do Pobo Galego

54 Práctica pedagóxica na montaxe do Museo das Mariñas (Betanzos)

57 A Casa das Ciencias e a Domus da Coruña

60 Unha experiencia didáctica no Museo do Castro de Viladonga

63 Para saber máis...

Redacción: rge.redaccion@mundo-r.com

Publicidade: rge.publicidade@mundo-r.com

Subscricións: rge.subscriccions@mundo-r.com

Deseño: Acordar

Maquetación: Acordar

Impresión: Litor

D.L.: C-22/1986

ISSN: 1132-8932

Foto Arquivo MUPEGA.

Ana Mª Pose Blanco
Coordinadora do Monográfico

OS N

Os museos son importantes ambientes de ensino-aprendizaxe destinados a xogar un destacado papel no desenvolvemento integral dos futuros cidadáns e cidadás. Esta convicción xeralmente asumida, cando menos nun plano teórico, fai necesaria e indispensable unha revisión actual da educación nos museos en Galicia, que sirva como diagnose e punto de partida para posibles propostas de mellora da situación presente. É este, pois, o noso obxectivo principal neste traballo.

Con esta idea centramos o tema do actual número da *Revista Galega de Educación* na exploración, análise e valoración das posibilidades pedagóxicas que presentan os museos e os centros de interpretación do patrimonio, e máis concretamente esforzámonos por ofrecer unha mirada calidoscópica e rica á educación no panorama museístico galego.

Para iso contamos coa colaboración de diversos profesionais que traballan, dunha maneira máis ou menos directa, en distintos campos relacionados co mundo da pedagogía museística, para que nos acheguen a esta realidade, tan apaixonante como descoñecida por amplos sectores da sociedade.

Deste xeito coñeceremos máis polo miúdo como funcionan estas institucións, que responsabilidades educativas lles está a esixir a sociedade actual, como esas demandas se materializan na planificación e desenvolvemento de programas educativos, que tipos de materiais didácticos se están a elaborar como apoio ás actividades ou para utilizar independentemente a elas, que tipo de recursos se empregan para facer comprensibles ao público non especializado as mensaxes expositivas... Poderemos comprobar como a oferta

educativa destas institucións varía enormemente duns centros a outros, tanto en cantidade como en calidade. Ademais, teremos a oportunidade de achegarnos a museos galegos concretos, desde onde nos falarán das súas propias e singulares experiencias educativas.

Para organizar todos estes contidos estruturamos o monográfico en dous bloques. No primeiro, a maneira de fundamentación teórica, recolleemos cun carácter marco unha análise dos múltiples e diversos aspectos que se articulan arredor da educación nos museos. Dentro do segundo bloque, presentamos unha serie de experiencias educativas levadas a cabo por diversos centros museais galegos.

Por último, cabe destacar que esta aproximación ao panorama museístico galego, a pesar de ser só un esbozo da realidade, debido ás limitacións espaciais do propio monográfico, tamén nos pode servir para facer un balance construtivo da situación actual, e así poder reflexionar e tomar conciencia daqueles aspectos que poidan ser mellorables, para que nun futuro os/as profesionais que traballan nestes ámbitos poidan optimizar a oferta dos departamentos de educación e difusión cultural, de maneira que os museos cumpran efectivamente coa función que lles foi asignada e se convertan en verdadeiras institucións ao servizo da sociedade e do seu desenvolvemento, así como organizacións culturais favorecedoras do desenvolvemento integral dos seus cidadáns. Así mesmo, desexamos que esta publicación abra unha vía de debate entre os profesionais que traballan neste campo, que permita ampliar progresivamente e mellorar as actuacións educativas nas institucións museísticas.

MUSEOS

Museo Belas Artes , A Coruña, 2005.

Museos galegos: Actualidade e retos do futuro relativos á Educación

Rosa Villar Quinteiro

Xestión Integral do Patrimonio
rosavillarq@yahoo.es

Na actualidade os museos convertéronse en espazos de cultura e aprendizaxe que traballan por abrirse á sociedade da súa contorna, aínda que a miúdo se descoñecen as funcións e ofertas existentes nestas institucións. E neste traballo preséntanse brevemente as principais ferramentas e estratexias que se empregan nos museos como catalizadores da aprendizaxe non formal, reclamando así mesmo unha maior interacción co mundo da escola.

A función didáctica asignada aos museos con relación ao público infantil e adolescente é

unha cuestión relativamente recente, especialmente promovida nos pasados anos oitenta, logo de actualizar os museos as súas estratexias de presentación e de asumir a función educadora como parte dos seus deberes: *"Un museo é unha institución permanente, sen ánimo de lucro, ao servizo da sociedade e do seu desenvolvemento, aberta ao público e que promove a investigación dos restos materiais do home e do seu ambiente, adquireos, consérvaos, comunícaos e exponos para o estudo, a educación e o lecer"* (Estatutos do ICOM 1995).

Deste xeito o museo, lugar de encontro e referencia cultural, pasa a se converter nun centro de educación non formal, no senso de que se ben non resposta ao esquema físico do centro docente nin transmite uns contidos seguindo un *currículo* académico, é indiscutiblemente un espazo de aprendizaxe, un importantísimo contedor de recursos culturais que debe manter importantes lazos cos centros de educación formal -as escolas- e en xeral, actuar de mediador entre o patrimonio e a sociedade.

Se ben o museo como espazo multidimensional, complexo e dinámico está dirixido ao conxunto da sociedade do seu medio, é o público en idade formativa un dos máis directos beneficiarios do conxunto de estímulos intelectuais, sociais e afectivos que se poñen en xogo nas experiencias de aprendizaxe desenvolvidas nos museos, ao estaren baseadas nuns contidos e obxectivos específicos, desenvolverse en grupo e de xeito ameno e participativo.

MUSEOS E APRENDIZAXE NON FORMAL

A conversión dos museos en recursos efectivos de aprendizaxe non formal adicionais require que estas institucións permitan a interacción e a exploración, deseñando actividades lúdicas suficientemente motivadoras que provoquen nos participantes a construción ou reconstrución de conceptos e principios relacionados cos contidos dos museos. Isto demanda imprescindiblemente a incorporación nos seus programas organizativos non só da función teórica senón tamén dos recursos económicos e humanos necesarios, que normalmente se integran nos denominados gabinetes educativos, ou pedagóxicos. O concepto, pois,

de museo como elemento de formación ten que ser asumido na mesma filosofía de funcionamento do centro, ademais de dispor logo das ferramentas técnicas para levalo á práctica, debéndose ser conscientes de que a elaboración dos programas divulgativos e formativos dos museos é unha tarefa que implica a todos os técnicos responsables do funcionamento da institución, tanto para a súa creación como para a montaxe e realización.

En todo caso desde a perspectiva do funcionamento do propio museo, a programación divulgativa e didáctica manterá a conexión conceptual coa montaxe expositiva á que fai referencia, observará as normas habituais de conservación e disporá da infraestrutura e medios necesarios tanto materiais como humanos para a realización da experiencia.

Respecto da educación formal, a programación do museo buscará a orixinalidade dos seus contidos, presentación e tratamento, fronte á educación formal, aproveitando a singularidade que aporta o cambio de escenario, e estes edificios por si mesmos, para os visitantes. Todo isto sen perder de vista os *currícula* escolares de cada ciclo, seleccionando contidos, procedementos e actitudes acordes aos coñecementos previos dos visitantes, establecendo canles de actuación e diálogo entre as institucións escolares e o museo.

Por último, a propia programación do museo deberá planificar obxectivos claros, estruturar as experiencias a modo de procedementos básicos e dispor as ferramentas de avaliación dos obxectivos acadados desde o mesmo museo, pero tamén desde a escola, aínda que sexa difícil de analizar o seu impacto na aprendizaxe que se encontra influenciada non só polos coñe-

cementos previos dos visitantes, senón tamén polas súas experiencias ou intereses persoais.

Todo iso para conseguir unha mediación didáctica entre os visitantes e a exposición examinada. Neste senso é necesaria a intervención dun axente que desenvolva e realice as actividades programadas polo museo; estémonos a referir á realización da visita dos escolares ao museo e ao papel fundamental do monitor: guiando aos visitantes, interpretando a súa experiencia, proporcionando os significados e colaborando a conformar valores e actitudes positivos ou facendo os axustes necesarios para optimizar a aprendizaxe, coa sutil tarefa de converter a experiencia non nunha prolongación da aula, senón nunha actividade amena, divertida e de interese, aproveitando a posibilidade de coñecer as realizacións materias da cultura do home. Esta inmediatez real é o principal activo motivador dos museos. Do seu labor vai depender en boa parte o éxito ou non da experiencia mesma e por extensión, da programación didáctica do centro museístico.

OS MUSEOS GALEGOS: POSIBILIDADES, PROBLEMAS, NECESIDADES

Unha análise da oferta didáctica dos museos galegos pon de manifesto a diversidade das propostas de actividades coas que se quere cumprir esta función educativa e tamén algunhas deficiencias salientables. A este respecto algunhas principais deficiencias residen na problemática que padecen estas institucións no noso país e que basicamente se refiren aos seguintes ámbitos (Villar 2004):

1. Recursos económicos insuficientes; o que afecta á dotación dos servizos educativos

Aprendizaxe informal no MARCO de Vigo.

nos museos, aspecto que constitúe unha reivindicación xeneralizada por parte dos responsables. Este marco económico produce diversas consecuencias relacionadas directamente coa posta en marcha destes servizos, no relativo ás carencias de recursos humanos e técnicos que en ocasións as institucións xestoras correspondentes tentaron solucionar coa adopción de fórmulas eventuais como as bolsas, por unha duración temporal limitada e sen continuidade nin do programa, nin dos profesionais¹. Esta situación ten implicacións directas tanto na programación de actividades cunha oferta clara e estable, como na súa natureza e desenvolvemento, ocasionando o desaproveitamento en moitas ocasións das potencialidades que ofrece a institución para traballar na educación non formal dun xeito creativo e diferente.

1. Véxase Fernández Fuertes en Larriba Leira, Lemos Ramos, 1997:316.

2. A carencia de departamentos didácticos na maioría dos nosos centros, en parte, como consecuencia do anterior. Os centros museísticos de recente fundación semellan dispor de maiores recursos, amosando máis dinamismo e motivación. Neste senso recóllense formulacións encol da maior dificultade de certas temáticas á hora da divulgación, como semellan ser a etnografía e cultura tradicional (Estevez Lavandeira 2002).

3. A propia concepción de museo, en ocasións aínda demasiado orientada ao público iniciado e na que se prioriza o papel de salvagarda das realización culturais do pasado.

4. As limitacións na formación dos profesionais aos que se lles encarga o cumprimento destas funcións. A miúdo non dispoñen de coñecementos de didáctica e de pedagogía,

ou mesmo en relación coa interpretación do patrimonio. Debido ao xa aludido carácter de eventualidade co que se dotan estes postos, a demanda é atendida por profesionais procedentes do mesmo centro ou de especialidades afíns á temática exposta, sen unha formación previa.

5. O funcionamento dos centros precisa dunha maior comunicación entre departamentos e mesmo da celebración de reunións, das publicacións de experiencias, etc., para obter un maior aproveitamento e permitir a innovación e a reciclaxe do persoal.

6. As negativas consecuencias do anterior semellan conectar coa concepción que desde os centros docentes formais se asume con respecto á visita aos museos, que se realiza moitas veces sen un interese previo na súa preparación e, en xeral, sen moita comunicación entre institucións que, aínda que comparten tarefas formativas, semellan departamentos estancos.

PARA AVANZAR

A análise da programación formativa específica para o público dos museos galegos, permítenos observar que esta oferta se centra fundamentalmente e por esta orde nas actividades diversas para escolares e sen datas de celebración estables, na existencia de material didáctico, nas visitas guiadas, nos obradoiros, teatro e representacións e finalmente, nas actividades para as familias.

Se temos en conta que tan só no 22% dos museos galegos podemos atopar algún tipo de oferta lúdica e formativa, estes datos debuxan un panorama xeral aínda pouco desenvolvido. A maior

parte das institucións mantéñense nuns parámetros tradicionais baseados na consideración dos museos como unha especie de “caixas fortes” onde se conserva a “esencia” da nosa cultura.

Nos casos en que atopamos materiais didácticos dispoñibles, case sempre estes fan referencia ás exposicións permanentes coa intención de obter unha maior vixencia temporal das mesmas, e coa contrapartida de que a falla da revisión e renovación dos mesmos leva ao inevitable esgotamento do seu interese. No caso de producirse montaxes temporais, estas resultan unha ocasión única para atraer e provocar a curiosidade, pero en xeral non soen acompañarse de materiais didácticos adaptados.

A realización das visitas guiadas ás salas do museo habitualmente mantén un criterio tradicional baseado na transmisión dunha información por parte dun membro do museo, e nun contexto carente da preparación previa desexable, derivada da falla dunha comunicación real entre a escola e o museo. Neste senso resulta fundamental que o museo poña a disposición do público en xeral e dos docentes en particular, un material informativo e orientativo para preparar a visita con anterioridade nas súas aulas e ampliar o impacto da visita a pesar da brevidade da mesma.

Estas visitas normalmente son programadas desde os mesmos centros educativos, logo de recibir información da oferta cultural da contorna, implicando aos mestres e profesores relacionados cos contidos do Museo. A preparación previa da visita ao museo por parte do centro de ensino resulta fundamental para o aproveitamento da experiencia (Dorrego Martínez, 1999) polo que cada vez máis, os museos poñen a disposición do profesorado a

información de consulta e apoio nas súas páxinas web ou nas salas; unha visita previa por parte do profesor orientador dun grupo de escolares vaille permitir extraer os conceptos principais do discurso e os lugares máis interesantes para dedicar máis tempo, así como establecer contacto co persoal da institución. E moi raramente os contidos dunha exposición e das actividades didácticas programadas fan referencia a unha soa materia de coñecemento, cousa que hai que ter de conta.

Finalmente existen unha serie de actividades cunha forte carga atractiva e lúdica á vez que de xeito informal permiten traballar conceptos e principios desde unha perspectiva transversal, como son os obradoiros, as representacións ou as actividades participativas para as familias, se ben aínda se deixa notar unha oferta restrinxida e mesmo unha baixa frecuencia de celebración. Son precisamente estas actividades, nas que é preciso manipular obxectos, estimular a creatividade, ou provocar a curiosidade individual ou do grupo, presentadas nun contexto novo –diferente ao da educación formal-, nas que se conseguen resultados importantes tanto ao nivel da construción do coñecemento, como a escala social, e na asimilación de novos hábitos relacionados co lecer, a cultura e o desenvolvemento persoal.

Con todo, no panorama de desenvolvemento da función educadora dos museos galegos no que nos atopamos, aínda con importantes carencias, tamén se enxergan experiencias en funcionamento que traballan nesta liña, aínda que para un funcionamento óptimo ao que temos que tender –pois a función educadora é sempre unha tarefa aberta, en construción permanente- será fundamental a implicación de todos os axentes participantes.

En resumo, existen unha serie de ferramentas de aprendizaxe non formal que poden ser empregadas con éxito nos museos, con planeamentos teóricos, económicos e humanos empregados axeitadamente, complementando e enriquecendo o ensino formal. Nesta estratexia educativa parece apropiado un achegamento e colaboración entre os museos e as escolas, en particular, pero tamén entre os museos e a sociedade en xeral. As experiencias realizadas no noso país e fóra del revelan o enorme valor dos museos no papel educador da sociedade, non só na transmisión de contidos, senón na conformación de valores e na creación de actitudes e hábitos culturais. Para isto é fundamental que os museos dispoñan dos medios e servizos necesarios, pero tamén que a sociedade entendida en conxunto ou ben como grupos específicos, neste caso o público escolar materialice unha demanda esixente, involucrándose na súa realización.

BIBLIOGRAFÍA

Allard, M e Larouche, M.C. (1994). La evaluación de programas de interpretación de la historia destinados a grupos escolares en los lugares históricos canadienses *Conferencia de la Reunión Anual del Comité de Educación y Acción Cultural (CECA)*. ICOM-Ecuador. Cuenca, 28-octubre 1994.

Asensio, M. e Pol, E. (2003). Aprender en el museo. *Iber. Didáctica de las Ciencias Sociais, Geografía e Historia*, 36, 62-77.

Calaf Masachs, R. (Coord.) (2003): *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio*. Gijón: Ediciones Trea.

Dorrego Martínez, F. (1999). As visitas escolares ó Castro de Viladonga no curso 1998-1999. *CROA*, 9, 35-38.

Dorrego Martínez, F. (2003). Un estudio de visitantes no Museo do Castro de Viladonga. *CROA*, 13, 39-42.

Estévez Lavandeira, A. (2002). Ensina-la identidade. En *Museos: Construindo a Comunidade. VII Coloquio Galego de Museos*. Museo do Pobo Galego, Santiago, 26-28 set.- 2002, 117-128.

Falk, J. (2004). The director's cut: toward an improved understanding of learning from museums. *Science Education*, 88, 83-96

Fernández Cervantes, M. (2003). Los museos: espacios de cultura, espacios de aprendizaje. *IBER. Didáctica de las Ciencias Sociais, Geografía e Historia*, 36, 55-61.

Hein, G.E. (1995). The constructivist museum. *Journal of Education in Museums*, 15, 1-15.

Jiménez Losartos, E. e Martínez Cerveró, M.L. (Coord.) (1998). *Los talleres didácticos del IVAM*. Fundación Bancaja, Escola d'Arts, Oficini de Valencia, Gráficas Vermetta.

Kelly, J. (2000). Rethinking the elementary science methods course: a case for content, pedagogy and informal science education. *International Journal of Science Education*, 22, 755-77.

Larriba Leira, M. e Lemos Ramos, B. (Coord.) (1997). *Administraciones Autonómicas y Museos: hacia un modelo racional de gestión*. Actas de las Jornadas, Santiago, maio 1996. Xunta de Galicia.

Maxwell, L.E. e Evans, G.W. (2002). Museums as learning settings: The importance of the physical environment. *Journal of Museum Education*, 27, 3-7.

Nogueira Pereira De Brito, M.A. e Hidalgo Cuñarro, J.M. (Coord.) (2004). *Museos do Eixo Atlántico*. Gráficas Planeta, S.L.

Santacana Mestre, J. e Serrat Antolí, N. (Coord.) (2005). *Museografía didáctica*. Barcelona: Editorial Ariel.

Valdés Sagüés, M.C. (1999). *La difusión cultural en el museo: servicios destinados al gran público*. Gijón: Editorial Trea.

Villar Quinteiro, R. (2004). Museos y didáctica: estado de la cuestión en Galicia. *Revista de Museología*, 29, 15-24.

Villar Quinteiro, R. (2004). A actividade didáctica nos museos da rexión atlántica galega. Breve estado da cuestión. En Nogueira Pereira De Brito, M.A. e Hidalgo Cuñarro, J.M. (Coord.). *Museos do Eixo Atlántico*. Gráficas Planeta, S.L., 151-162.

Villar Quinteiro, R. e Vázquez Dorrió, B. (2005). Science interpretation in high school, Hands-on Science: Science in a changing Education. En Kalkanis, G.; Michaelides P.G. (Eds.). *Actas da II International Conference on Hands-on Science. Science in a changing education*. Rethymno, The University of Creta, 184-189.

Os programas e materiais educativos producidos nos museos

Museo Belas Artes , A Coruña, 2005.

A dimensión pedagóxica dos museos faise cada vez máis patente na sociedade actual. Na realidade isto tradúcese nunha oferta educativa máis ampla e variada, apoiada por diversos materiais didácticos producidos nas propias institucións museísticas. Este traballo pretende dar unha visión global sobre as oportunidades educativas coas que nos podemos atopar nestes centros.

A sociedade en xeral asume a idea do museo como institución que transmite cultura e considérase un valioso instrumento de educación *non formal*, *informal*, e incluso, como sinala Valdés Sa-

güés (1999), un importante complemento da chamada *educación formal*. Sen embargo, isto non foi sempre así; será trala Segunda Guerra Mundial cando se xenera e consolida a idea de museo como institución de intervención social debido ao seu enorme potencial educativo. Na implantación desta nova visión da dimensión pedagóxica da institución terá moito que ver a creación, en 1946, do Comité Internacional de Museos (ICOM). A través das súas conferencias internacionais e do seu Comité Internacional para a Educación e Acción Cultural (CECA) irase fortalecendo a misión educativa do museo.

Ana María Pose Blanco

Investigadora do Departamento de Didáctica e Organización Escolar, Universidade de Santiago de Compostela
anapose@usc.es

O interese dos museos por abrirse e chegar ao público xunto coa asunción das súas posibilidades educativas (tanto da educación formal, non formal como informal), fai que se promovan os Departamentos Didácticos dentro do seu organigrama, chamados polo ICOM como Departamento de Educación e Acción Cultural (DEAC). Dende este departamento planifícanse todas as programacións educativas e actividades didácticas para os distintos segmentos do público, destinadas a dar a coñecer as exposicións que albergan (tanto permanentes como temporais) así como o propio museo (como institución, o edificio no que se instala...).

A institución museística concíbese agora como algo vivo, dinámico e que debe ser participativo; un espazo onde os visitantes aprendan, dun xeito lúdico e creativo, mediante o descubrimento. Este novo concepto implica que os contidos se fagan comprensibles, accesibles, significativos e atractivos para amplos sectores de públi-

co, e será esta nova necesidade a que impulse o deseño, a planificación e a elaboración, tanto de programas pedagóxicos como de materiais didácticos.

Deste xeito, os museos desenvolven programacións educativas cada vez máis diversas, destinadas a diferentes tipos de público, aínda que preferentemente irán dirixidas ao público escolar, xa que é o máis numeroso. Esta é unha tendencia extensible a todos os países, sendo constatable así mesmo en Galicia, como pon de manifesto Villar Quinteiro (2004).

Como xa comentamos con anterioridade, os DEAC serán os responsables de planificar, implementar e avaliar os programas educativos e culturais que se imparten dende o museo. Sen embargo, debemos salientar que na realidade museística galega moitas destas institucións carecen actualmente de servizo educativo debido fundamentalmente á falta de recursos económicos, e, como consecuencia, a programación didáctica, de habela, redúcese

en moitas ocasións a visitas guiadas. A continuación presentamos un cadro para dar a coñecer, dun xeito global, claro e conciso, a variedade de actividades didácticas que podemos atopar nos museos. Por unha parte utilizamos a variable da situación espacial das actividades e por outra a variable dos contidos. Deste xeito, distinguimos entre actividades que son realizadas dentro do museo (diferenciando entre as salas de exposición e os espazos específicos, como poden ser salón de actos, aulas didácticas...), as que son realizadas fóra do museo e as que son propostas na rede. Por outra banda, escollemos unha variable de contidos, diferenciando as actividades que fan ou non referencia ás exposicións da institución.

Ao carón destes programas aparecen, cada vez con máis forza, materiais didácticos elaborados nos propios museos e concibidos para ser traballados tanto dentro como fóra do seu espazo. A súa función principal é a de ser mediadores da acción educativa facilitando a comprensión das mensaxes expositivas

	ACTIVIDADES NO MUSEO		ACTIVIDADES FÓRA DO MUSEO	ACTIVIDADES NA REDE
	Instalacións Expositivas	Espazos Específicos		
SOBRE AS EXPOSICIÓNS	Visitas guiadas Visitas audioguiadas Fichas/Follas didácticas Xogos de pistas Demostracións Carriños/EMI Mochilas Puntos de información informáticos Manipulativos	Conferencias Congresos Xornadas Charlas Video-proxeccións Talleres Dramatizacións Demostracións	Exposicións itinerantes: -Museo-Bus -Maletas pedagóxicas Kits Audiovisuais: -diapositivas -vídeos Materiais informáticos (CD-ROM) Concursos	Visitas virtuais Xogos Teleformación Demostracións
SEN RELACIÓN DIRECTA COAS EXPOSICIÓNS	Eventos Dramatizacións	Conferencias Congresos Xornadas Charlas Debates Ciclo de películas Talleres Concertos Dramatizacións Eventos, competicións, feiras...	Audiovisuais (diapositivas, vídeos, proxeccións...) Kits Materiais informáticos (CD-ROM) Concursos	Visitas virtuais Xogos Concursos Teleformación Demostracións

así como o coñecemento do museo como institución. De maneira que podemos deducir que estes materiais educativos terán como fin favorecer os procesos de ensino-aprendizaxe, adecuando os contidos ás necesidades do público, para que este alcance unha aprendizaxe significativa.

Unha vez establecida a función xeral destes materiais, podemos facer un desglose máis polo miúdo das funcións específicas que se lle poden asignar aos diversos materiais educativos elaborados nos centros museísticos:

- Motivar aos diferentes segmentos de público para que se acheguen aos museos e gocen coa experiencia.
- Facilitar o sentido lúdico da aprendizaxe, que aprendan divertíndose.
- Informar e presentar contidos das mensaxes expositivas e do propio museo, facilitando a comprensión dos mesmos, contextualizando, ampliando información...

- Ofrecer e contrastar datos.
- Sintentizar a información, salientando aqueles aspectos máis significativos, co fin de facer máis comprensibles os contidos expositivos.
- Ilustrar temas, poñendo exemplos cos que os destinatarios poidan identificarse. É desexable que os visitantes poidan relacionar os contidos das exposicións coas súas experiencias persoais.
- Amosar outras experiencias, para ofrecer unha realidade multidimensional e complexa.
- Permitir a observación, tanto dirixida como libre.
- Apoiar unha exposición, facela máis comprensible; os materiais poden facer que unha montaxe expositiva concibida nun principio sen criterios pedagóxicos poida chegar a ser didáctica (Arias Vilas, 1997).
- Permitir simulacións (a través de demostracións, etc.).

- Axudar a experimentar.
- Visualizar medios afastados (a través de reproducións, etc.).
- Guiar un proceso, marcando as pautas ou fases a seguir.

Gran parte destes materiais educativos teñen como destinatarios fundamentais os e as estudantes dos diferentes niveis educativos, cunha predominancia dos niveis de Primaria e Secundaria (tanto ESO como Bacharelatos). Isto débese por unha banda a que son un público potencial importante para o día de mañá, xa que se a experiencia vivida no museo lles resulta grata se converterán no futuro en visitantes asiduos a esta institución.

Para ilustrar a diversidade destes materiais didácticos presentamos un cadro onde os clasificamos en función do soporte que poden presentar e o tipo de público ao que van destinados.

	MATERIAL IMPRESO	MATERIAL AUDIOVISUAL	MATERIAL MULTIMEDIA	OUTROS MATERIAIS MANIPULATIVOS
PÚBLICO ESCOLAR	Fichas didácticas Follas didácticas/Follas guías/Papeis-guía/ Guías de observación Follas de traballo Follas informativas Guións de preguntas (xogos de pistas) Unidades didácticas Cómics Caderno do alumno Caderno do profesor	Diapositivas Vídeos Cintas de audio CD's	CD-ROM Ordenadores (pantalla táctil) Páxinas web (visitas virtuais, materiais educativos, videoconferencias, teleformación)	Maletas pedagóxicas/ Maletas de préstamo Kits didácticos/Maletas manipulativas Maletas expositivas Carriños Recortables Maquetas
PÚBLICO XERAL	Guías Catálogos divulgativos Catálogos especializados Monográficos Folletos Follas informativas Guías didácticas Revistas Paneis informativos Cartelas	Diapositivas Vídeos Cintas de audio CD's Audioguías	CD-ROM Ordenadores (pantalla táctil) Páxinas web	Carriños Mochilas Maquetas

BIBLIOGRAFÍA

Aguilera, C. (1998). *Vamos al museo: guías y recursos para visitar museos*. Madrid: Editorial Narcea.

Alonso Fernández, L. (1999). *Museología y museografía*. Barcelona: Ediciones del Serbal.

Arias Vilas, F. (1997). Comunicación, difusión e didáctica: o caso do museo do Castro de Viladonga (Lugo). *En Actas das Xornadas Administracións autonómicas e Museos: Cara un modelo racional de xestión. Maio 1996*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia.

Asensio Brouard, M. e Pol Méndez, E. (2003). Aprender en el museo. Salir del aula. *Íber, Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 36, 62-77.

Domínguez, C.; Estepa, J. e Cuenca, J.M. (Edits.) (1999). *El museo. Un espacio para el aprendizaje*. Huelva: Universidad de Huelva.

Montañés, C. (Coord.) (2001). *El museo. Un espacio didáctico y social*. Zaragoza: Mira Editores, S.A.

Pastor Homs, M.I. (2005). *Pedagogía museística: nuevas perspectivas y tendencias actuales*. Barcelona: Ariel.

Valdés Sagüés, M^a.C. (1999). *La difusión cultural en el museo: servicios destinados al gran público*. Gijón: Ediciones Trea, S.L.

Villar Quinteiro, R. (2004). Museos y Didáctica: estado de la cuestión en Galicia. *Revista de Museología*, 29, 15-19.

PUBLICIDADE

MÚSICA EDUCACIÓN PRIMARIA

Para renovar a música nas aulas

ANAYA

A colaboración escola-museo -universidade desde unha didáctica renovadora

Museo Belas Artes , A Coruña, 2005.

FUNCIÓNS DOS MUSEOS E MODELOS DE ESCOLA: HACIA UN ENCONTRO ENTRE INSTITUCIÓNS

Os primeiros museos, entendidos como almacéns para protexer obxectos de cultura non respondían a unha función pedagóxica. Hoxe asúmese que o museo ten que adquirir, conservar, investigar e comunicar con fins de estudio, pero tamén de educación e deleite, como hai tempo xa recoñeceu o Consello Internacional de Museos. O patrimonio que acolle o museo é considerado un instrumento para a formación das

persoas, e tanto museos como escolas conflúen nas funcións educativa e social que se lles atribúe. Ambas institucións teñen que dar resposta a preguntas das que se ocupa a Didáctica como para que, que, como, con que e a quen ensinar ou transmitir.

Dependendo do modelo que adoptemos, as respostas a estas preguntas van ser diferentes. Así, podemos optar por unha escola centrada nas explicacións do profesor de contidos conceptuais delimitados nas diferentes disciplinas académicas e desconectados do entorno, que presenta o coñecemento como acabado, absoluto e verdadeiro, asumindo unha con-

Eduardo Xosé Fuentes Abeledo

Departamento de Didáctica e
Organización Escolar
Universidade de Santiago de Compostela

António Amaral

Escola Pública da Ribeira do
Agrupamento de Escolas Grao Vasco
de Viseu, Portugal

cepción do alumno como receptáculo de información sen incidir no desenvolvemento do seu sentido crítico. Pero podemos inclinarnos tamén por unha escola aberta a un medio que ofrece multitude de oportunidades para a investigación e a aprendizaxe de contidos de todo tipo (conceptuais, procedimentais e actitudinais), unha escola que aposta por comprometerse con proxectos de traballo que integran contidos de diversas disciplinas e convirte nun dos seus obxectos privilexiados de análise e investigación o patrimonio que acollen os museos.

Os museos que asumen a súa función educativa –mesmo incorporando Departamentos Didácticos na súa estrutura e desenvolvendo un Proxecto Educativo do propio museo–, tamén poden inclinarse por un enfoque didáctico máis transmisivo e disciplinar, con actividades fundamentalmente informativas que ofrecen o coñecemento completamente elaborado e pechado, ou por outro máis investigador e integrador de diferentes contidos con propostas de aprendizaxe constructivistas organizando itinerarios formativos partindo das ideas previas dos participantes e provocando conflitos cognitivos e procesos de reestructuración dos esquemas mentais con actividades de moi diverso tipo que estimulen a curiosidade e potencien o diálogo entre os participantes e os obxectos, que desenvolven a capacidade de “lectura” do patrimonio nunha estratexia de descubrimento na que o coñecemento que ofrece o museo permite ou presenta múltiples interpretacións. Neste último enfoque os participantes son moi activos no proceso de construción dos coñecementos e soen incluírse elementos lúdicos. As propostas didácticas non só incorporan as visitas guiadas ou autoguiadas senón outros instrumentos de acción didáctica como os talle-

res (de investigación, dramatización...) e itinerarios didácticos servíndose de múltiples recursos

As normativas e tratados que fan referencia a funcións e modelos de museo e escola, e a literatura sobre Didáctica do Museo, Didáctica Xeral e Didácticas de diferentes áreas e disciplinas, así como a literatura sobre cambio e mellora da escola, destacan a importancia de que museo e escola colaboren intensamente para a formación da cidadanía mediante a difusión do patrimonio.

Nesta liña contamos con experiencias de enorme interés e a investigación e teorización avanzaron moito nos últimos anos. Sen embargo esta investigación tamén detecta problemas importantes para un desenvolvemento máis axeitado das relacións entre escola e museo. Apuntaremos algúns deles en base ós traballos que desenvolvemos desde hai varios anos en España e Portugal centrados na análise de concepcións do profesorado e de técnicos dos museos e no desenvolvemento de seminarios de formación do profesorado, de proxectos curriculares integrados no primeiro ciclo do ensino primario e nas experiencias con profesorado de educación secundaria e técnicos de museos que acollen patrimonio arqueolóxico e obras de arte.

OBSTÁCULOS PARA UN ENCONTRO MÁIS FRUCTÍFERO

As investigacións que realizamos desvelan que a cultura profesional docente non ten aínda incorporada como práctica habitual un traballo integrado cos museos. Recoñécese a importancia do museo como importante recurso pedagóxico, con posibilidades para que o alumnado faga un traballo máis activo pero confúndese me-

todoloxía activa con activismo –sair da escola, pasear polo museo, escoitar alí explicacións para completar contidos da escola, ou realizar actividades desconectadas entre sí...-. Tamén soe destacarse unha percepción do museo moi tradicional, con funcións básicamente informativas sobre os bens que acolle, aceptándose que o coñecemento o elabora o museo pero queixándose de que o mesmo non encaixe ben co que se traballa nas aulas.

A práctica didáctica consiste sobre todo en visitas esporádicas ó museo, dependentes da “oferta” que propoña o propio museo –no caso en que a teña establecida como tal-, e coa realización de actividades que non integran contidos das diferentes áreas. Destacamos a necesidade de potenciar a formación cultural e didáctica do profesorado de forma que vivencie de maneira máis profunda as posibilidades formativas que ofrecen os museos. Os docentes demandan que o museo aporte coñecementos para planificar, e explotar didácticamente as visitas.

Dende os museos soe darse un descoñecemento do currículo oficial que teñen que desenvolver as escolas, da súa realidade e necesidades e dos proxectos curriculares que desenvolven. Recoñécese a importancia de deseñar propostas adecuadas ó alumnado según a idade. Hai museos que fan esforzos nesta liña así como no deseño de actividades atractivas e lúdicas para os nenos, pero é pouco habitual a experiencia de deseñar conxuntamente co profesorado propostas curriculares incorporando contidos obrigatorios e vertebrando actividades que permitan abordar de forma integrada contidos de distintas áreas e en relación cunha secuencia curricular pensada cando menos para todo un curso ou un ciclo. Ademais, o proxecto educativo do museo soe

verse moi mermado por falta de recursos humanos e materiais.

O ENCONTRO DESEXABLE: ALGUNHAS EXPERIENCIAS

As experiencias que coordinamos hai quince anos na provincia de Ourense en colaboración co Museo Arqueolóxico Provincial supuxeron un acercamento entre técnicos do museo e profesorado de Primaria e Secundaria con beneficios formativos para todos. Os técnicos participaron en seminarios de formación do profesorado arredor da Didáctica do Entorno aportando coñecementos especializados sobre a cultura material: tanto sesións sobre arqueoloxía servíndose de exemplos de xacementos ourensáns como visitas preparadas por eles ó museo ou a entornos de gran valor arqueolóxico como o Castro de San Cibrán de Lás. Nos debates sobre estas actividades poídemos constatar un acercamento de

culturas desvelándose as concepcións sobre funcións das institucións de pertenza, forma de abordar didacticamente o patrimonio, etc. O profesorado preparou e experimentou co seu alumnado propostas didácticas nun enfoque de descubrimento estruturado arredor dos obxectos materiais que foron tamén comentadas cos técnicos do museo.

Experiencias máis recentes nas que participamos nos dous últimos anos supuxeron un paso máis: O traballo en equipo entre catro profesores do primeiro ciclo de Primaria da Escola da Ribeira do Agrupamento de Escolas Grao Vasco da cidade de Viseu –Portugal– elaborando un proxecto na perspectiva dun currículo integrado, e que implicou tamén unha intensa colaboración entre o centro escolar, o museo Grao Vasco da mesma cidade e un profesor da Universidade de Santiago de Compostela do Departamento de Didáctica e Organización Escolar. No marco de dito proxecto xa se deseñaron e

experimentaron catro unidades didácticas integradas.

Esta colaboración é unha boa mostra da posibilidade de superar desencontros entre a escola, o museo e a universidade, e propiciar cambios nas concepcións, nas prácticas, nos materiais curriculares e nos sentimentos dos profesionais implicados. Un exemplo de como é posible mellorar as propostas formativas para nenos de seis e sete anos e superar o aillamento entre as institucións implicadas na perspectiva de crear unha rede educativa arredor de proxectos integrados. Unha rede na que diversos profesionais das escolas, dos museos e da universidade se comprometen a traballar en procesos de investigación-acción e desenvolvemento curricular que rompen fronteiras institucionais, disciplinares, culturais e lingüísticas. Nesta experiencia todos os profesionais implicados aprendimos de todos para beneficio tamén do noso alumnado e do público ó que se dirixe o citado museo.

PUBLICIDADE

NOVA EDUCACIÓN INFANTIL

ANAYA

Museo Belas Artes , A Coruña, 2005.

Museos interactivos na escola

Benito Vázquez Darrío
Universidade de Vigo

Os museos interactivos xogan un valioso papel nun contexto de aprendizaxe de libre elección, aberto, non formal ou informal [1] ao establecer un vínculo lúdico entre a Ciencia e a Educación, actuando como catalizadores da aprendizaxe e despertando a curiosidade a través dunha pequena exploración individual semiguada [2]. A participación activa nestes centros empregando montaxes de experimentación directa ten a súa orixe recoñecida no *Exploratorium* [3], que como museo de terceira xeración se centra na aprendizaxe mediante módulos deseñados para explorar e manipular, en

oposición á convencional visualización de obxectos científicos ou históricos. Así, permítese enlazar conceptos teóricos e prácticos nunha visión científica interdisciplinaria, amosando as relacións da Ciencia coas aplicacións cotiás sen as restricións típicas da aprendizaxe formal [4]. Nunha actividade non secuencial na que as eleccións dos participantes son múltiples e variadas de acordo cos seus intereses, e o profesorado non proxecta a súa misión moderadora, poñendo ao participante nunha posición activa e crítica de aprendizaxe: ensaiando, conxecturando, analizando e obtendo consecuencias

[5]. A posterior xeneralización [6] deste exitoso paradigma museográfico reflicte así mesmo unha demanda social de información lúdica pero ao mesmo tempo rigorosa, que permita un achegamento á Ciencia [7].

Neste contexto, entre os recursos que ten o profesorado para facilitar a aprendizaxe dos contidos científicos do ensino formal temos a posibilidade de aproveitar a oferta dos centros interactivos do entorno [8] nas típicas actividades extraescolares ou mesmo importar a filosofía dun museo interactivo á propia escola, nun proceso no que actores de diferente nivel realizan as tarefas correspondentes de forma cooperativa e coordinada, como os realizados en diversos centros de ensino [9] ao abeiro da rede educativa europea *Hands-on Science* [10]. Así o profesorado xoga o papel de xestor, guía e organizador no deseño sistemático do proxecto e fixa as pautas metodolóxicas para a selección de información: tipicamente en libros [por exemplo, 11-15], revistas [por exemplo, 16-18], ou na propia rede [por exemplo, 19-22]. Os módulos interactivos seleccionados terán que ser necesariamente facilmente reproducibles polos propios alumnos, feitos con materiais familiares de baixo custo, que permitan logo aos participantes comprender en pouco tempo a natureza da actividade correspondente, evitando estímulos distractores e activando a súa curiosidade. O profesorado será tamén o responsable da creación dunha serie de paneis autoexplicativos que acompañan a cada módulo e que baixo un título provocador, conteñan unha breve información escrita e visual de como utilizalos, indicacións sobre posibles aplicacións dos contidos e algunhas cuestións indutoras que causen nos participantes unha reconsideración dos seus modelos mentais, buscando

Varios exemplos de diferentes museos interactivos na escola.

conexións cos contidos da aprendizaxe formal que non sexan evidentes. Evitaranse explicacións complexas, instrucións difíciles ou montaxes moi sofisticadas que puideran inhibir ao posible participante da exploración sen axuda. A información proporcionada tentará ser atractiva para acadar a maior e mellor atención dos visitantes, e relacionada dalgunha forma coas experiencias previas dos participantes e o seu curriculum formal. Máis que aprender, os participantes serán estimulados para indagar máis e desenvolver unha situación, para que exploren a súa maneira e por si mesmos, fomentando se é posible a posterior realización de actividades similares pola súa conta. Co obxecto de optimizar ao máximo posible o tempo dispoñible, pódese proporcionar información (por exemplo, en forma de cadernos/guía) sobre os módulos que se poden atopar, que permita preparar previamente a visita, participar logo cun maior aproveitamento e dar a oportunidade para continuar o traballo na aula ou na casa.

Por outra banda, aínda que a visita ao museo interactivo na esco-

la pode levarse a cabo de modo autoguiado, moitos dos módulos poden estar permanentemente atendidos por alumnos/monitores voluntarios que sirvan de guía ou mediador e proporcionen pautas metodolóxicas para a interacción cos visitantes, promovendo opcións ás actividades espontáneas dos visitantes ou levando a cabo os arranxos necesarios. Isto supón unha maior implicación do alumnado no proceso de xestión e desenvolvemento do proxecto e require do mesmo modo unha formación exhaustiva deles por parte do profesorado nos tempos previos á exposición, de forma que eles saiban manexar con soltura os diferentes módulos e ofrecer as aclaracións pertinentes.

As avaliacións levadas a cabo en experiencias didácticas deste tipo [23] amosan unha moi limitada presenza do alumnado nos museos interactivos convencionais no contexto das actividades extraescolares e, sen embargo, un altísimo interese por participar en montaxes deste tipo nos seus propios centros de ensino. Aparentemente, os participantes consideran que o museo interactivo na escola é unha fonte útil de infor-

mación, sendo posible aprender cousas novas del, e que mostra aplicacións cotiás dunha Ciencia comprensible, interesante e excitante. Todo iso unido ao entusiasmo amosado polos participantes, reflicte un alto grao de logro dos obxectivos propostos e xustifica de por si a súa realización.

Semella, pois, que é necesario facer un esforzo que permita o establecemento de estreitas relacións entre os actuais museos interactivos, as universidades e as escolas e as familias, como xa existen nalgúns casos salientables [24], nos que se difunden innumerables recursos que serven para facer montaxes na escola ou na propia casa, inducindo así a súa introdución xeneralizada na aprendizaxe formal e aproveitando as ferramentas de aprendizaxe xa existentes.

Este traballo, por suposto, non podería ser levado a cabo de forma práctica sen a axuda prestada polos alumnos e membros das institucións asociadas á rede "Hands-on Science" (110157-CP-1-2003-1-PT-COMENIUS) do programa Socrates/Comenius da UE coordinados pola Universidade de Vigo, a todos eles manifestámoslle o máis sincero agradecemento.

[1] Resnick L.B. (1987). Learning in school and out. *Education Researcher*, 16, 13-20.

[2] Wellington J. (1990). Formal and informal learning in science: the role of the interactive science centres. *Physics Education*, 25, 247-52.

[3] <http://www.exploratorium.edu/>

[4] Vázquez Dorrió B.; García Parada E. e González Fernández J. (1994). Introducción de demostraciones prácticas para la enseñanza de la Física en las aulas universitarias. *Enseñanza de las ciencias*, 12, 62-64.

[5] Ramey-Gassert L. (1997). Learning Science beyond the classroom. *Elementary School Journal* 97, 433-450.

[6] <http://www-2.cs.cmu.edu/~mwm/sci.html>

[7] http://www.unesco.cl/medios/biblioteca/documentos/como_promover_interes_cultura_cientifica.pdf

[8] <http://www.casaciencias.org/>

[9] <http://webs.uvigo.es/h-sci/semanag.htm>

[10] <http://www.hsci.info/>

[11] UNESCO (1962). *700 Science experiments for everyone*. New York: Doubleday.

[12] Cunningham J. e Herr N. (1996). *Hands-on physics activities with real-life applications*. San Francisco: Wiley.

[13] Pizzo J. (2001). *Interactive Physics demonstrations*. Minnesota: AAPT.

[14] Rathjen D. e Doherty P. (2002). *Square wheels and other easy-to-build hands-on science activities*. San Francisco: Exploratorium.

[15] Ehrlich R. (1990). *Turning the world inside out*. New Jersey: Princeton University Press.

[16] <http://scitation.aip.org/tpt/>

[17] <http://www.iop.org/EJ/journal/PhysEd>

[18] Dorrió B.V.; Rúa A.; Soto R. e Arias J. (2004). Hands-on Physics Bibliography. *Teaching and Learning Science in the XXI Century*. S. Divjak Ed. Ljubljana. Faculty of Computer and Information Science, 119-124.

[19] <http://demoroom.physics.ncsu.edu/>

[20] <http://www.wfu.edu/Academic-departments/Physics/demolabs/demos/>

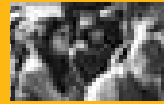
[21] <http://physicsdemos.phys.cwru.edu/>

[22] <http://www.exploratorium.edu/snacks/>

[23] Rodríguez S.; Fernández J, Asín, J.A.; Lago, A; Dorrió, B.V. (2005). An informal interactive science and technology centre. *Science in a Changing Education*. P.G. Michaelides Ed. University of Crete, 190-195.

[24] <http://www.exploratorium.edu/cils/>

Museos de Arte Contemporánea versus Educación Artística: Implicacións na formación do profesorado

Vivimos na *era do píxel*, caracterizada polo desenvolvemento vertiginoso e espectacular das tecnoloxías da información e da comunicación onde, conscientes ou non, somerxémonos nunha Cultura Visual contemporánea, que algúns autores acuñan como “a historia das imaxes” (Mirzoeff, 2003: 21). As imaxes que nos chegan a través dos diferentes medios audiovisuais, convértese en ferramentas poderosas de comunicación subliminal de ideas. O bombardeo continuo destas, ao cal está sometido o alumnado: nenos e nenas, adolescentes, novos; profesorado (de Infantil, Primaria, Secunda-

ria), pais, e en xeral case todos os colectivos sociais, pode chegar a producir a denominada *cegueira visual* -unha patoloxía totalmente psicolóxica e non física- tras da cal, se produce un proceso manipulador e de aliñamento. Ese espectador da linguaxe visual é tamén, ao mesmo tempo, visitante dos museos, centros e galerías de arte contemporánea. O museo¹, entendido este como un ente social inmerso nunha sociedade, pretende, a través dos seus servizos pedagóxicos², establecer nexos de unión entre a arte, o artista e o cidadán espectador. Estes espazos brindan a oportunidade de presenciar

José María Mesías Lema

Universidade de Santiago de Compostela

Colaborador Dpto. Didáctica

da Expresión Plástica

jmmesias@usc.es

unha obra en vivo e en directo e, moitas das veces, traballar *in situ* co propio artista, establecendo unha relación dialéctica. Pero, sen dúbida algunha, a función dos museos en xeral, e os de arte contemporánea en particular, está sendo reformulada, desmitificando a idea da “vaca sagrada da arte”, converténdose non só en meros expositores e bidóns de coleccións, senón tamén, en creadores artístico-culturais, sendo auténticos dinamizadores e formadores do pensamento crítico da Cultura Visual. Búscase, non só, a pasividade do visitante observador, senón a constante participación interactiva do mesmo coa obra artística. Neste sentido, os servizos pedagóxicos xogan un papel crucial: levar o *museo fóra do museo*. A redefinición do museo renace como un espazo xerador de coñecementos e novas ideas, sendo a expresión plástica e artística o seu motor e vehículo comunicativo e, na medida do posible, cambiando ese mito e identidade adquirida como un *templo serio*, pola facilidade dos máis novos en asociar *serio* con *aburrido*. Para facilitar esa tarefa de aproximación socio-cultural e captación de público aos procesos de creación artística con finalidades educativas, as actividades formativas ofertadas diríxense a todos os colectivos sociais: escolares, adultos, terceira idade...

para o desenvolvemento psicolóxico e cognitivo do alumnado, así como a falta de profesionais cualificados en expresión plástica (entre outras moitas limitacións), teremos unha radiografía das doenzas máis significativas que afectan á relación entre a arte e a educación. Na escola téndese a identificar a Educación Artística polos termos inapropiados de *plástica, debuxo libre, coloreo*, todos eles imprecisións conceptuais, metodolóxicas e didácticas froito dunha relación –cando menos, inadecuada– establecida na práctica docente-discente, entendendo a Educación Visual e Plástica como “clase de manualidades”. Esta concepción exclúe outros procedementos de igual ou maior interese –reflectedos no DCB–, como: observar, relacionar, criticar, investigar, descubrir, reflexionar... acerca dos contidos, manifestacións e valores artístico-culturais presentes nos diferentes movementos artísticos, entre eles o contemporáneo. A concepción da Educación Artística, permitíndome esta expresión clarificadora, como unha “*materia maría*”, non é un problema novo, máis ben é un problema histórico adquirido porque, “*case nunca se nos fixo ver que a arte, a través do debuxo, a pintura ou a escultura, pode presentar –e de feito presenta– problemas cognitivos tan rigorosos como unha cuestión matemática ou científica*” (Agra, M^a.J. 1999: 20). A cidadanía globalizada na hexemonía visual, asiste a unha escola que prioriza e potencia o crecemento da infraestrutura tecnolóxica aínda que non resolve con éxito a alfabetización do alumnado na semioloxía da imaxe. O currículo da Educación Artística, non sendo alleo a esta necesidade, de maneira explícita establece contidos da didáctica da imaxe en todos os ciclos da E. Primaria: “*lectura e análise de imaxes, tecnoloxía da imaxe (fotografía,*

1. Utilizo o termo xeral de museo, pero ao referirme ao mesmo, englobo todas as diferentes variantes institucionais: centros, fundacións e galerías de arte contemporánea.

2. Tamén denominados Departamentos de Educación e Acción Cultural, de divulgación, didácticos...

3. A formación do alumnado en Educación Artística supón o coñecemento de tres ámbitos de expresión: musical, plástica e corporal, pero unicamente as miñas referencias serán á área da didáctica da Expresión Plástica.

4. Deseño Curricular Base de Educación Primaria, BOE do 2 de xullo de 2003. Ministerio de Educación e Ciencia.

Unha vez comprendida a extensión didáctica dos museos, intentemos elaborar unha diagnose da situación da Educación Artística³ na Educación Primaria. Se analizamos o vixente Deseño Curricular Base⁴ (DCB), observaremos que a carga lectiva semanal asignada é dunha hora, na cal –a cotío– académicamente se realizan actividades puramente illadas carentes de planificación algunha. Ademais, se a isto lle engadimos a pouca consideración como materia fundamental

vídeo, fotomontaxe, diapositiva, etc...) e non obstante, as limitacións horarias gañan a loita ás posibilidades que pode ter –e ten– a expresión plástica na aula. A integración do tratamento tecnolóxico da imaxe na Educación Artística, hei de recoñecer, supón un avance cara á mellora da educación e das artes visuais, xa que estas poden actuar como modelo para o ensino tanto de habilidades e destrezas, coma para a asimilación de conceptos doutras materias consideradas “académicas”. En definitiva, todo pode ensinársese e aprenderse de maneira *creativa*, e segundo Elliot Eisner (2004: 240) *“as artes ensinan aos nenos que o seu selo persoal é importante e que hai varias respostas ás preguntas e varias solucións aos problemas”*, favorecendo a creación da identidade e capacidade autoexpresiva, sensitiva e crítica dun alumnado mergullado nas novas tecnoloxías do píxel.

Un terceiro aspecto a tratar, respondería basicamente ás seguintes preguntas, ¿cal é o estado actual da formación inicial do profesorado en didáctica das artes visuais?; ¿que implicacións, derivadas das posibilidades e limitacións do museo e da Educación Artística, poderíamos considerar para o seu aproveitamento na especialización dos mestres da E. Infantil e Primaria? Nun primeiro momento abordaremos a situación actual do plan de estudos universitario do profesorado. Temos que salientar que as últimas reformas das titulacións de Maxisterio non contemplaron a figura do mestre especialista en Educación Visual e Plástica –mentres que si existen mestres de expresión musical e corporal-. Os estudos universitarios iniciais destes educadores *“precisan un coñecemento exhaustivo del lenguaje de las imágenes y de los recursos culturales que aportan las artes y las tecnolo-*

gías...” pero inadecuadamente a súa *“...formación en este campo se reduce a unos mínimos créditos troncales”* (Huerta, R. 2001: 14). Os mestres e mestras posúen unha considerable bagaxe pedagóxica pero... ¿posúen as estratexias oportunas para traballar a *cultura da imaxe*⁵ nun mundo de mentiras visuais?, ¿dispoñen dos coñecementos, procedementos e habilidades artísticas necesarias?, ou ¿carecen delas?, ¿cal é o perfil ideal destes educadores?. A linguaxe visual das imaxes, dende o punto de vista educativo e artístico, crea a necesidade formativa nos docentes de asumir diferentes roles e funcións: por unha banda, o seu alumnado debe aprender a analizar visualmente os aspectos máis puramente estéticos e técnicos (a luz, a forma, a cor, o encadre...), e por outra banda, educativamente, deben ser persoas críticas acerca dos conceptos que enmascaran unha imaxe (ideoloxía, intención, reivindicación, sentimentos, etc.). Podemos falar, sen lugar a dúbidas, dun profesorado que precisa estratexias de ensino-aprendizaxe, de habilidades de *lectura visual*. Malia o dito, entendemos que establecer o perfil ideal dos educadores de arte non é nada doado. Quizais respondería aos seguintes trazos distintivos: facilitadores, mediadores e benefactores entre o desenvolvemento artístico e o cognitivo do alumnado, potenciando a creatividade e fornecendo un coñecemento do seu contorno inmediato. O meu afán é destacar a figura do **profesor-artista**, como unha persoa dual. Dual, porque é un docente reflexivo da súa práctica desenvolvida na educación, e ademais constrúe pontes epistemolóxicas coa faceta propia máis creativa e artística. É un profesional en constante actualización, seguindo a idea formativa esbozada por Stenhouse (1987: 138): *“dicir que a ensinanza é unha arte*

5. Termo reflectido na obra de Freinet, C. (1979): *Las técnicas audiovisuales*. Barcelona. Laia.

non implica que os profesores nazan e non se fagan. Ao contrario, os artistas aprenden e se esforzan extraordinariamente nesta tarefa. Pero aprenden a través da práctica crítica da súa arte”.

Concluindo, diremos que as características dos campos de actuación dos Museos de Arte Contemporánea versus Educación Artística, son distintas: o primeiro é un ensino non regrado, fronte a formalidade do segundo; a cultura museística difire da escolar en moitos aspectos, como por exemplo: ritmos de aprendizaxe, espazos de traballo, interactividade coa obra, actitudes desenvolvidas, etc, pero aínda tendo presente a diverxencia de particularidades, conflúen nun punto común: os **servizos pedagóxicos**. Terán que ser estes sectores os que rompan a invisibilidade das barreiras arquitectónicas existentes entre o museo e a escola, entre a arte e a educación, entre os artistas e os educadores, fomentando a colaboración de centros artísticos con institucións educativas, coa finalidade de dar a coñecer o patrimonio cultural existente.

Na educación vívense auténticos procesos de aprendizaxe artística, dos cales podemos facer partícipes aos museos, así como estes poden proporcionar un espazo idóneo para indagar, interpretar, traballar e conversar coas diversas creacións artísticas (fronte ás reproducións existentes nos contextos escolares), creando actitudes positivas no alumnado e profesorado cara a arte contemporánea. ¿Que alternativa se lle presenta a un profesorado interesado en explorar novas achegas didácticas da arte contemporánea?. Unha porta alentadora que se pode abrir é a vertebración de programas formativos con recoñecemento oficial, onde exista unha compenetración entre o Museo e a Educación Artística e outras institucións –Universidades, por exemplo-, converténdose en referentes cara a formación do profesorado. A unión destes elementos é clave para dar resposta a unhas preguntas que precisan solucións, aos desafíos e aos novos retos. Sen dúbida, isto non deixa de ser unha quimera, quen sabe... ¿atoparemos algún día a arte da educación?.

BIBLIOGRAFÍA

Agra, M^a.J. (Coord.) (1999). *Unha nova mirada sobre a arte*. Santiago de Compostela: Servizo de Publicacións da Universidade de Santiago de Compostela.

Eisner, E. (2004). *El arte y la creación de la mente*. Barcelona: Paidós Educación.

Huerta, R. (2001). Espíritu de trasatlántico, condición de patera. *Revista Aula*, 106, 11-15.

Mirzoeff, N. (2003). *Introducción a la Cultura Visual*. Barcelona: Paidós Educación.

Stenhouse, L. (1987). *La investigación como base de la enseñanza*. Madrid: Morata.

PUBLICIDADE

Traballando
a prol dun
ensino...

G.
nova
escola
galega

Os estudos de público nos museos como ferramentas de participación cidadá nas políticas culturais locais

Museo Belas Artes , A Coruña, 2005.

Nos últimos tempos, a presenza e a participación do público tornouse na principal preocupación dos técnicos dos museos, por motivos como o decrecemento do número de visitantes provocado polo aumento das ofertas de lecer, a necesidade de procurar novas fontes de financiamento ante a redución do investimento público en cultura, a tendencia cara unha maior fiscalización do gasto público nos sectores da educación e da cultura, o incremento das esixencias políticas dos patrocinadores dos museos, a emerxencia da comparación das estatísticas de visitantes de museos como indi-

cador do impacto das exposicións, etc.

Mais, a pesar da importancia adquirida polos visitantes, os públicos continúan a ser unha das partes máis descoñecidas dos museos, unha vez que os técnicos non acostuman ter en conta o seu papel, a miúdo por medo a mostrar certas carencias profesionais. Para revertir esta situación cómpre vencer a anomia que afecta a certos sectores profesionais –entre outros, á pedagogía museística, á museoloxía, á arquivística, etc.-, a través da realización de estudos de público que aproximen o museo

Pablo M. Souto

Bolseiro da Universidade de Santiago de Compostela
pablo_ms@msn.com

á cidadanía e a fagan copartícipe das súas políticas culturais.

Os *visitor studies*, como ferramentas da museoloxía contemporánea, son definidos pola Asociación Americana de Museos como procesos de obtención dun coñecemento sistemático arredor dos actuais e potenciais visitantes de museos, co propósito de empregar dito coñecemento na planificación das exposicións e de botar a andar actividades relacionadas cos públicos.

Son, porén, fontes de planificación dos programas de captación e de fidelización de públicos que representan unha grande oportunidade para promover a participación da comunidade local na planificación de exposicións, a fin de lles proporcionar un servizo máis acorde coas súas necesidades e esixencias.

Son instrumentos da política museística que permiten identificar características dos públicos, alén de coñecer tanto as súas expectativas como as súas preferencias, para organizar os contidos museísticos en función dos seus intereses e adecuar o discurso expositivo ao nivel intelectual, físico, social e emocional dos visitantes (xa sexan cativos, adolescentes, adultos ou maiores).

Ao mesmo tempo, tamén posibilitan fundamentar as prácticas profesionais do persoal dos museos nun coñecemento *museolóxico* e *museográfico* sobre os visitantes, constituíndo ademais un mecanismo regulador do funcionamento dos museos que permite avaliar a eficiencia na xestión dos recursos da institución, así como o impacto social que teñen os programas e servizos socioeducativos que ofrece.

De aí que os estudos de público cheguen a incidir sobre a pro-

pia institución museística, pondo de manifesto tanto as fortalezas como as fraquezas da mesma, ao identificar non só as melloras que son necesarias para a súa proxección, senón tamén os resultados alcanzados ata o momento.

No entanto, a pesar das considerables vantaxes que poden traer os estudos de público, a súa incidencia é aínda escasa nos museos e nos centros de divulgación científica de Galicia, polo que deberán ser urxentemente incorporados con innovadoras ferramentas das políticas museísticas para os desafíos do presente.

Por iso, en definitiva, avogamos pola realización de estudos de público que permitan mellorar o funcionamento das institucións a partir da:

- identificación das necesidades e esixencias dos distintos tipos de públicos, segundo as características que os definen, a fin de lles proporcionar unha oferta de servizos axeitada aos seus requirimentos;
- caracterización dos varios perfís socioculturais dos visitantes, como paso previo para á fidelización de amigos dos museos e ao deseño de campañas de captación de novos públicos;
- obtención da valoración feita polos usuarios da oferta de programas e servizos do museo, como medida do impacto dunha determinada montaxe expositiva nos seus espectadores;
- recollida das preferencias dos visitantes perante a colección de pezas do museo como medida de atracción do patrimonio cultural, tanxible e intanxible;

- determinación da contribución da montaxe expositiva ao establecemento das relacións temáticas e cronolóxicas establecidas no correspondente proxecto expositivo;
- sabedoría do grao de satisfacción amosado polos visitantes, como indicador da calidade do funcionamento dos equipamentos das políticas públicas de cultura.

BIBLIOGRAFÍA

Alarcón, R. (2002). Hacia un sistema de indicadores sociales para la evaluación de museos. *Revista de Museología*, 23, 28-40.

American Association of Museums (2005). *Museum Assessment Program. Public Dimension Assessment Self-Study Workbook*. Washington DC: American Association of Museums.

Asensio, M. e Pol, E. (2005). Evaluación de exposiciones. Santacana Mestre, J. y Serrat Antolí, N. (coord.): *Museografía Didáctica*. Barcelona: Ariel, 527-631.

Asensio, M. e Pol, E. (2002). ¿Para qué sirven hoy los estudios de público en museos?. *Revista de museología*, 24/25, 11-20.

Dorrego Martínez, F. (2003). Un estudio de visitantes no Museo do Castro de Viladonga. *Boletín da Asociación de Amigos do Museo do Castro de Viladonga*, 13, 39-42.

Hooper-Greenhill, E. (1998). *Los museos y sus visitantes*. Gijón: Trea.

Pérez Santos, E. (2000). *Estudio de visitantes en museos: metodología y aplicaciones*. Gijón: Trea.

Museo Pedagógico de Galicia. Memoria con proxecto

Fachada principal do MUPEGA co xardín das metáforas á fronte (Arquivo MUPEGA).

DA SEMENTE AO FROITO

Cando estaba a piques de se cumprir o primeiro centenario do establecemento dun museo especializado en materia educativa na Escola Normal Superior de Santiago de Compostela, que tomara corpo por mor da iniciativa pioneira do profesor e pouco máis tarde director daquel centro docente Casto Blanco Cabeza, comeza a súa singradura tamén na actual capital da Comunidade Autónoma e baixo o patrocinio da Consellería de Educación e Ordenación Universitaria o proxecto *Museo Pedagógico de Galicia* (MUPEGA), que a partir

do mes de novembro do ano 2000 recibiu o referendo legal, ao abeiro do cal se transformaba en "centro específico" adscrito á citada Consellería co cometido de "recuperar, salvagardar, estudar, mostrar e difundir todas aquelas expresións pedagóxicas e lingüísticas que poñan de manifesto a variedade e riqueza do patrimonio educativo de Galicia, posibilitando, así, a súa catalogación, sistematización e custodia". Todo isto no entendemento de que con esta actuación "se fomentará o estudo da herdanza educativa galega como ben cultural propio e [...] se asegurará a permanencia e transmisión do

Vicente Peña Saavedra

Museo Pedagógico de Galicia (MUPEGA)
Universidade de Santiago de Compostela

Vista xeral de varias dependencias do vestíbulo (Arquivo MUPEGA).

noso patrimonio educativo ao acervo cultural de Galicia”.

Na devandita declaración de intencións, recollida no texto xurídico xerminal, ficaba condensada a finalidade dun novidoso equipamento de carácter público, enraizado na memoria do país, con vocación prospectiva e de marcado contido educacional. Extremos todos estes que aparecían desagregados de forma pormenorizada no seu elenco de obxectivos e na súa extensa nómina de funcións, que por economía de espazo aquí omitiremos.

Despois de catro anos de traballo arreo nos que se foron amosando algunhas achegas do labor que se estaba a realizar a través –entre outras actividades– dunha liña de publicacións xa aberta na etapa proxectiva e dunha exposición itinerante (ESPAZO MUPEGA) que non só percorreu boa parte da xeografía galega, senón que mesmo saíu e recalou fóra das súas fronteiras, dando a coñecer o centro emergente a milleiros de persoas, o 21 de outubro de 2004 era inau-

gurada a sede permanente do MUPEGA emprazada na rexión norte da cidade de Compostela, nunha zona de extraordinaria e súbita expansión nos últimos anos, como é o barrio de San Lázaro, porta de peregrinos que fan o camiño francés. Na bitácora dos días permanecen rexistradas vontades e decisións que políticos, técnicos e operarios de moitas ramas e sectores foron conxugando para facer realidade unha arela ateigada de ilusións. Con estes e outros fíos foise tecendo un tapiz que ten acubillo nun inmobile íntegra e expresamente remodelado para a misión polivalente que se lle outorgou, logo de cubrir outras dúas etapas previas de ben distinta natureza. Nel custódiense as máis de 45.000 pezas que na actualidade conforman o fondo patrimonial da institución. No edificio dispónse de tres andares total ou parcialmente –segundo os casos– dedicados a exposición, que suman cerca de 3.500 metros cadrados. No mesmo aséntanse tamén a biblioteca auxiliar, a sala de investigadores, o salón de actos, os almacéns, os obradoiros e as áreas de reserva,

a tenda de producións propias e as dependencias administrativas, entre outras instalacións, precedidas por un recinto exterior frontal musealizado ao que se lle deu o nome de *Xardín das Metáforas*, o cal terá como complemento, despois das intervención oportunas, na parte posterior do edificio o *Patio de Recreo*.

Nas áreas expositivas do Museo tratáronse de conxugar os útiles do fondo patrimonial que posúe o centro canda os recursos derivados das novas tecnoloxías, na procura da máis óptima explotación dos contidos examinados e da máis acada transmisión do discurso temático redactado. Configuráronse así finalmente 10 seccións monográficas como resultado da integración dun proxecto inicial composto por 53 módulos, algúns dos cales agardan aínda a súa futura consumación. Tales seccións, distribuídas no primeiro e no segundo andares, responden ás seguintes denominacións xenéricas: *o mundo infantil*, *a administración educativa*, *as escolas chegadas de alén mar*, *a evolución histórica do sistema educativo*, *Galicia na escola*, *mostras temporais*, *as escolas no tempo*, *a educación especial*, *a Rede MUPEGA*, e *o ensino secundario e profesional*. Como antesala destas seccións e escaparate panorámico do Museo, na planta baixa do edificio ofrécenselle ao visitante os referentes fundamentais para situalo no tempo, no espazo e na materia musealizada. Coa intención de afondar nela deseñáronse tres túneles especializados: *a Solaina de educadores galegos*, *o Espazo do ensino intuitivo* e *o Universo da infancia a través dos xoguetes*. Fronte a este último atópase enclavado o recanto das *Innovacións educativas*, que aparecen representadas pola introdución da imprenta na escola.

A escola chegada de alén mar (Arquivo MUPEGA).

VIDA ALÉN DA ARQUEOLOXÍA E A NOSTALXIA

Xa na súa fase proxectiva, o MUPEGA concibiuse a un tempo como unha liña de indagación e un programa de traballo constituído por distintas tarefas que o equipo humano a el vinculado emprendeu e levou a termo de acordo coas dispoñibilidades e esixencias de cada momento. A partir da inauguración do centro, esta filosofía seguiu inspirando o seu quefacer cotiá. Ademais, en todo momento pretendeuse imprimirlle á nova entidade unha fasquía dinámica, activa e participativa, involucrando ao conxunto da comunidade humana e principalmente á escolar na súa factura e modelación, en tanto en canto a mesma presentouse sempre como unha angueira de responsabilidade colectiva. Sen refugar da saudade, da emoción e da paixón fecundas e vivificadoras que a estancia nas súas instalacións esperta na maioría dos

visitantes, fuxiuse de converter o MUPEGA exclusivamente nun cofre no que se custodiasen os fetiches do mundo do ensino e da infancia para recreo e deleite estético ou sentimental dos públicos concorrentes. Nesta mesma liña, o Museo adoptou desde a súa etapa fundacional un compromiso expreso coa realidade educativa do presente e con aquela que cómpre edificar cara o porvir. Dalgún xeito, se se nos permite a paradoxal ousadía ao entender de observadores pouco avisados, decote rebuliu en nós a idea de facer do MUPEGA ante todo un centro ao servizo da renovación educativa. E isto partindo da convicción de que ningún futuro se pode edificar desde a ignorancia ou o esquecemento do pasado no cal por necesidade se sustenta. Disto queda constancia explícita nalgúns epígrafes da súa normativa legal e tamén en distintas pasaxes dos proxectos museolóxico e museográfico.

Partindo destas e outras premissas, que sería longo explicitar, acometéronse variadas iniciativas das que foron protagonistas e destinatarios sectores moi diversos, os cales lle conferiron ao MUPEGA o pulo e a vitalidade necesarios para comparecer con voz propia na sociedade máis preta que o acolle e proxectarse no mundo globalizado do que forma parte e no que aspira interactuar.

Visitantes

Á atención ao público visitante foi un dos labores no que máis tempo se investiu desde a inauguración do centro, e xa antes nas mostras circulantes das que temos dado conta noutros traballos previos. Case 12.000 persoas achegáranse ás súas dependencias até o momento de redactar esta colaboración. A maioría en grupos organizados, que se nutriron principalmente de alumnado dos distintos niveis do siste-

Visitantes diante do encerado electrónico da área de xogos e xoguetes (Arquivo MUPEGA).

ma educativo. Pero tamén canda eles outros colectivos do ámbito da educación, da cultura, do xornalismo e..., en fin, compoñentes de distintas organizacións cívicas en xeral. No itinerario de non menos de 90 minutos que abrangue o percorrido polas instalacións do Museo, o testemuño verbal do reencontro, a ollada de sorpresa ante o insólito e aínda a expresión calada pero efusiva dos concorrentes fronte ao curioso acabaron por crear un clima comunicativo intertemporal e ás veces interxeracional que encheu de enerxía e impregnou de matices uns útiles que permanecían calados, ás veces no abandono e outras no ostracismo do desterro, desde había xa ben tempo. Os restos da arqueoloxía escolar, finalmente, recuperaban a vida que noutrora tiveran, aínda que desta volta mudaran de forma irreversible a súa función orixinaria.

Mans á obra

Nun proxecto en común e, xa que logo, compartido, non chegaba con facer dos visitantes

suxeitos activos dun contorno expositor. Era indispensable ademais dispoñer da súa colaboración para o enriquecemento do propio fondo patrimonial do centro museístico. Tendo presente, coma xa se dixo, que a maioría dos que frecuentaban as instalacións do Museo e tamén as exposicións que este previamente promovera eran os membros da comunidade educativa, procedeuse a convocar o *Certame Escolar Museo Pedagógico de Galicia*, baixo o tema xenérico de *Memoria e recordos da escola e da infancia*. O *Certame* vai dirixido ao alumnado e profesorado de todos os establecementos de educación primaria, secundaria e especial da Comunidade Autónoma e, cabo deles, ao conxunto da veciñanza dos lugares onde se atopan enclavados os respectivos núcleos académicos. Conta con tres modalidades: "Recuperación gráfica da memoria da escola e da infancia (1870-1970)", "Recuperación oral da memoria escolar (1900-1970)", e "Recuperación do patrimonio físico e documental da escola e da infancia-útiles do ensino e xoguetes- (1850-1970)". A experiencia acadou xa a súa terceira edición cunha

aceptable acollida, se ben cara o futuro resulta indispensable a súa potenciación con renovados alicientes. Tanto esta actividade como a itinerancia do *ESPAZO MUPEGA* nas súas tres variantes configuradas, constituíron resortes esenciais para a implicación dos colectivos educativo e social no Museo.

Coñecemento, intercambio e articulación

A apertura ao exterior para decatarse do que estaba a ocorrer no resto do mundo en materia de museoloxía da educación agromou como unha das primeiras inqñedanzas do equipo humano do MUPEGA na súa fase auroral. Con este propósito acometeuse unha liña de investigación a longo prazo da que xa se fixeron públicos os primeiros resultados na obra *Os museos da educación en internet*, que veu a luz co gallo da inauguración do centro (2004). Nela proporcionábase información básica de 683 museos da educación a escala planetaria que teñen presenza na rede de redes. A carón dos mesmos, hai asemade numerosos proxectos en vías de concreción, dos cales se ofrecen datos sumarios sempre que foron localizados na fonte na que se sustenta o inventario. Como se infire do antes exposto, esta liña de traballo continúa en activo por mor da súa imprescindible actualización periódica e mesmo do seu complemento con outros repertorios de institucións que posúan temáticas próximas, semellantes ou vinculadas.

Esta iniciativa de apertura ao exterior pola vía do coñecemento favoreceu xa desde os seus comezos o intercambio comunicativo cos responsables de entidades e proxectos análogos. E isto posibilitou ademais a realización de actividades congresuais conxuntas e o ensaio das

primeiras tentativas de articulación corporativa. Dúas foron as actividades congresuais de alcance que se organizaron desde o MUPEGA: o *I Foro Ibérico de Museísmo Pedagógico*, que tivo lugar entre o 8 e o 10 de novembro de 2001, no marco do cal se aprobaron as “Bases para unha Rede Ibérica de Museísmo Pedagógico”; e as *I Xornadas Científicas da “Sociedad Española para el Estudio del Patrimonio Histórico-Educativo”* (SEPHE), que se celebraron do 11 ao 13 de maio de 2005. Precisamente esta asociación científico-profesional, fundada no ano 2003, tivo a súa orixe no contexto do *Foro* antes mencionado, que constituíu así mesmo un escenario propicio para a formalización definitiva da *Rede de investigadores em historia e Museologia da Infância e da Educação* (RIHMIE) de Portugal.

Na esfera doméstica, o MUPEGA, dando cumprimento ao seu decreto fundacional no tocante á competencia de actuar como entidade articuladora e coordinadora doutras mostras e coleccións museísticas de temática educativa e titularidade pública radicadas en Galicia, promoveu a creación da *REDE MUPEGA* que tomou carta de natureza en marzo de 2002, estando integrada por cinco Institutos de Ensinanza Secundaria en calidade de membros fundadores, como son o *Arcebispo Xelmírez I* de Santiago de Compostela, o *Lucus Augusti* de Lugo, o *Otero Pedrayo* de Ourense, o *Salvador de Madariaga* da Coruña e o *Sánchez Cantón* de Pontevedra, todos eles custodios dun valioso patrimonio de arqueoloxía escolar que nalgúns casos xa se encontra convenientemente musealizado e en condicións de poder ser visitado polo público.

Alén destas accións, a proxeción externa do centro fíxose ta-

Vitrina fronte á Aula da II República (Arquivo MUPEGA).

mén patente por medio das 13 achegas que integran o seu catálogo de publicacións distribuídas, as 15 entrevistas editadas correspondentes á serie *Educadores galegos: historias da vida profesional*, o sitio Web propio que vai xa pola súa segunda versión e contén un adianto do que se agarda sexa nun futuro non tardío o *MUPEGA VIRTUAL*, entre outras contribucións.

Casa común da educación galega

A concepción do MUPEGA como un equipamento multifuncional e complexo e non só un simple centro expositivo á vella usanza, permitiu converter as súas dependencias nun espazo de acollida, cálido, hospitalario e plural, onde se puideron levar a termo actividades educativas e socioculturais moi diversas, desde a difusión pública dunha campaña institucional até a entrega de premios dunha ONG; desde a celebración dun seminario para ensinantes até a realización dunha asemblea promovida por un colectivo de renovación

pedagóxica; desde o desenvolvemento dun congreso até a presentación dun libro; desde os programas de animación do propio establecemento até os ciclos formativos doutras entidades externas; desde as tarefas prácticas do alumnado universitario até a ambientación de populares series televisivas, por citar dun xeito xenérico so algunhas mostras do mosaico de iniciativas que viñeron enchendo de contido, dinamismo e vida o recinto da institución, a cal cada vez de maneira máis nidia, por fortuna, vai adquirindo a condición identitaria que reflicte o rótulo deste parágrafo e que lle cumprirá afianzar no sucesivo.

HORIZONTES AO AXEXO

Malia a súa curta traxectoria, non se pode deixar de recoñecer, sendo fieis á verdade, sen arrogancias pero tampouco falsas modestias, que o MUPEGA logrou facerse cun lugar de seu no panorama da museografía galega e española, particularmente no sector da especializada en materia educativa, dentro da cal

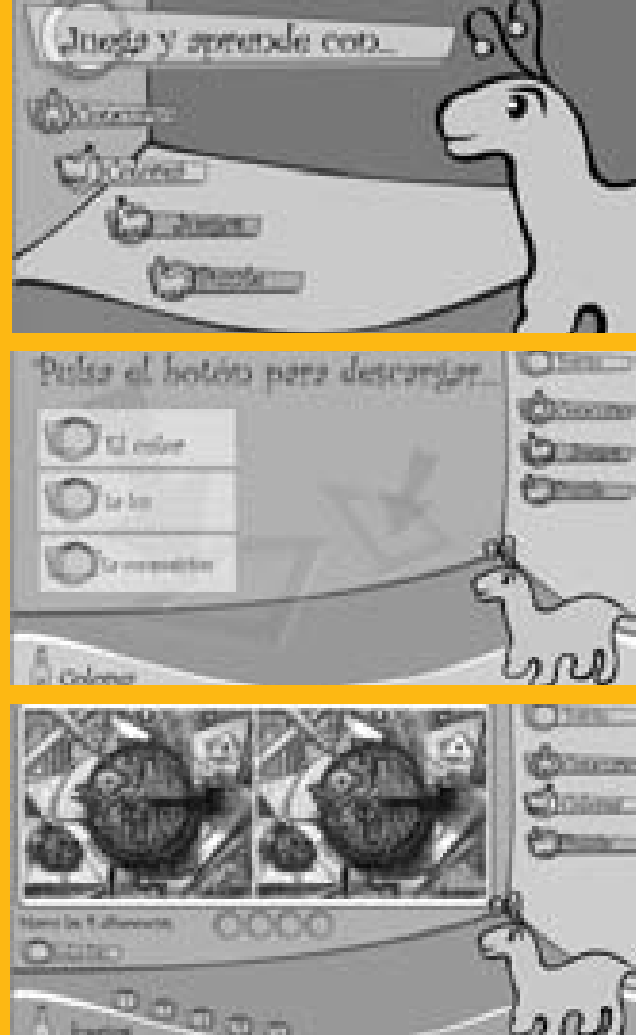
Espazo MUPEGA: unha mostra itinerante (Arquivo MUPEGA).

ostenta, a criterio e en palabras de testemuñas acreditadas, un posto referencial de preferencia. Mesmo a escala mundial, non tanto quizabes polo coñecemento directo e vivenciado que del teñan aínda as xentes doutras latitudes, canto polas producións propias distribuídas entre os profesionais do gremio, deixouse sentir a súa pegada fóra do territorio peninsular e está a ser considerado como un centro museolóxico modélico a carón doutros da súa mesma temática e de moito máis dilatada singradura institucional. Todo o anterior, como é obvio, non debe conducirnos a unha inxenua e torpe autocompracencia nin a un estéril e banal envaidecemento, senón que ha de constituír un decisivo estímulo a fin de afrontar novos e ilusionantes retos. Para non estendernos na súa pormenorizada enumeración, indicaremos tan só de xeito sucinto algúns dos ámbitos de intervención aos que, ao noso

parecer, debe atinxir de agora en diante de maneira predilecta o labor do centro museístico. Como xa expuxemos noutros momentos nos que tivemos ocasión de facelo, son estes seis, sen orde xerárquica prefixada a estas alturas: *investigación, formación, exhibición, difusión, entretemento e dinamización comunitaria*. Sempre na procura de sinerxías, interaccións e reactivacións multidireccionais e sostidas entre os devanditos eixes de actuación, que nos axudarán a ir definindo de forma tentativa tarefas para encher os baleiros que nos afastan dos confíns do porvir.

Brandía-Compostela,
febreiro de 2006

Museos galegos en internet

A potencialidade pedagóxica dos museos en internet é enorme e chea de posibilidades, e en moitos casos, especialmente en Galiza, aínda está por “descubrirose”, xa que moitos dos nosos museos e coleccións visitables carecen na actualidade de páxina web propia, e naqueles casos que a teñen non soen sacarlle todo o rendemento educativo posible, quedándose en meras páxinas informativas sobre a localización do centro, os horarios de apertura, unha descrición máis ou menos detallada dos servizos que se ofertan e unha descrición básica dos contidos recollidos no museo. Neste traballo pretende-

mos facer unha aproximación aos museos en internet no panorama galego, centrándonos nos beneficios e utilidades educativas no contexto da escola.

Comezamos destacando algunhas das vantaxes da presenza dos museos en internet dende o punto de vista educativo:

- 1.A **accesibilidade**. A páxina web do museo permite rachar coas barreiras espazo-temporais, xa que facilita achegarse ao museo desde calquera parte do mundo e permite visitalo sen restricións horarias.

Ana María Pose Blanco

Investigadora do Departamento de Didáctica e Organización Escolar, Universidade de Santiago de Compostela
anapose@usc.es

Sección *Juega y aprende* na páxina do Museo Provincial de Lugo. (www.museolugo.org).

Eduteka (www.eduteka.org).

Icom (www.icom-ce.org).

2.A **interactividade** nun dobre sentido; por unha banda cada visitante decide a súa traxectoria en función dos seus coñecementos, motivacións e intereses persoais; por outra banda, ofrece a oportunidade de interactuar con diferentes usuarios, entre centros de ensino, etc.

3.A **facilidade para obter información** detallada sobre os proxectos educativos que oferta o museo, e profundar en determinados temas; de feito, cando unha páxina web está ben elaborada sóse atopar máis información na web que nas propias salas (onde moitas veces a información se reduce ás cartelas que acompañan os obxectos exhibidos).

4.**Actividades e recursos en liña** para utilizar na aula/casa ou durante a visita, destinados tanto a docentes como escolares (materiais educativos, xogos didácticos...), e que poderán ser empregados previamente á visita ao centro para preparar a mesma ou nunha fase posterior para fixar determinados contidos ou a maneira de síntese. Resultaría interesante que existira a posibilidade de participar na web do museo aportando os traballos realizados trala experiencia, (en forma de debuxos, fotografías, textos...); este tipo de

iniciativas xa se levan a cabo en determinados museos como o Museo Thyssen-Bornemisza (www.museothyssen.org), unha das mellores páxinas de museos que podemos atopar en España.

5. **Motivar a visitar o museo** a través dunha páxina web atractiva, cunha presentación dos contidos interesante combinando texto, son e imaxes, cun fío condutor claro e ben estruturado. Para os escolares poden ser especialmente motivadoras as propostas de actividades e xogos didácticos interactivos.

Estas vantaxes permiten unha maior facilidade e rapidez para achegarse ao museo a través dunha visita virtual, que en ningún caso debe substituír á visita física, senón que debe fomentala e complementala. Desta maneira, unha primeira visita de carácter virtual ao museo pode ser de gran axuda para a preparación da visita física posterior.

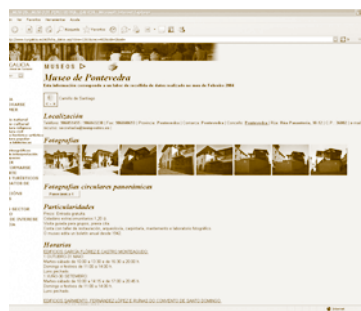
Galiza conta con abundantes museos e coleccións. A súa presenza en Internet, sen embargo, é escasa, e, como xa dixemos con anterioridade, en moitos casos non chegan a ter páxina web propia. No caso de dispor de sitio web, en moitas ocasións, non se lle aproveita o rendemento pedagóxico que se podería, e así neste panorama non é estraño

atoparnos con museos que levan a cabo unha gran diversidade de actividades educativas, apoiadas e reforzadas por abundante material didáctico, que non teñen un reflexo real na rede, como é o caso do Museo Provincial de Pontevedra. Neste museo trabállase nas visitas de escolares de primaria e secundaria con diverso material multimedia enormemente interesante e motivador, elaborado polo responsable do servizo educativo, e ao que pronto poderemos acceder a través da Rede.

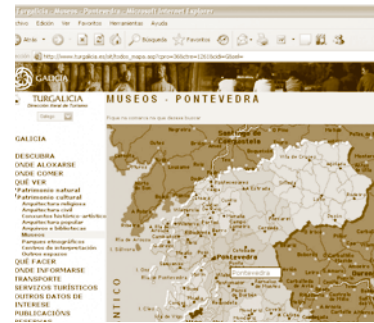
Un intento por aproveitar as posibilidades educativas que ofrece Internet é o levado a cabo polo Museo Arqueolóxico do Castro de Viladonga e o Museo Provincial de Lugo. Na páxina web do Museo do Castro de Viladonga (www.aaviladonga.es), no apartado *A didáctica*, ofrécese un *Programa de Acción Didáctica* dirixido, por un lado, a fomentar o coñecemento do xacemento castrexo e galaico-romano de Viladonga e do seu Museo, e, por outro, a facilitar e potenciar as actividades arredor de ambos, ofrecendo unha serie de recursos *on line*, consistentes nunha Unidade Informativa para o profesorado e Fichas de Traballo para o alumnado clasificadas segundo os distintos niveis educativos. Tamén inclúe o conto didáctico "Un día no castro de Viladonga". Na páxina do Museo Provincial de Lugo (www.museolugo.org), ofrécese o aparta-

Muga (www.museosdegalicia.com/muga/index.jsp).

Turgalicia (www.turgalicia.es).

Turgalicia (www.turgalicia.es).

do *Xoga e aprende con...*, onde atopamos unha serie de actividades e xogos para nenos e nenas presentados por unha simpática mascota, coa finalidade de dar a coñecer os fondos do museo a través de xogos de colorear, sopa de letras, buscar diferenzas, puzzles... Nestes momentos está aberto un concurso para poñer nome á mascota.

Para coñecer cal é o noso panorama museístico a través de internet podemos consultar determinadas web específicas que pretenden ser un medio de difusión dos museos e coleccións visitables, e amosan aos usuarios unha visión global dos centros museísticos da nosa Comunidade. Nelas soen presentarse os seguintes contidos:

- unha descrición das coleccións (dándonos a coñecer os seus fondos),
- unha pequena historia do museo (cando se creou, de quen foi a iniciativa, como evolucionou...),
- os servizos que ofertan (biblioteca, cafetería, tenda...),
- horarios de apertura ao público,
- localización,
- no caso de ter os centros página web propia facilitáanse os enlaces a elas.

Nas páxinas web específicas dos museos, aparte de ter os contidos enumerados máis desenvolvidos, adoitan incluírse

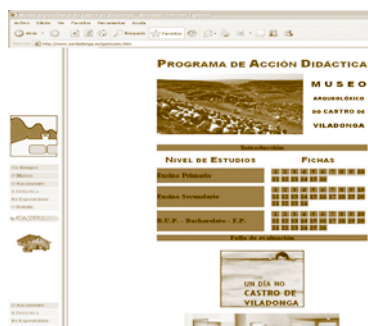
outros coma unha axenda de actividades (exposicións temporais, conferencias...), un apartado dedicado á educación (ás veces reducido á programación educativa promovida pola institución) e enlaces de interese a outras web. Algunhas das páxinas máis completas de museos galegos, aparte dos xa citados ata o momento, son as pertencentes aos museos científicos da Coruña (www.casaciencias.org), o Centro Galego de Arte Contemporánea (www.cgac.org), o Museo Etnográfico Liste (<http://museoliste.org>), o Museo Municipal "Quiñones de León" (www.museodevigo.org), a Fundación Laxeiro (www.laxeiro.es) e o Museo Pedagóxico de Galicia (www.edu.xunta.es/mupegal).

A continuación facemos unha descrición das páxinas web que recomendamos para achegarnos aos museos galegos que carecen de sitio web propio.

Comezamos con MUGA. Sistema Galego de Museos (www.museosdegalicia.com/muga/index.jsp), trátase dunha das páxinas máis completas para aproximarnos aos museos de Galiza. Dispoñible en tres idiomas (galego, castelán e inglés), desde ela podemos acceder aos museos e coleccións visitables a través de dous criterios de busca: por provincia ou por sector (Arqueolóxico, Belas Artes, Científico e Tecnolóxico, Etnográfico e Antropolóxico...).

Outro sitio web interesante é a páxina de Turgalicia (www.turgalicia.es). Trátase dunha base de datos dos recursos turísticos da nosa comunidade. Dispoñible en sete idiomas (galego, castelán, portugués, inglés, francés, alemán e italiano), para acceder á información sobre museos debemos premer en *Qué ver*, ir a *Patrimonio cultural* e finalmente entrar na opción *Museos*. Permite dúas opcións de busca, por mapa e con formulario, a través de varios criterios (nome do recurso, provincia, concello, se está ou non no Camiño de Santiago e descrición). Como novidade máis destacada inclúe nas descricións imaxes e varias panorámicas de 360° dos museos.

A través da páxina do Consello Galego de Museos (www.cg-museos.org) tamén é posible coñecer os museos cos que conta Galiza. Trátase dunha plataforma estable de coordinación e colaboración entre as institucións museísticas galegas. Inclúe unha sección coas súas publicacións e outra coas principais conclusións dos diferentes coloquios galegos sobre museos celebrados ata o momento. Como nas páxinas citadas anteriormente, atopamos unha descrición dos museos, e resulta especialmente chocante, a pesar de estar actualizada en febreiro do 2004, que aparezan os prezos de entrada nas antigas pesetas.

Vilalonga (www.aaviladonga.es).

Outra posibilidade interesante para acceder á información sobre museos é visitar a páxina dos concellos nos que están situados, xa que neles sóese incluír unha descrición máis ou menos detallada dos museos e coleccións que posúen.

Pretendiamos neste traballo deixar constancia das vantaxes que ofrece Internet na educación museística e facer unha breve aproximación ao panorama galego. E desexamos que a través de traballos deste tipo se comece un debate na nosa comunidade sobre a necesidade de avanzar na mellora dos contidos educativos nas páxinas web dos museos galegos.

BIBLIOGRAFÍA

Carreras Monfort, C. (2003). Museografía e Internet: análise de la situación en nuestro país. *Boletín do Museo Provincial de Lugo*, 11 (2), 95-113.

Fontal Merillas, O. (2003). Aprender en Internet: comprensión y valoración del patrimonio del s. XX. En Roser Masachs (Coord.) (2003). *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio*. Gijón: Ediciones Trea.

Pastor Homs, M.I. (2004). *Pedagogía museística. Nuevas perspectivas y tendencias actuales*. Barcelona: Ariel.

Sala Fernández de Aramburu, R. e Sospedra Roca, R. (2005). Museografía didáctica audiovisual, multimedia y virtual. En Joan Santacana Mestre e Núria Serrat Antolí (coords.) (2005). *Museografía didáctica*. Barcelona: Ariel.

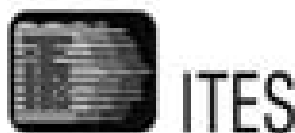
Serrat, N. (2001). Museos virtuales como recursos para el área de ciencias sociales. *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 27, 105-112.

PUBLICIDADE

pickin'pack

- Materia papelería
- Consumibles informática
- Mobiliario de oficina
- Imprenta dixital
- Fotocopias b/n e color

Dig-mar Papelería S.L.
Avenida de Vigo, nº 5
36003 Pontevedra
T. 986 866 141 - F. 986 868 767
www.pickinpack.com

**LIBRERÍA TÉCNICA ESPECIALIZADA EN PSICOPEDAGOGÍA
MATERIAL PSICOTÉCNICO. TESTS PSICOLÓGICOS**

O BLOQUE GREGORIO (S/N), 41-BAJO
48100 VIGO
TEL. 986 282 116 - FAX 986 282 116
www.ites.es
e-mail: igu@ites.es

MINISTERIO DE SANIDAD + BAJO D
10014 CORUÑA
TEL. 981 882 221 - FAX 981 142 188
www.ites.es
e-mail: coru@ites.es

A linguaxe dos obxectos

Visita á exposición de Vik Muniz.
Nenos visitando a exposición de Antony Gormley.

A relación entre museos e educación é unha relación complexa porque son moitos os factores que participan nela, porque a definición dos dous termos protagoniza sempre constantes debates, porque a arte é complexa igual que o é o individuo e as razóns que o moven a visitar un museo, que son diferentes en cada caso. Aínda que se hai unha razón unánime, é a de sentir experiencias. Estas, ademais de supoñer un acto estético, permítenos interiorizar as vidas e os imaxinarios doutros, acariciar paraísos ou desterralos, crear metáforas ou perdelas e, polo tanto, integrar ese momento á nosa vida. O que

nós sentimos diante dunha obra de arte virá dado, sobre todo, polo que teñamos vivido e cómo conectemos esa experiencia coa obra de arte.

Do mesmo xeito que desde principios do s. XX as linguaxes artísticas se multiplicaron e se transformaron con respecto ao pasado, a actitude do espectador tamén mudou. Necesitamos interactuar coa obra de arte. Preguntar: ¿que pasa?, ¿por que?, ¿que fai que me pare aquí? O espectador é un suxeito activo que necesita *introducirse* na obra para que esta poida *existir* e, en consecuencia, *responder*. Como

Cristina Trigo

Centro Galego de Arte Contemporánea
(Santiago de Compostela)

o creador artístico, o espectador ten que empregar conexións con numerosas linguaxes tendo en conta que calquera lingua que non se practica perde léxico, fluidez e capacidade de comprensión e resposta. Se a nosa experiencia artística e/ou estética é illada tamén esqueceremos como afrontala. Por iso, é preciso fomentar desde idades temperás a aproximación cotiá á arte, se ben esta aproximación non se dá só no achegamento ao museo, senón a través de todos os compoñentes que integran a cultura visual na actualidade e noutros moitos ámbitos da vida.

Os museos están transformando a súa función social e comunicativa. Tenden a ofrecer plantexamentos expositivos e actividades que permiten aos diferentes públicos gozar da arte de xeito máis activo. Aos obxectivos de conservar, expoñer e investigar engádesse o de favorecer a comunicación entre o museo e a sociedade na que está inmerso. Desde o Dpto. de educación do CGAC puxemos en marcha programas dirixidos a distintos tipos de público co obxectivo de crear múltiples situacións de diálogo coa obra de arte. Unha boa parte destes programas diríxense a estudantes que están nun proceso de formación no que o coñecemento ou a práctica das diferentes expresións artísticas case non ten espazo. Hai que ter en conta tamén que unha gran parte dos visitantes do CGAC procede dos diferentes niveis do ámbito educativo o que fai necesario o deseño de propostas e estratexias específicas para este numeroso colectivo que, sen embargo, hai só dez anos apenas dispoñía en Galicia de espazos onde poder achegarse á arte contemporánea.

A experiencia da visita é clave, pois moitas veces é a única ocasión de encontro que se produce entre o grupo e o CGAC e o

tempo para ese encontro é moi limitado (60-90' aprox.). As visitas céntranse nun percorrido aproximativo ás exposicións e á arquitectura do CGAC co obxectivo de reflexionar sobre cuestións claves da arte contemporánea que as exposicións propoñen e que en moitas ocasións supoñen un choque coas ideas que o grupo ten asociadas á arte. A idea de que a obra é duradeira e permanente fronte a obras efémeras que desaparecen co tempo ou poden ser transformadas, a habilidade técnica como elemento clave para valorar unha obra fronte á arte conceptual, o significado fronte á idea ou proceso... A tarefa do Departamento de Educación é mediar entre a bagaxe e experiencias do grupo e as propostas artísticas a partir de cuestións e actividades que posibiliten o diálogo e a aprendizaxe.

Pero a relación entre o CGAC e o ámbito educativo nestes anos non se limitou só ao programa de visitas e talleres, senón que se desenvolveron diferentes propostas que tiñan como obxectivo incrementar a presenza da educación artística, e máis concretamente da arte contemporánea, no ensino, para o que foi preciso saír do CGAC. Nestes programas os docentes desenvolveron un papel fundamental. Dirixidos fundamentalmente a estudantes de 3º ciclo de Primaria, E.S.O. e Bacharelato, pretendíase que a reflexión sobre as manifestacións artísticas e a súa relación co contorno no que vivimos deixara de ser algo extraordinario na formación integral do individuo. Así, *Charlas con estudantes*, o programa dirixido a mozos e mozas de Secundaria e Bacharelato, baseábase en propiciar un debate na aula a través do achegamento a temas de interese social como o exilio, a ecoloxía, as novas tecnoloxías, a muller... mediante a análise de obras que trataban esas temáticas. Este programa, que

naceu nos primeiros anos de existencia do CGAC, permitiu chegar a moitos alumnos e alumnas de toda Galicia aos que doutro xeito non sería posible acceder.

Pola súa parte, *Aproximación á arte contemporánea*, o programa dirixido a escolares de Primaria, ten como obxectivo fomentar o debate artístico a través da proxección de imaxes e múltiples propostas de actividades. O programa desenvólvese no centro escolar polo que é o docente quen realiza a tarefa de mediador, adaptando as sesións de debates e actividades ao horario, grupo, materias..., integrando así a relación coa arte contemporánea no curriculum de xeito transversal. Abrir debate non implica ter coñecementos de arte e así se propuxo este programa ás escolas, como unha ferramenta flexible que permitira compartir a curiosidade do alumnado e dos educadores sobre a arte.

A través destes e doutros programas, como os cursos para profesores, o percorrido do CGAC cara ós seus públicos deixa de ser unidireccional; non só agarra ao espectador, senón que se move cara a el. Sen embargo, a experiencia destes anos, cos seus erros e logros, non pode ocultar que o traballo que queda por facer é moi extenso. É preciso que exista unha relación máis intensa entre o CGAC e todos os ámbitos da educación, que facilite o debate e traballo conxunto, e agardo que se vaia construíndo de aquí en adiante, pois é esencial para a sociedade.

Museo Provincial de Lugo. Dez anos de actividades didácticas

Aló polo ano 1995, o persoal adscrito ao Departamento de Didáctica (entón Servicio de Guías) do Museo Provincial de Lugo dedicou varias xuntanzas a reflexionar e a facer autocrítica sobre o traballo didáctico que se estaba a desenvolver cos visitantes e, sobre todo, cos grupos escolares que visitaban o museo. A necesidade do debate viña forzada polo fastío da tradicional visita guiada e pola procura de alternativas que supuxesen un cambio, tanto no quefacer diario dos traballadores como en ofertar propostas máis atractivas para dar a coñecer os contidos do museo.

Tras este debate elaborouse un primeiro programa de actividades escolares para o curso 1995-1996. Houbo que deseñar materiais didácticos, convocar a docentes para que os coñecesen, experimentouse coa periodicidade axeitada, solicitáronse avaliacións tanto ao profesorado como aos alumnos. A primeira consecuencia de todo isto foi que se corruxaron ideas preconcebidas, reorientáronse enfoques e detectáronse os temas de interese xeral segundo ciclos e materias escolares.

Aquela experiencia resultou fundamental para convencer-

Antonio Reigosa

Pedagogo (Museo Provincial de Lugo)

nos de que comezabamos a andar o camiño axeitado e de que o traballo dos profesionais encargados de recibir as visitas ao museo non tiña que ser, nin debía, rutineiro. Merecera a pena aquel esforzo. As visitas aumentaron progresivamente e a imaxe pública do museo experimentou, para ben, un cambio radical. Bastara poñer a traballar ideas adobiadas cun chisco de imaxinación, e algo máis, xa ora; todo foi máis doado grazas ás facilidades que desde o primeiro momento prestaron ao proxecto tanto a dirección do centro como a Deputación Provincial, administración titular do museo.

Todo xiraba arredor de obxectivos que nos pareceron irrenunciabíles: os museos, ademais de formar e educar, poden, e deben, ser divertidos, pois se un neno ou nena gozan nun mu-

seo a primeira vez que o visitan, sempre volverán a entrar nel coa mellor disposición e converténdose, está demostrado, nos mellores propagandistas. Cando adultos o máis seguro é que como pais, nais, educadores..., serán amantes dos museos e promoverán o seu uso e goce entre as novas xeracións.

Desde aquel experimento elabórase cada curso un programa renovado. Agora no Museo Provincial de Lugo os nenos pintan e debuxan contos, contan historias protagonizadas polos personaxes das obras de arte, fan *puzzles* e resollen xogos de pistas, manipulan e ven como funcionan algúns utensilios da Prehistoria, elaboran cómic, descubren os misterios da época romana, simulan ser pezas de museo, aprenden a técnica de fabricación de mosaicos, vísten-

se de frades coma os que antes viviron no edificio do museo, van de safari, coñecen a historia do vestido, da xoiería, das moedas ou da escultura... Nos períodos vacacionais, verán e Nadal, prográmanse obradoiros para que os rapaces se inicien nas escavacións arqueolóxicas, fanse concursos ou posibilitase a reunión cos avós para ir recuperando o patrimonio da memoria. Nestes anos púxose a dispor dos centros escolares e da sociedade en xeral un grande número de propostas e a resposta estímálanos a seguir nesta liña, a continuar un labor que de momento ten o mérito de ser correspondido polos que nos visitan pero tamén ten o reto de atender as expectativas que xera.

Traballamos para que o museo non só conserve, investigue, divulgue e eduque, tamén preten-

demostramos que estea vivo e que sexa activo e lúdico, que estimule e suxestione, que fomente a curiosidade pola historia e pola arte. Para que? Para que cada cidadán, de calquera idade ou procedencia, entenda e sinta que o museo lle pertence, e que pode e debe tirarlle o máximo proveito.

Para o curso escolar 2005-2006 programáronse, entre outras, as seguintes actividades: para E. Infantil "O museo en puzzles"; para E. Infantil e E. Primaria: "Debuxa un conto: "A escola de Doloriñas", "Na lareira"; para E. Primaria: "Pinta un conto: A raposa no galiñeiro", "Viaxe pola prehistoria", "Viaxe polo Lugo romano", "A máquina do tempo", "A aventura da cerámica", "Safari no museo", "A arte do vestido" e "Xogamos a ser artistas"; para E. Primaria e E.S.O.: "A casa e outras construcións de Lucus Augusti" e "Mitos e lendas do museo"; para E.S.O.: "Rutas literarias polo museo". Tamén se inclúen no programa outras opcións de visita para todo tipo de grupos: "Iniciación ao museo", "Sección de Prehistoria e Arqueoloxía" ou "A Romanización".

O Departamento de Didáctica encárgase do deseño dos proxectos, elabora o material didáctico e organiza todos os anos as Xornadas Pedagóxicas de Formación do Profesorado en colaboración co CEFORE de Lugo. Na primeira quincena de setembro de cada ano todos os centros escolares de Galicia reciben, tamén os da zona occidental de Asturias e León, o programa e teñen por tanto ocasión de concertar a realización das actividades previstas.

No ano 2004, grazas a actividades semellantes a estas visitaron o museo un total de 666 grupos escolares con 18.512 integrantes e 298 de adultos con 9.781 integrantes, cifras que sumadas

acadan o 59,45 % do total de visitantes do museo. Comparando estes datos cos de 1994, ano anterior ao comezo deste modo de traballar, a progresión é máis ca evidente; entón achegáronse ao museo 166 grupos escolares con 8.667 integrantes e 77 grupos de adultos con 2.449.

Departamento de Didáctica do Museo Provincial de Lugo

Tfno.: 982 242112
Fax: 982.24.02.40

<http://www.museolugo.org>
e-mail: museo@diputacionlugo.org

Cando o museo está dentro da escola

Secundino García Mera

Profesor CEIP "Mosteiro de Caaveiro", A Capela

"O presente e o futuro constrúense sobre o pasado"

No ano 1981, co gallo de conmemorar o "Día das Letras Galegas" montouse no C.E.I.P "Mosteiro de Caaveiro", de A Capela, a "1ª Mostra do Libro Galego" e coa finalidade de ambientala pedíuselle ao alumnado que trouxese das casas "obxectos antigos".

A colección foi medrando pouco a pouco ata chegar ás aproximadamente 1.000 pezas diferentes coas que conta na actualidade. A maior parte foron recollidas na área de influencia

do Colexio (A Capela, Soaseira,...) e todas foron doadas desinteresadamente.

As pezas están distribuídas en seccións polos corredores e o comedor do colexio. Seccións como as dedicadas a: enredos e a escola antiga; a lareira; o pan (a sega, os muiños e o forno); paxes e cestos; traballo nas fragas (o soutelo, as foias de carbón, a casca,...); oficios: tecelá, costureira, cantorleiro, zapateiro, carpinteiro, zoqueiro, follalateiro, ferreiro, canteiro... e labregos.

O conxunto permite facernos unha idea bastante aproximada

de como era a vida no mundo rural e do porque desa vida pasada. Na súa maioría son obxectos saídos das mans anónimas dos nosos labregos que, cando as faenas do campo eran máis liviás –no inverno., principalmente-, fabricaban as súas ferramentas e utensilios. Son auténticas obras artesás; destacan pola súa subxectividade, de aí que sexa moi difícil atopar dúas pezas idénticas aínda que representen o mesmo obxecto. Estes artistas anónimos souberon sempre concederlles ás súas obras unha individualidade que a produción en serie xa ten desterradas; unha individualidade na que se combina en perfecta harmonía unha singular beleza coa máis estrita funcionalidade do obxecto. Ao mesmo tempo que o seu enxeño, o seu saber, ... sorpréndenos a perfecta compenetración que ao longo da historia mantiveron estes artistas descoñecidos co seu contorno.

En resumo, esta colección permítenos achegarnos a unha vella cultura tradicional, que comeza a desaparecer cando se incrementa o comercio e se mercan obxectos fabricados en serie; con isto tamén se inicia a desaparición de moitos oficios e actividades. Unha testemuña que se vai borrando coa memoria dos máis vellos.

Unha das principais características desta colección vén dada pola relación dos escolares co mesmo, que non son as que habitualmente se dan no visitante ocasional ao uso: a de observador pasivo. Desde un principio se procurou que o seu papel non se reducise a aportar pezas; a súa colaboración foi moi importante no proceso que vai desde a recepción da peza ata que pasa a ser exposta (recollida de información, inventario, catalogación...).

Aínda que os novos alumnos se acostuman, tras un primeiro e

breve período de estrañeza, coa inevitable indiferenza do cotián a aqueles obxectos invadindo os corredores e esquinas do colexio, o proxecto seguiu sempre enxertado na vida didáctica do Centro. Tamén eles, os alumnos novos, polo tanto, acabaron por establecer unha relación activa con el (labores de limpeza e conservación, elaboración de fichas, campañas de recolleita de pezas, atención a visitas escolares...). Quizais por iso todos consideran que as pezas da colección son algo propio, algo que lles pertence, polo que as respectan, as coidan e as valoran. Sentimento que se fai extensible aos "maiores" que senten con orgullo que aquelas cousas súas cobraron importancia nas mans do nenos ao se converteren en nobres pezas de Museo.

Amáis das actividades relacionadas directamente co seu funcionamento o Museo xerou un senfín de actividades paralelas, en consonancia cun dos principios básicos do Centro: un ensino contextualizado e en galego. Unha escola que vive en contacto coa realidade e o medio no que se desenvolven os nenos, para que o coñezan en todos os seus aspectos (xeográfico, socio-económico, cultural,...), o valoren e se sintan protagonistas afectivos do mesmo. Entre outras podemos destacar:

- . Traballos de recompilación e estudo das variadas mostras da literatura popular de tradición oral (refráns, lendas, contos...) recollidas logo na revista escolar "Xenar" ou en libros como "O refraneiro do ano" (1.989) ou "Lerías na Parañeira" (1.999).
- . Traballos de investigación –a partir das contribucións dos nosos maiores- sobre diferentes seccións do Museo: oficios, tradicións...; traballos que se recolleron en monográficos

como: "Os muiños da Capela", "Os canteiros de Cabalar", "Miña nai foi tecelá"...

- . Recuperación dos Xogos tradicionais . A partir da sección dedicada aos enredos e do traballo de campo "Brinquedos" (1.981) no que se recollían os xogos de antes e os sistemas de sortes da zona organizamos os "Encontros do Xogo Popular". Esta experiencia permitiu recuperar para a escola xogos como: o chantón, o peón, os chancos, a mariola, as lombas, as bólas, o cinto,
- . Recuperación de tradicións perdidas que se incorporan á programación de actividades paralelas: o soutelo (a castañada), celebración do antroido,...

Deixando á marxe a curiosidade, o bonito ou decorativo que poida ter esta colección etnográfica e o seu recoñecemento como experiencia pioneira no eido do ensino, o verdadeiro valor da mesma vén determinado pola consecución dos obxectivos que se marcaron desde un principio:

- . Abrir a escola á realidade circundante, integrando na vida escolar a tradición popular da zona.
- . Fomentar a comprensión do presente, descubriendo a importancia do pasado.
- . Comprender, por comparación, da evolución sufrida nas formas de vida e o que representan os procesos de industrialización e mecanización do campo.
- . Descubrir e valorar o propio patrimonio cultural.

Estes mesmos obxectivos – amáis doutros que non se poden

acadar desde un colexio- son os que nos moveron a participar na creación da Universidade Rural Galega.

Tamén hai que recoñecer que son innumerables as necesidades e carencias desta Colección; a maioría inherentes á súa peculiaridade: falta de persoal (todo depende do voluntarismo) e dun financiamento mínimo; edificios e instalacións inadecuados que levan consigo unha montaxe asimétrica, amoreamento de pezas, deficientes condicións de conservación, falta de seguridade e freo ao enriquecemento con máis fondos.... Por todo isto e pola perda

dos alumnos "maiores" da antiga EXB (os auténticos motores durante dúas décadas da colección) no ano 2.001 creouse xunto co Concello e o movemento asociativo da Capela o "Patronato do Museo Etnográfico da Capela". O seu principal obxectivo é o de procurar unha localización apropiada para o Museo e ampliar a colección en espazos máis axeitados. Así na primavera do 2.006 inauguráranse –despois das obras de restauración- a "Casa do Pazo" (dedicado a casa rural) e o "Parque Etnográfico do Sesín" (os traballos na Fraga); en fases posteriores ampliárase esta Rede de Museos con outros proxectos.

PUBLICIDADE

PUNTERO S.L.
UN TRANSPORTE DE CALIDADE PARA
UN ENSINO PÚBLICO DE CALIDADE

Tel. 981 505 206
Fax. 981 505 669
Móbil. 610 449 261
Camiño de Santiago, 17
15800 MELIDE (A Coruña)

I. CI. GA.

INSTRUMENTACIÓN CIENTÍFICA DE LABORATORIO

SUBMINISTROS PARA
LABORATORIOS

Agustín Noya Nieto

629 310 719

R. / Xosé Noguerín, 3 baixo enqdo. Teléfonos (981) 52 27 28
Apartado 1049 Fax (981) 59 54 85

15702 SANTIAGO DE COMPOSTELA

Museo Etnográfico "Monte Caxado" (As Pontes)

Historia

O Museo Etnográfico do CPI "Monte Caxado" nace durante o curso escolar 85/86 á proposta do mestre José María López Ferro ao Claustro como un proxecto pedagóxico máis do Centro.

O motivo estaba claro, o proceso de industrialización que estaba a sufrir o concello d'As Pontes implicaba unha desaparición dos traballos artesanais, agrícolas e gandeiros da zona e, con eles, a cultura material e espiritual.

Primeiramente marcáronse uns **obxectivos pedagóxicos** para os nenos e nenas:

- Que coñecesen os útiles, apeiros, ferramentas... dos oficios, da labranza, da casa... empregados polos nosos devanceiros e que os identificasen polo seu nome.
- Que valorasen a riqueza artesanal dos mesmos, é dicir, que se decatasen de que, a maioría, foron feitos pola mesma persoa que os precisaba, imprimíndolles a súa personalidade.

José María López Ferro

Museo Etnográfico de As Pontes
Colexio Público Integrado Monte Caxado

- Que tivesen máis contacto coa realidade do agro.
- Que valorasen a riqueza cultural galega en todas as súas manifestacións.
- Que ampliasen o vocabulario.
- Conseguir que o Museo fose o lugar de consulta para traballos ou estudos de carácter etnográfico.

Procedeuse logo a mandar unha carta aos pais e nais do alumnado pedindo a súa colaboración no tocante ás doazóns de pezas. As familias acolleron con

agrado a idea e comezaron a chegar as pezas ao Centro.

O día 11 de maio de 1987 inaugurouse oficialmente o Museo previa invitación a todos os organismos oficiais da vila, empresas, e especialmente, aos socios do Fogar do Xubilado. Coa presenza do Sr. Alcalde, por aquel entón, D. Xaime Vilaboy, e o cronista oficial d'As Pontes D. Enrique Rivera Rouco que se encargou da cerimonia, quedou inaugurado o Museo, que naqueles intres contaba con 250 pezas.

No curso 86/87 participouse nun concurso escolar sobre "Apeiros de labranza", convocado polo Museo Provincial de Pontevedra "García Alén", acadando o primeiro premio os nosos alumnos e alumnas de 8º.

Dende a súa inauguración o Museo foi visitado (e séguese sendo) por outros centros da vila e doutras vilas, polos veciños e visitantes da nosa localidade.

Ao ser o único museo desta vila, desde o curso 96/97 o Concello xunto coa ANPA do Centro, asina un convenio que contempla a súa apertura ao público en xeral as fins de semana e festividades de carácter local (Feira de Fungos e Cogomelos, Feira do Grelo...)

A disposición dos visitantes hai un libro de sinaturas onde se recollen as súas opinións e sinaturas.

Proceso de preparación das pezas:

Unha vez que unha peza chega ao Centro, o proceso a seguir é o seguinte:

- Identificación e catalogación da mesma.
- Inventariado co nome da peza, nome do doante e lugar do procedencia.
- Limpeza da mesma.
- Restauración, só se o precisa.
- Vernizado e adecentamento.
- Colocación da peza na sección correspondente.
- Carteliño identificador co

nome da peza, nome do doante, lugar de procedencia e utilidade da mesma.

As seccións:

O Museo consta de dúas mil pezas expostas en diferentes seccións nos corredores do edificio do Colexio.

Na planta baixa: Os xogos, A vella escola, A moblaxe, Son e imaxe, Os carpinteiros e pedreiros, Os cesteiros, O viño, Fontanería, Mineiros, Canteiros, Lateiros, A cociña, O alumado, Serranchíns, Ferreiros, La e liño, Zoqueiros, A matanza, As chaves, Zapateiros, A caza, A pesca de río, As máquinas e O lavado no río.

Na planta alta: A labranza: o carro, xugos, arados, grades..., Os cabalos, O forno, O muíño, O froito, A roupa, A sega e a herba, O toxo, Aixadas e picarañas, Útiles persoais, A milicia, Obxectos relixiosos, Os libros, Os documentos... E dende hai catro anos, unha colección de vellas fotografías (mil) clasificadas en temas: As festas, A nosa xente, O deporte, O teatro, Actos relixiosos, A emigración, A milicia, A industria, A vila...

No exterior do centro contamos cun hórreo, rodas de muíño e dous carros con arados.

Aspectos positivos a resaltar:

- Servir de base nas visitas a outros museos.

- Consultar nun momento dado o nome dunha peza, a súa utilidade, a súa forma...
- Explicacións coa peza ou pezas diante cando sae nun tema.
- Contacto diario e, polo tanto, familiaridade coas pezas.
- Considerar o museo como algo propio e como algo identificativo do Centro.
- Servir como elemento de enlace con outros centros cando veñen de visita.

O Museo é a base da que partimos para facer xornadas de xogos populares, todos os anos vimos dedicando unha xornada lectiva á práctica de ditos xogos, asemade nos recreos temos cinco zonas onde o alumnado pode practicalos libremente. Tamén organizamos polas Letras Galegas algunha actividade relacionada, como no 2004, no que o día se dedicou a Xoaquín Lourenzo "Xocas"; daquela visitáronnos artesáns e os nenos empregaron diversos útiles do museo e practicaron con eles.

Outros:

No edificio onde se atopa o museo está o alumnado de in-

fantil (na planta baixa) e primaria (na planta alta), é de destacar que nunca romperon, tiraron ou estragaron unha peza. Sempre o consideraron como algo propio e especial, cousa que lles agradecemos.

Departamento de educación e acción cultural do Museo do Pobo Galego

Celebrando o entroido no Museo do Pobo Galego.

Ana Estévez Lavandeira
Responsable do DEAC
do Museo do Pobo Galego

O Museo do Pobo Galego foi creado en 1976 por un padroado que aglutina a boa parte das institucións e persoas que traballan a prol da cultura en Galicia. Constitúese, así, a partir dunha iniciativa civil e sen ter titularidade de ningunha das administracións públicas. As primeiras salas inauguráronse en 1977, no edificio do antigo convento de San Domingos de Bonaval, cedido polo concello de Santiago de Compostela. É o primeiro museo de Galicia que, desde a perspectiva da antropoloxía cultural, tenta abranguer e relacionar as diversas manifestacións humanas

no seo dunha comunidade diferenciada. En 1993, por decreto da Xunta de Galicia, é recoñecido como *“centro sintetizador dos museos e coleccións antropolóxicas de Galicia”*.

Dende a súa apertura, boa parte da actividade da institución, oriéntase cara á difusión, procurando facilitar elementos de referencia e integración, a través das diferentes mostras da cultura da propia comunidade. Hoxe en día, gran parte deste traballo lévase a cabo a través do Departamento de Educación e Acción Cultural.

Na actualidade, as actividades orientadas á educación dos máis novos desenvólvense nunha escena social e cultural moi complexa. No caso do Museo do Pobo Galego, ademais, afróntase a presentación dun mundo que aparece moi afastado deste sector do público. O que o Museo expón, pertence a unha sociedade rural, pouco tecnificada e coa que non adoitan identificarse. Hai que considerar tamén, que o público escolar é quizais o máis afectado pola estandarización cultural e as contradicións que se derivan dela. Por outra banda, gran parte deste público vén obrigado, é dicir, asiste ás actividades do Museo porque o traen, non por decisión propia e que en boa parte dos casos, tamén acoden a outros espazos da cidade, tentando aproveitar ao máximo a saída. Isto incrementa o cansazo e saturación dos alumnos e limita e condiciona a nosa intervención

Neste contexto, o DEAC do Museo do Pobo Galego, debe deseñar programas didácticos que teñan en conta todas estas circunstancias e, á vez, concilien nun mesmo discurso o recoñecemento na tradición e a validez da mesma e a adquisición da capacidade de participar nunha sociedade culturalmente distinta e moi diversa.

Con estas premisas os programas didácticos do Museo baséanse non tanto na descrición e recitado de datos técnicos sobre os obxectos expostos senón na procura de que os rapaces e rapazas se acheguen á cultura tradicional como a expresión dos logros dunha colectividade á que eles pertencen, pero, e por iso mesmo, susceptible de sufrir unha selección e reflexión crítica pola súa parte.

Por suposto, para acadar isto, resultan moi importantes a coordinación e o concurso dos pro-

Obradoiro infantil de música. Museo do Pobo Galego.

fesores responsables da visita. É preciso aclarar con eles os obxectivos da mesma e lograr unha sintonía entre o que o docente quere e o que o Museo pode e busca ofrecer. Neste proceso tense moi en conta a información que os profesores subministran sobre os alumnos en canto á procedencia, contorno social, -existen, en Galicia, unidades de explotación nas que a memoria material e inmaterial continúa

operante - coñecementos previos e o propio currículo escolar, para ofrecer a posibilidade máis axeitada en función tamén do tempo co que contan para permanecer no Museo e das outras visitas que contemplan levar a cabo nesa saída do centro.

Contando con estas circunstancias e baixo estas premisas, o DEAC oferta as seguintes actuacións:

Obradoiro de xoguetes. Museo do Pobo Galego.

Obradoiro de xoguetes. Museo do Pobo Galego.

Visitas monitoradas: pódese escoller entre cinco itinerarios prefixados, a fin de axeitar a visita ao Museo, en duración e contidos, a un mellor aproveitamento didáctico por parte dos grupos. As opcións son *Sistemas de produción*, *Sociedade*, *O espazo intervído*, *A distribución do tempo* e *O conxunto de Bonaval*.

Obradoiros: de maior duración – os obradoiros esixen de, polo menos, dúas horas – vanse renovando cada curso, tentando tocar, de xeito práctico, distintos aspectos relacionados coa sociedade tradicional galega. Adáptanse, nos seus contidos e metodoloxía, a diferentes tramos de idade e buscan que o motivo central do taller serva tamén de punto de partida para un achegamento xeral e, no caso dos visitantes de tramos superiores

da educación, para a análise de cuestións actuais. Algúns exemplos dos desenvolvidos nos últimos anos son: *a Aula do Mar*, *O tecido*, *Cerámica*, *A muller na sociedade tradicional*, *Os xogos ou Arte e Identidade Cultural en colaboración co Servizo Pedagóxico do CGAC*.

Materiais para os centros: textos de consulta, unidades didácticas e materiais audiovisuais de distribución gratuíta ou en préstamo, que poden servir de preparación e/ou reforzamento do tratado na visita. Estes materiais son útiles tamén para a organización de actividades no propio centro.

Accións formativas: xornadas e cursos para persoal docente sobre os recursos educativos do Museo.

Proxecto didáctico Antonio Fraguas: procurando sempre a colaboración con outros axentes educativos, o Museo do Pobo Galego, a través da Fundación Antonio Fraguas, ven convocando, dende o curso 2003-2004, o Proxecto Didáctico Antonio Fraguas. Aberto a toda a comunidade escolar, encamiñase á realización dun traballo de pescuda sobre o patrimonio etnográfico, antropológico, xeográfico histórico ou artístico do contorno inmediato dos centros escolares. Establécense dúas modalidades: ensino primario e ensino secundario. De cada unha selecciónase un proxecto que, coa colaboración de Caixanova e da Fundación Caixa Galicia, recibe unha dotación económica para o seu desenvolvemento durante o seguinte ano lectivo, e para a organización dunha exposición nas salas do Museo.

O servizo de asesoramento e documentación, a páxina web, a titorización de estudantes universitarios en prácticas ou a formación baixo demanda (puntual e específica no centro educativo cando se solicita desde el) tratan de optimizar o uso do Museo por parte da comunidade escolar.

En todas estas actuacións e de cara non só aos visitantes máis novos, senón a todo o noso público, esforzámonos por trasladar os conceptos, os procesos sociais e un xeito de ver os obxectos non tanto polo seu interese formal como por ser elementos significativos da cultura representada. En xeral, pretendemos transmitir a interrelación dos distintos aspectos que conforman o sistema sociocultural e a súa evolución.

O reto, de aquí en diante, é posible que radique no establecemento de colaboracións aínda máis efectivas cos profesionais e institucións que, ben dende a investigación, ben dende a práctica cotiá, traballan na educación. Isto serviría igualmente para establecer unha maior e mellor comunicación entre o Museo e a comunidade na que se insire como para convertelo no espazo de desenvolvemento sociocultural que desexa ser.

Visita ao Museo do Pobo Galego.

Sala do Mar do Museo do Pobo Galego.

Práctica pedagógica na montaxe do Museo das Mariñas (Betanzos)

Baleirado de Diego de Andrade con cromatismo hipotético de Alfredo Erias.

Alfredo Erias Martínez

Director do Museo das Mariñas, Betanzos
alfredoerias@gmail.com
<http://www.alfredoerias.com>

O Museo das Mariñas, sito no antigo convento de Santo Domingo (s. XVI-XVIII), inaugurouse en precario no 1983, para entrar poucos anos máis tarde nunha longa fase de rehabilitación do edificio ata ser reinaugurado o 17-V-1993. É, previo a este momento, onde teño a responsabilidade de formular os principios básicos da organización e montaxe das súas pezas, tomando en consideración a importancia histórica de Betanzos.

En primeiro lugar, Betanzos, que comeza como vila no 1219 sobre a anterior de Untia, é unha "cidade" (título de 1465) medie-

val prototípica (recinto amurallado con feira extramuros) e iso quere dicir que os elementos desta época debían estar nun lugar preferente. Contábase ademais con pezas interesantes *a priori* que, logo do estudo e reconstrución correspondente (traballos no Anuario Brigantino) demostraron ter un valor excepcional para a Historia de Galicia: sepulcro de Sancha Rodríguez, primeira muller de Fernán Pérez de Andrade; lauda sepulcral do probable Nuno Freire de Andrade, Mestre de Christus en Portugal, irmán de Fernán Pérez e protector do infante Don João, logo rei João I; matrimonio

Sepulcro do "mercador" de Betanzos e "Alcalde de Hermandad" (un dos líderes irmandiños), Afonso de Carvallido, que participou na guerra irmandiña de 1467-69.

de Clara Sanches e Afonso de Carvallido, este cualificado de "mercador" na laude e "Alcalde de Hermandad" (preito Tabera-Fonseca) na última guerra irmandiña, a de 1467-69, sendo a única imaxe dun líder irmandiño en Galicia; un "jurado", un "notario", un cabaleiro descoñecido, un crego da igrexa de Santa María tamén descoñecido, a estatua dun peregrino con capa de pel, cantimplora, libro e *baculus*, e outras pezas que se irían engadindo.

Tratábase fundamentalmente de amosar a faciana da xente baixomedieval e para iso agrupáronse os sepulcros e demais segundo os tres estamentos clásicos: pobo, nobreza e clero. Era preciso instalar estas pezas, case todas mutiladas, e iso fíxose **reconstituíndo** o espazo que faltaba dalgún sarcófago e **debuxando** logo, á maneira do debuxo arqueolóxico (con puntos), a fronte tal como sería, facendo o desenvolvemento do anaco existente (Afonso de Carvallido), **reconstruíndo** os anacos da laude, fixada á parede branca, mediante a mesma técnica de puntos (notario e cabaleiro descoñecidos), e complementando as pezas con **reconstrucións en debuxo sobre papel** (Sancha Rodríguez, Nuno Freire, Clara Sanches e Afonso de Carvallido, etc.).

Mesmo se atopou unha conexión entre os sepulcros da muller de Andrade, dos anos 70 do s. XIV e o da muller do irmandiño dun século despois ao comprobarse que as dúas mulleres tiñan a mesma vestimenta: unha moda que se reelaborou con elementos específicos a partir das vestimentas das raíñas de Castela e que se inicia na laude de Sancha Rodríguez, sendo este modelo o copiado ao longo dun século por numerosas mulleres de Galicia, tanto da nobreza como da burguesía poderosa das vilas (a meirande parte delas amósanse en debuxo tamén no Museo como demostración da existencia dunha verdadeira "moda galega" medieval).

Unha vez instaladas as pezas orixinais e para que a faciana desta xente tivese aínda máis presenza, leváronse a cabo dúas

Cabaleiro descoñecido de Betanzos (ca. 1400).

Recreación dunha escena de caza da ábsida de S. Francisco de Betanzos. Cromatismo hipotético de Alfredo Erias.

accións complementarias cun obxectivo decididamente pedagóxico: fixéronse **baleirados** de laudes sepulcrais (suposto médico de Fernán Pérez de Andrade, F. P. Andrade "o mozo", Diego de Andrade e Fernando de Andrade) e **reconstrucións cromáticas hipotéticas** (escenas de caza e montería do porco bravo da ábsida de S. Francisco de Betanzos). Mesmo decidín dar cor a algúns baleirados sepulcrais, co que a faciana real destes persoeiros se nos presenta moito máis próxima.

Cando derivamos ao territorio da Heráldica e dos símbolos medievais e do Antigo Réxime tamén se fixeron baleirados dalgúns escudos.

Estas técnicas e principios tamén se aplicaron ao mundo galaicorromano cando se fixo o baleirado da estela de Espenuca, o da estela de Mazarelas (orixinal sito no Museo Arqueolóxico da Coruña) e a reconstitución espacial da estela de Recebés.

Un museo, aínda que teña un espectro temático amplo, debe intentar contar, mediante imaxes e co mínimo texto posible, unha historia esencial do noso pasado, das nosas raíces; unha historia que chegue antes ao corazón que á cabeza. O asombro é o primeiro paso para edificar un

recordo sólido que faga especial a visita de calquera que entre no museo. Pero o asombro precisa ás veces de elementos que van máis aló das pezas orixinais: precisa dunha certa concepción teatral, partindo do espazo co que se conta e da circulación por el dos visitantes. Endalí que as técnicas descritas, case nada utilizadas por certo, axudan a completar discursos.

Por exemplo, ningún museo de Galicia é tan propicio como o das Mariñas para explicar as guerras irmandiñas. ¿Por que? Pois porque alí temos a imaxe dun "Alcalde de Hermandad" orixinal, pero tamén están os seus inimigos, os Andrade do s. XV, grazas aos baleirados dos orixinais da igrexa mosteiral de Monfero.

Aínda hai máis elementos que complementan as pezas orixinais deste museo, tales como maquetas e fotografías. Unha maqueta monumental está na entrada para explicar o territorio da antiga provincia de Betanzos, e outras máis, complementadas con grandes fotografías amosan noutro lugar a evolución espacial e urbanística de Betanzos, desde o Castro de Untia ata hoxe. E tamén hai outras que amosan unha casa rural da comarca, un lagar, etc.

Por outra banda, e se de pedagogía falamos, non hai que esquecer que este é un dos poucos museos en Galicia que conta cun espazo importante dedicado ao mundo das vellas escolas, con elementos tales como mapas escolares desde mediados do s. XIX, expositores didácticos tamén

Sepulcro reconstruído de Sancha Rodríguez, primeira muller de Fernán Pérez de Andrade (s. XIV).

desa época, diversos elementos dun desaparecido museo escolar, fotos antigas do parque do Pasatempo, construído como complemento das escolas dos indianos Irmáns García Naveira, a bandeira destas escolas, vellos pupitres, vellas máquinas de escribir, etc.

E aínda hai outro elemento pedagógico de primeira magnitude: a Sala da Fundación Jiménez-Cossío onde se recollen pezas de artesanía téxtil popular recollidas por toda España por parte de D. Manuel Bartolomé Cossío e a súa dona nas primeiras décadas do s. XX. Así pois, se quen visite esta institución (a gran proba) se asombra con algo do aquí descrito e doutras cousas das que xa non falamos (Apostolado da Escola de Rubens, Sala do Traxe, símbolos da cidade, de Galicia e de España, etnografía do viño e do pan...) toda esta teoría e práctica terán algún sentido.

BIBLIOGRAFÍA

Erias Martínez, A. (1984). Afonso de Carvallido»: un «mercador» betanceiro do s. XV cabecilla dos irmandiños. *Anuario Brigantino*.

Erias Martínez, A. (1987). Xente da Baixa Idade Media (I): sete mulleres con rolo. *Anuario Brigantino*.

Erias Martínez, A. (1988). Xente da Baixa Idade Media (II). *Anuario Brigantino* 1988.

Erias Martínez, A. (1992). Xente da Baixa Idade Media (III): Sancha Rodríguez, muller de Andrade, e Nuño Freire, Mestre de Christus. *Anuario Brigantino*, 1991.

Erias Martínez, A. (1993). Xente da Baixa Idade Media (IV): Un Santiago Pelegrín, notarios, xurados e outros máis de Betanzos.. *Anuario Brigantino* 1992.

Erias Martínez, A. (1993). Santiago peregrino. (Catálogo da exposición *Santiago Camino de Europa: Culto y Cultura en la Peregrinación a Compostela*, Galicia no Tempo.

A Casa das Ciencias e a Domus da Coruña

A CASA DAS CIENCIAS

En 1983 o Concello da Coruña puxo en marcha o proxecto Casa das Ciencias, un centro de ciencia interactivo que ten como obxectivo principal contribuír á cultura e á educación científica dos cidadáns. As súas propostas, extensivas aos outros dous museos científicos coruñeses (Domus e Aquarium Finisterrae) parten da idea de que é necesario ensinar a valorar o coñecemento científico para comprender o mundo en que vivimos, e de que a educación e a aprendizaxe son procesos continuos, propoñendo unha nova forma de aprender

fóra da aula, tanto para adultos como para nenos.

A Casa das Ciencias, que acaba de celebrar o seu 20 aniversario, ocupa un Palacete que conta con catro salas de exposicións e un planetario. No andar baixo o elemento máis destacado é un Péndulo de Foucault que oscila libremente no canón da escaleira central. A continuación está o andar de Experiencias de Física, que dispón de módulos interactivos que responden á acción da persoa visitante. Ocorre así co chamado “Túnel de vento”, que presenta un ventilador que produce un forte chorro de aire

Francisco Armesto

Director Técnico de Proxectos dos Museos Científicos Coruñeses

capaz de atrapar no seu seo unha pelota e facela aboiar na columna de aire; ou o módulo titulado "Subir baixando", que mostra como un obxecto é capaz de subir por unha rampla composta por dúas varas metálicas. Máis que para facer demostracións científicas, estas experiencias están pensadas para espertar a curiosidade da persoa visitante e convidar a formular e a resolver preguntas.

Outro dos espazos destacados do museo é a sala de exposicións sobre actualidade científica, onde se presenta actualmente a titulada Palabras da Ciencia. Recolle os 10 conceptos científicos que máis veces apareceron nos medios de comunicación no pasado ano (cancro, clonación, cocaína, petróleo, internet, explosivos, maremoto, nuclear, SIDA, virus). A cada un deles dedicáselle un

conxunto expositivo que o trata desde todas as perspectivas posibles, contextualizado, e de forma divulgativa e interactiva. Así por exemplo, para falar sobre a palabra "Cancro", existe unha cámara termográfica que permite ver a imaxe real da mesma persoa a través da radiación infravermella que emite cada zona do noso corpo.

Mais quizais o elemento máis emblemático deste centro sexa o seu planetario. A sala está dotada de aparatos que permiten representar sobre a cúpula (de 10 metros de diámetro), todas as estrelas visibles a simple vista desde a Terra, así como a Lúa e os planetas, podendo reproducir en tempos curtos todos os movementos que se observan no ceo. Pode representarse o ceo tal como se ve desde calquera punto da Terra, e tamén as posicións

dos planetas en calquera data do século. As proxeccións desta sala inclúen tanto programas gravados (incluíndo un infantil) como en directo (cada último sábado de mes, por exemplo, hai dúas sesións especiais en que se mostra como será o ceo dos próximos días).

A DOMUS

A Domus foi o primeiro museo interactivo do mundo que abordou de forma global e monográfica o coñecemento do ser humano, procurando divertir á persoa visitante, estimular a súa curiosidade e suscitar a súa reflexión acerca das características da especie humana.

Conta cun espazo dedicado a exposicións permanentes que contén máis dun cento de módulos, a maior parte interactivos, que permiten descubrir numerosas peculiaridades sobre o ser humano. Algunhas das experiencias propostas convidan, por exemplo, a sentarse nunha bicicleta, pedalear e observar á beira un esqueleto realizando os mesmos movementos, escoitar os latidos do corazón -coa axuda dun receptor e un amplificador-, lanzar un penalti sobre unha portaría e comprobar a velocidade a que foi enviado o balón, ver unha proxección dun parto, comprobar as diferenzas de sensibilidade do tacto segundo zonas corporais, ou intentar igualar o traballo que realiza o corazón.

Aínda que existe tamén unha sala dedicada a exposicións temporais, os contidos permanentes vanse renovando periodicamente. Así, no ano 2002 instaláronse unha vintena de novos módulos sobre xenética, o máis emblemático dos cales é un modelo xigante do xene da telomerasa, cunha lonxitude de

288 metros, 17.730 pezas e 310 quilogramos de peso.

Máis recentemente, en xuño de 2005, presentouse unha nova sección dedicada á evolución humana. Baixo o título Homínidos e Homínidas. A familia presumida, trátase dunha exposición divulgativa, interactiva e interdisciplinar, que procura a motivación, o interese, a sorpresa, a diversión ou a reflexión das persoas visitantes. As actividades e as experiencias que se propoñen aquí permiten, por exemplo, facer unha foto de "familia" xunto a outros homínidos, coñecer a lonxitude dalgúns dos nosos ósos, facer o morto meténdose dentro dun ataúde, probar a puntaría sobre figuras dos bisontes de Altamira, ou manipular obxectos sen utilizar o polgar. As pezas emblemáticas teñen o seu espazo destacado dentro de cada unidade expositiva, xa que se trata de reproducións de importantes achados paleontolóxicos e arqueolóxicos. Son, por exemplo, varias pezas achadas no xacemento da Serra de Atapuerca (os chamados Elvis a pelve -pelve de *Homo heidelbergensis* -, cráneo do neno da Gran Dolina -especie *Homo antecessor*, descuberta en Atapuerca-, Miguelón -Cráneo 5-, o Excalibur -un machado de man-), unha reprodución da pintura rupestre dunha man en negativo da Cova El Castillo (Santander), unha man do home de Neanderthal, restos fósiles do coñecido como Neno do lago Turkana (Kenya), ou as pegadas de homínidos de Laetoli, Tanzania (de hai 3,6 millóns de anos).

As instalacións da Domus inclúen tamén unha sala equipada para proxectar películas en formato IMAX, que se impresionan sobre un negativo catro veces maior que o das películas habituais. Isto, unido a que se proxec-

tan nunha pantalla de grandes dimensións (a da Domus é de 80 metros cadrados), e á gran luminosidade do proxector, dá como

resultado unha imaxe excepcionalmente nítida, moi adecuada para o documental de natureza e científico.

Unha experiencia didáctica no Museo do Castro de Viladonga (Castro de Rei, Lugo)

Actividades didácticas no Museo do Castro de Viladonga.

Filomena Dorrego Martínez

Departamento de Educación e Acción Cultural do Museo do Castro de Viladonga

Presentamos con esta experiencia un exemplo posible de actividade didáctica desenvolvida cun sector do público que visita o Museo e o Castro de Viladonga, os grupos escolares, que constitúen aproximadamente a metade do total anual de visitantes. Propoñemos o caso dun grupo de sesenta alumnos (este tipo de grupos pode variar moito en canto ao seu obxectivo e número de compoñentes) do primeiro ciclo da Educación Secundaria Obrigatoria, que adoitan dividirse en subgrupos para favorecer e obter un maior rendemento da visita ao Museo e ao Castro.

Tomando como tempo axeitado da visita ao Museo tres cuartos de hora, distribuímos o traballo da seguinte maneira: comezamos utilizando como material didáctico, introdutorio e complementario, unha presentación de imaxes en *Power Point* elaborada no Museo e complementándoa con explicacións orais, que poden abranguer entre dez e vinte minutos segundo a existencia ou non de preguntas ou comentarios por parte dos compoñentes do grupo, con ou sen mediación dos profesores.

Esa presentación está deseñada para os ciclos segundo e

terceiro de Educación Primaria e primeiro ciclo da E.S.O. e os contidos teñen a seguinte secuencia: Idade da Pedra - Idade dos Metais – Romanización - Mapa de rutas comerciais do Imperio romano - Cultura castrexa de época galaico-romana // Evolución dunha construción dende o seu uso orixinal ata a súa escavación actual, co correspondente estudo das estruturas e materiais arqueolóxicos recuperados.

Con isto intentamos: 1) Darlle ao alumno unhas referencias históricas e culturais básicas para un primeiro achegamento xeral ao contido material do Museo, con debuxos e imaxes que fan referencia aos obxectos que logo atoparán nas salas de exposición permanente. 2) Facilitar a comprensión da metodoloxía do traballo arqueolóxico sendo este último un tema de interese se tomamos en conta as preguntas que os alumnos adoitan formular (cales son os motivos de que as construcións non se conserven completas, porque se escavou no lugar onde se localiza o Castro, a que profundidade se atopan os materiais, como se sabe de que época son, etc.).

Trátase en definitiva de que eses obxectos non familiares para eles poidan ser relacionados coa vida e a historia dos habitantes do Castro: vivenda, alimentación, utensilios e ferramentas para distintos traballos, moenda e almacenaxe, vestido e obxectos para o ocio, o comercio e o adorno, aludindo cando procede á posible relación con útiles e traballos actuais para facilitarlles a súa comprensión.

Por outro lado, se o tempo previsto para a visita é escaso, as explicacións se concentran na maqueta situada na Sala II que reconstrúe o conxunto do Castro, co fin de que teñan unha visión da súa estruturación e, á

Actividades didácticas no Museo do Castro de Viladonga.

súa vez, poidan relacionar aqueles obxectos expostos coas actividades que alí se levaron a cabo: agricultura, gandería, caza, metalurxia, cerámica, tecido, construción, comercio. Pasamos despois a desenvolver o programa que se lle ofrece ao profesor como suxestión didáctica do Museo e que consiste nun bloque de fichas que, a elección do profesor, poden ser cubertas de forma individual ou en pequenos grupos, así como o número delas que se van traballar.

As fichas constan dun apartado gráfico e de preguntas (para relacionar, describir, completar...) que os guían na observación do material exposto para levar a cabo indagacións referidas a estruturas conservadas, a obxectos ou ao material de apoio informativo como debuxos, maquetas ou planos a través de cuestións que fan referencia a diversos aspectos sociais e económicos do conxunto da cultura castrexa e galaico-romana.

O grupo de alumnos dividido anteriormente, metade no Mu-

seo e metade no castro, rota na súa visita. No camiño de acceso ao xacemento poden visitar a escavación realizada nas murallas e foxos dispostos na ladeira leste, soben despois á muralla principal que arrodea a croa central do Castro e continúan cara á escavación situada no antecastro oeste. Na ruta de volta visitan un dos barrios ou conxuntos de construcións característicos da croa para, a continuación e xa na saída, achegarse á cova (único espazo visitable hoxe en día no antecastro situado ao surleste). Esta visita fana acompañados pola persoa encargada da vixilancia e coidado do xacemento, e gracias á súa colaboración ofrécenselles explicacións xerais ou particularidades sobre as partes que visitan.

Dende o presente curso escolar 2005-2006 incluírase como complemento deste Programa de Acción Didáctica (en niveis de ensino secundario e bacharelato) unha actividade relacionada coa Numismática, na que a partir de aspectos como as características, o valor e o uso das moedas, refe-

ridos ó sistema monetario romano, analízanse os datos políticos, económicos, cronolóxicos ou xeográficos que como fonte histórica aporta a moeda. Para isto os alumnos traballarán en grupos reducidos (entre 15 e 20 alumnos aproximadamente) con reproducións dos distintos tipos de moedas aparecidas no Castro que se expoñen no Museo e algúns exemplos de cuños ou troqueis usados na súa fabricación.

BIBLIOGRAFÍA

Arias Vilas, F. (1997). Comunicación, difusión e didáctica. O caso do Museo do Castro de Viladonga. *Actas Xornadas sobre Administracións Autonómicas e Museos: cara un modelo racional de xestión*. Santiago de Compostela: Xunta de Galicia, 225-253.

Arias Vilas, F. e Sánchez Milao, Mª C. (1993). El público visitante del Museo de Viladonga (Lugo). Cuatro años de experiencias (1987-1990). *Actas VIII Jornadas Estatales DEAC-Museos* (Mérida 1991), Salamanca, 109-112 .

Arias Vilas, F./ Dorrego Martínez, F. (2003). Museo y Castro de Viladonga (Lugo): ¿Educación y cultura vs. turismo y ocio?. *Pre-Actas XII Jornadas DEAC-Museos* (Salamanca 2003), 15-21.

Dorrego Martínez, F. (1997). El aprovechamiento didáctico del Museo del Castro de Viladonga. *CROA. Boletín da Asociación de Amigos do Museo do Castro de Viladonga*, 7, 10-13.

Dorrego Martínez, F. (1999). As visitas escolares ó Castro de Viladonga no curso 1998-1999. *CROA. Boletín da Asociación de Amigos do Museo do Castro de Viladonga*, 9, 35-38.

Actividades didácticas no Museo do Castro de Viladonga.

Actividades didácticas no Museo do Castro de Viladonga.

Joan Santacana Mestre
Núria Serrat Antolí (coords.)

Museografía Didáctica

Para saber más...

Museografía didáctica, 2005.

Hoxe en día ninguén pon en dúbida o valor educativo dos museos. Esta dimensión pedagóxica virá potenciada e favorecida por algúns factores educativos, sociais e económicos, acontecidos a partir da segunda metade do século XX, e destacamos especialmente tres:

- a ampliación do concepto de educación a mediados dos anos 60, e sobre todo a principios dos 70, cando se comezaron a considerar novas posibilidades de aprendizaxe, destacando a crecente expansión da educación non formal como unha forma de educación permanente favorecedora do desenvolvemento integral das persoas;
- o proceso de democratización da cultura que protagonizou a sociedade nos anos 70, coa que se pretende o acceso de todos os individuos; e a democracia cultural, nos anos 80, que supón un paso máis xa que recoñece a existencia de múltiples culturas;
- a potenciación e forte expansión dunha industria da cultura e do ocio neste tempo, como consecuencia dalgúns factores como: o desenvol-

Ana María Pose Blanco

Investigadora do Departamento de Didáctica e Organización Escolar, Universidade de Santiago de Compostela
anapose@usc.es

vemento económico, o incremento do nivel de vida, a consolidación da democracia e a maior dispoñibilidade de tempo libre.

Sen embargo, a pesar do recoñecemento xeneralizado do valor educativo dos museos, cando se fala do museo a maioría da xente o identifica coa visión tradicional do museo de Belas Artes, é dicir, o museo artístico. Trátase da vella concepción de museo almacén, ese lugar sacralizado e aburrido onde son expostas, sen ningún tipo de contextualización previa, as obras en paredes e vitrinas, acompañadas unicamente de cartelas onde se especifica pouco máis que o seu nome, data e técnica... Entón, ¿a que podemos chamar realmente museo?.

Os primeiros intentos por formular conceptualizacións “oficiais” dos museos non xurdirán ata mediados dos anos 40 do século XX, a partir da creación en París no 1946 do Comité Internacional de Museos (ICOM), organización non governamental dependente da UNESCO. A definición máis repetida na abundante bibliografía que trata o tema é a contida no artigo 2 dos estatutos do ICOM, do 1974, onde se recolle:

“Un museo é unha institución permanente, sen fins lucrativos, ao servizo da sociedade e do seu desenvolvemento, aberto ao público, que adquire, conserva, investiga, comunica e exhibe, con fins de estudo, de educación e de deleitación, evidencias materiais da humanidade e do seu contorno”
(cit. Por Valdés Sagüés, 1999:36)

En canto á normativa particular dos Museos de Galiza, regulados pola Lei 8/1995 do Patrimonio Cultural, esta recolle a definición dos Museos no seu artigo 67, do seu Título V (DOG do 8 de novembro de 1995), establecendo que:

“Os museos son institucións de carácter permanente, abertas ao público e sen finalidade de lucro, orientadas á promoción e desenvolvemento cultural da comunidade en xeral, por medio de recollida, adquisición, inventario, catalogación, conservación, investigación, difusión e exhibición, de forma científica, estética e didáctica, de conxuntos e coleccións de bens patrimoniais de carácter cultural que constitúen testemuñas das actividades do ser humano ou do seu entorno natural, con fins de estudo, educación, deleite e promoción científica e cultural”.

(cit. Por Pérez Outeiriño, 1997)

Esta aproximación conceptual ao termo museo sérvenos para comprobar como xunto ás funcións tradicionais asignadas a estas institucións, como son a conservación, a exposición e a investigación, súmanselle outras de igual importancia, como son as de carácter educativo e de difusión, ademais do seu sentido lúdico.

A función educativa e difusora do museo, así como o seu carácter de institución aberta ao público, obriga a que o discurso expositivo do museo teña que ser comprensible para o maior

número de visitantes posibles. Nesta necesidade de facer accesibles os contidos recollidos e expostos no museo é onde adquire unha importante relevancia a didáctica. As exposicións deben ser concibidas dende un punto de vista educativo, presentando os obxectos dun xeito racional, contextualizándoos adecuadamente e cun discurso expositivo ordenado e claro. A idea última é facer accesible o discurso expositivo a través dunha linguaxe museográfica comprensible para o maior número de visitantes posible.

Non debemos esquecer que as actividades educativas ofertadas polos museos teñen un carácter opcional, non obrigatorio, a excepción dos escolares, que se poden considerar un público “forzado”, obrigado a visitar o museo como unha actividade escolar máis. Será este carácter opcional, a realizar no tempo de ocio, e non formal, o que marque certas diferenzas nas actividades educativas que se oferten. A primeira e maior delas é que teñen que ter un carácter lúdico, atractivo e motivador, de maneira que as persoas que visiten o museo e participen destas actividades no seu tempo libre desexen repetir a experiencia. Este carácter lúdico, atractivo e motivador é extensible ao público escolar, xa que só así eses estudantes se converterán de adultos en visitantes habituais dos museos.

LIBROS E REVISTAS

Asensio, Mikel e Pol, Elena (2003). Aprender en el museo. *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 36, 62-72.

Reflexión sobre como cambiou e se fixo máis complexa a oferta educativa dos museos e o patrimonio, así como unha análise dos estándares de boas prácticas

Pedagogía museística, 2004.

dos programas públicos e educativos. Artigo dirixido ao profesorado que utiliza os museos como ferramenta educativa, aos profesionais de contornos de educación informal, e aos departamentos de educación de museos e centros de interpretación do patrimonio.

Calaf Masachs, Roser (Coord.) (2003). *Arte para todos. Miradas para enseñar y aprender el patrimonio.* Gijón: Ediciones Trea.

Proposta dun itinerario metodolóxico para coñecer as posibilidades da ensinanza da arte e do patrimonio en diferentes contextos (escola, cárcere, rúa e Internet) que marcan o modelo de ensinanza-aprendizaxe para a educación formal, non formal e informal. A través de diferentes voces, ofrécesenos unha proposta atenta á postmodernidade e solucións de sinxela comprensión para aqueles que decidan introducirse en proxectos de comunicación e ensinanza da arte e do patrimonio.

Carreras Monfort, Cèsar (2003). Museografía en Internet: análisis de la situación en nuestro país. *Boletín do Museo Provincial de Lugo*, 11(2), 95-113.

A incorporación das novas tecnoloxías ás nosas vidas segue o seu curso lento pero constante, e cada vez máis as podemos atopar en distintos ámbitos profesionais. Este é o caso tamén do mundo da xestión do patrimonio e dos museos, no que as TIC teñen cada vez máis relevancia. O presente artigo pretende ser unha radiografía que trata de analizar como as TIC están modificando a paisaxe da museografía do noso país.

Clara, Antonella e Jaramillo, Gloria (2000). En vías a una revitalización del museo. *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 24, 73-86.

Partindo da observación da realidade museística actual, as autoras do presente artigo desenvolven unha proposta de cambio estrutural nas dinámicas do museo tradicional. Co tempo, a función divulgativa do museo foi-se fortalecendo aínda que falte unha conciencia clara do camiño operativo e concreto que se debe seguir para que o museo sexa un centro cultural "aberto".

Cuesta, Margarita; Díaz, M. Pilar; Echevarría, Isabel; Morentin, Maite e Pérez, Carmen (2000). Los museos y centros de ciencia como ambientes de aprendizaje. *Alambique. Didáctica de las Ciencias Experimentales*, 26, 21-28.

Entre as múltiples funcións que os museos ofrecen á sociedade podemos destacar a de ser lugares de aprendizaxe, espazos nos que se estimula o desexo de aprender e se esperta a curiosidade. Neste traballo expóñense os resultados obtidos en estudos levados a cabo en Museos e Centros de Ciencia de diversos países, prestando especial atención aos factores que parecen ter unha destacada influencia na aprendizaxe dos visitantes.

Aprender en el museo, 1980.

Fernández i Cervantes, Magda (2003). Los museos: espacios de cultura, espacios de aprendizaje. *Íber. Didáctica de las Ciencias Sociales, Geografía e Historia*, 36, 55-61.

Este artigo trata sobre a evolución dos museos como espazos de cultura e aprendizaxe na ensinanza regrada ao longo das últimas décadas. Espazos de cultura onde moitas veces se realizou unha verdadeira revolución didáctica moito máis potente que a levada a cabo nas aulas. A autora tamén argumenta a necesidade de establecer contactos máis estreitos entre os centros de ensino e os museos para reunir esforzos no logro dos obxectivos comúns.

García Blanco, Ángela (1988). *Didáctica del museo. El descubrimiento de los objetos.* Madrid: Ediciones de la Torre.

Para comprender toda a información que nos ofrecen os obxectos expostos nos museos é necesaria unha metodoloxía que conduza ao descubrimento. E isto é, precisamente, o que aporta esta obra, abrindo os museos e converténdolos en recintos vivos e atractivos para que docentes, estudosos e alumnos aprendan neles e lles axuden a adquirir un espírito crítico.

Museo y escuela, 1981.

Juanbeltz Martínez, José Ignacio (2004). Un museo en el colegio. *Cuadernos de Pedagogía*, 334, 27-30.

O autor relata no presente artigo como o vestíbulo do CEIP Los Sauces, de Barañáin, deixou de ser un espazo sen utilidade para converterse nun museo que ao longo do curso acolle todo tipo de exposicións con fins educativos e culturais, organizadas por institucións e persoas alleas ou polo propio alumnado, as súas familias e os docentes.

Montañés, Carmen (Coord.) (2001). *El museo. Un espacio didáctico y social*. Zaragoza: Mira Editores.

No museo pode verse un conxunto de obxectos singulares, pero tamén se pode escoitar un concerto, asistir á presentación dun libro, asistir a unha conferencia, ou buscar nunha pantalla de ordenador información actualizada sobre aquilo que alí se garda. Nesta obra alértase da "desvalorización" do museo e reclama e propón unha seria reflexión sobre os modos nos que un museo pode ser verdadeiro e eficaz centro de cultura, de educación e de pracer, sen traizoar algúns dos principios que o foron definindo ao longo da Historia.

Padró y Puig, Carla (1996). La metodología de la educación en el museo: un cambio de mirada. *Curriculum. Revista de Teoría, Investigación y Práctica Educativa*, 12-13, 113-128.

A autora defende que o papel educativo do museo debe forxarse a partir dunha revisión institucional e unha aceptación do educador non só como tradutor temático das exposicións senón como xestor. Á súa vez, cabe ter presente a dimensión pública do museo ou a súa relación cun público que accede coas súas propias actitudes, valores e coñecementos. Analízase aquí a metodoloxía educativa adecuada ao perfil dos visitantes.

Pastor Homs, María Inmaculada (2004). *Pedagogía museística. Nuevas perspectivas y tendencias actuales*. Barcelona: Editorial Ariel.

Análise dos múltiples aspectos que engloba a Pedagogía museística. Pretende ser de utilidade tanto para profesionais da Museoloxía interesados na educación como os pedagogos e educadores da ensinanza formal (de todos os niveis educativos), así como a xestores dos museos, tanto públicos como privados, responsables en boa medida do bo funcionamento dos servizos educativos.

Santacana Mestre, Joan e Serrat Antolí, Núria (coords.) (2005). *Museografía didáctica*. Barcelona: Editorial Ariel.

Manual de aproximación á museografía didáctica, pensado como un intento de iniciar unha revitalización da museografía clásica mediante os recursos da didáctica. Os autores entenden que a análise desde a perspectiva didáctica permite coñecer mellor como intervir nos museos. Esta obra colectiva

Arte para todos, 2003.

concibiuse como un instrumento útil para os profesionais da museografía, así como para todos aqueles que desde campos diversos pretendan coñecer as bases nas que se apoia a museografía didáctica.

Valdés Sagüés, María del Carmen (1999). *La difusión cultural en el museo: servicios destinados al gran público*. Gijón: Ediciones Trea.

O museo é unha institución cultural que constitúe en si mesma un servizo público. Partindo deste convencemento, este libro pretende, por unha parte, estruturar os conceptos que se atopan na base da relación do museo coa sociedade, especialmente educación, difusión e comunicación. E, por outra, sistematizar os servizos que o museo ofrece ao gran público. Sen a visita, a comprensión, a aprendizaxe e o pracer do público, o museo deixaría de ter sentido e perdería gran parte da razón para obter calquera tipo de apoio social.

Villar Quinteiro, Rosa (2004). Museos y Didáctica: estado da cuestión en Galicia. *Revista de Museología*, 29, 15-19.

A autora leva a cabo unha análise da situación na que se ato-

pan os museos da comunidade galega para a realización da súa función educativa así como da súa práctica diaria. Tamén nos presenta varias experiencias didácticas que se levan a cabo en museos galegos.

PÁXINAS WEB

Comité Español do ICOM
www.icom-ce.org

Páxina do Comité Español do Consello Internacional de Museos, asociación creada para promover os intereses e as disciplinas relativas á actividade, xestión e futuro dos museos en España.

Eduteka. Tecnoloxías da Información e Comunicacions para a Ensinanza Básica e Media.
http://www.eduteka.org

Na carpeta de *Arte e Cultura*, no directorio de Eduteka, podemos

acceder a *Museos e Galerías*. Ofrece unha serie de enlaces a museos e coleccións de todo o mundo.

Asociación Española de Museólogos (A.E.M.)
http://www.museologia.net/principal.asp

Asociación cultural non lucrativa que ten como misión favorecer a relación dos museos coa sociedade. Nesta páxina podemos atopar información de eventos, exposicións, así como de cursos, xornadas, másters... que se están a desenvolver ou que van ter lugar en datas posteriores. Tamén ofrece *links* ou enlaces de interese, a través dos cales podemos acceder a webs con directorios de museos, organismos relacionados cos museos e enlaces a museos de todo o mundo.

Recursos educativos na Rede
www.educared.net/escuelanntt/EspMuseos.htm

Ofrece información sobre web de diferentes museos, actividades, recursos educativos que ofertan diferentes museos, entre eles o Museo Thyssen-Bornemisza e o Museo Guggenheim. Pódese entrar nas diferentes web xa dende esta páxina.

MUGA. Sistema Galego de Museos
www.museosdeg Galicia.com/muga/index.jsp

É unha das páxinas máis completas para aproximarnos aos museos de Galiza. Permite acceder aos museos e coleccións visitables a través de dous criterios de busca: por provincia ou por sector (Arqueolóxico, Belas Artes, Científico e Tecnolóxico, Etnográfico e Antropolóxico...).

PUBLICIDADE

ENTREVISTA

A educación en télépolis

Entrevista con Javier Echeverría

O filósofo Javier Echeverría foi o encargado de impartir a conferencia de clausura do I Congreso A Fenda Dixital, organizado polas Universidades de Santiago, Vigo e Minho, conxuntamente con Nova Escola Galega e co patrocinio do Concello de Silleda. Javier Echeverría, ademais de ser un dos máis prestixiosos filósofos da ciencia, é tamén un atento e orixinal intérprete das novas formas sociais xeradas polo desenvolvemento tecnolóxico máis recente. Nos tres ensaios *Telépolis* (1994), *Cosmopolitas domésticos* (1995) e *Los señores del Aire: Telépolis y el Tercer Contorno* (1999), describe unha nova sociedade organizada arredor dunha nova “polis”, *Telépolis*, coa súa ágora ou praza pública, as súas rúas, vivendas, estradas e autoestradas, por onde circulan incesantes as informacións, pero onde tamén se constrúen novas formas de percepción e de interacción social e, finalmente, tamén novas formas culturais e novas identidades. No terceiro ensaio introduce a figura dos “señores do aire”, novos señores feudais do terceiro contorno. Coa imaxe dos tres contornos, Echeverría diferencia un primeiro contorno, o da natureza física, que aínda é predominante en países do terceiro mundo; un segundo contorno, o industrial, que ata hai pouco era o índice fundamental do desenvolvemento; e un terceiro, o tecnolóxico ou virtual, característico da nova *Telépolis*.

Mediante a metáfora dos “señores do aire”, inspirada no feudalismo, dáse a entender que Telépolis, a cidade resultado do desenvolvemento do terceiro contorno, non é plenamente democrática.

Así é. Os señores do aire son quen dominan as tecnoloxías da información e da comunicación. Tecnoloxías como a televisión, internet, telefonía móbil ou fixa, as consolas de videoxogo, as tarxetas de crédito... Os Estados, incluído EEUU, só son árbitros da contenda, reguladores das concesións de licenzas de radio, de televisión, dos protocolos de internet, etc. Esta nova modalidade de poder é claramente un poder transnacional. Poñamos o exemplo da telefonía móbil, de Wanadoo, que está en España e en Galicia (unha multinacional de enorme envergadura que está en cincuenta países como mínimo), Telefónica (tamén é unha multinacional, aínda que non está en tantos países, de matriz española, o cal non quere dicir que non vaia ser comprada en calquera momento). Eu entendo que a esta nova modalidade de poder a metáfora que máis lle acae é a feudal porque o usuario de cada tecnoloxía está a ser fidelizado e os seus hábitos son conformados pola propia tecnoloxía.

Unha fidelización que comeza xa na infancia.

Claro. “Señores do aire” moi importantes son os das consolas de videoxogos (Nintendo, Playstation, etc). Son “señores do aire”, no sentido de que dominan simbolicamente e en hábitos. Unha vez que un neno ou unha nena se acostuma a usar unha determinada consola de videoxogos, os seus hábitos están conformados. Quen educan son os “señores do aire”, Walt Disney é quen educa. Eu vin programas, a través da miña filla que ten oito anos, como o O oso da casa azul, con carácter educativo. É un bo

programa. O oso é un mestre e vai educando, e educa en valores. Pero logo, en cambio, outros produtos como Shin Chan ou esoutros programas infantís xaponeses, son violentísimos. O xogo ten unha compoñente educativa tremenda, e a escola pública aínda non se decatou de que hai xogos no terceiro contorno, a pesar de que levamos quince anos ou máis con videoxogos. A iniciativa privada, os “señores do aire” sábeno perfectamente, e neste momento dominan e controlan o modo de xogar da maioría de nenos que hoxe están no terceiro contorno. Ese é o poder dos “señores do aire”.

Polo tanto, o desenvolvemento do que vostede chama o “terceiro contorno” reclama unha reacción desde a perspectiva educativa.

Na miña proposta sobre os tres contornos, cadaquén ha de decidir se quere quedarse no primeiro contorno, no segundo, no primeiro e no segundo, e non pasar ao terceiro. Pero, se falamos do sistema educativo público, sería como deixar o campo libre aos “señores del aire”, que xa son os que están educando aos nenos e nenas e aos mozos. Hai procesos de aprendizaxe enormes, moi sofisticados, inducidos claramente a través da televisión, dos videoxogos, dun montón de iniciativas en tecnoloxías multimedia, por exemplo. O e-learning xa está, e está dende o ano 90 ou incluso dende antes. Isto xa está operativo, o que pasa é que o levan os señores do aire, que tampouco é tan raro. Os señores feudais educaban a súa xente, tiñan as súas escolas. O sistema educativo público é moi posterior ao sistema educativo medieval. No terceiro contorno, a estrutura medieval xa opera, e eles, naturalmente que educan a súa xente, e aos seus usuarios e clientes, e polo tanto xa é operativo.

É dicir, os “señores do aire”, os propietarios das grandes empresas que producen e distribúen as novas tecnoloxías, xa están de feito desenvolvendo os seus procesos educativos. A cuestión, logo, é se esa reacción educativa nos debe parecer suficiente, se non é precisa tamén unha reacción desde o sistema educativo público. Autores como o americano Neil Postman, por exemplo, defenden que é mellor manter á escola protexida contra a influencia desas novas tecnoloxías porque serían contraditorias cos valores educativos ata o de agora predominantes.

A cuestión é se a república, a polis, vai deixar o espazo de aprendizaxe deses mozos, deses nenos e nenas, aos “señores do aire”, como xa sucede, ou vai intentar competir. Como nisto eu sigo sendo da Revolución Francesa,

os mozos están co mp3, copiando e baixando de internet a música, e son os “señores do aire” quen lles están administrando toda esa información musical

considero que hai que instituír un sistema educativo telemático, electrónico, dixital, público-controlado e xestionado publicamente, outra cousa é logo como se organiza esta cuestión-, que poida competir co sistema xa existente. Postman ten a súa opción. Paréceme moi ben que se el quere ir ao mosteiro que vaia. Pero xa os mozos están co mp3, copiando e baixando de internet a música, e son os “señores do aire” quen lles están administrando toda esa información musical. A música é moi importante. Como non vai haber unha escola pública de música no terceiro contorno?

Isto é o que vostede denomina e-learning, isto é, aprendizaxe electrónica ou do terceiro contorno.

En efecto. Na privada xa está... A importancia da música na xuventude é enorme. Na UE, que eu saiba, ninguén propuxo crear unha escola de e-música, que é e-learning. Quen di iso, di exactamente igual aprendizaxe da maquillaxe, da xestualización. Tería que haber un aula de expresión corporal. Hai aulas de expresión corporal en moitos centros educativos pero non de e-expresión corporal. E porén hai miles de empresas que aos nosos políticos, empresarios, e a todo o mundo, lles ensinan a expresarse cando están ante as cámaras, no terceiro contorno. Todo iso está privatizado. Se propoño que a escola pública se adapte ao terceiro contorno é para que haxa un xermolo no sistema público e para loitar precisamente contra a estrutura neofeudal. Xa existen as escolas privadas, as e-escolas feudais. O propio Linux isto non o fixo.

Así que o programa informático máis democrático, que está a retar aos "señores do aire" coa súa proposta dun software de libre acceso, atópase atrasado no plano da ensinanza.

Linux móvese a nivel de investigación e de xestión pero aínda, mesmo agora, aprender a usar o sistema Linux é tremendamente complicado. Non lle preocupou ao movemento Linux a pedagogía. É un movemento moi aristócrata.

Estamos falando de que a escola de Telépolis non significa soamente unha escola con tecnoloxía, significaría tamén un cambio naquilo que hai que ensinar e como hai que ensinalo.

... Un modelo máis cooperativo. Se o estudante sabe máis do terceiro contorno, e o profesor e a familia saben máis do primeiro e do segundo contorno, aí habería que ir a un modelo educativo de mutuo beneficio, moito máis cooperativo, onde o profesor axuda pero tamén o estudante se involucra no proceso de aprendizaxe e o profesor aprende. É dicir, en vez de pensar que o profesor fala ex cátedra e transmite coñecemento etc., é un esquema máis igualitario, o cal implica involucrar a estudantes como tutores para axudar a outros estudantes con menos coñecementos, por exemplo, emigrantes, etc. Trataríase de facer un modelo de xestión da escola con participación activa dos estudantes, incluso nos pro-

pios procesos de aprendizaxe, fronte ao modelo anterior onde, na escola de maxisterio, ou na licenciatura, ou na enxeñería, un aprendérao xa todo e con iso xa tiña para toda a vida. Iso xa non é viable. Agora os procesos de reciclaxe do profesorado han ser continuos, cada cinco ou dez anos, co cal o cambio é moi radical. Eu entendo que haxa resistencia, porque se un ten xa 50 ou 60 anos, igual o mellor é facer xa xubilacións anticipadas.

Reconversión educativa, logo?

Como se fixo no sector industrial. A idea é moi sinxela. O sistema educativo tal e como o coñecemos era para a sociedade industrial. Se se reconverteu o sector produtivo, o sector de servizo de apoios á industria, tamén se ten que reconverter, independentemente de que non todas as industrias pereceron. Segue facendo falta industria, pero nun volume moito menor. Entón hai que orientar claramente un terzo do horario educativo e dos contidos especificamente para o terceiro contorno.

Conclusións I Congreso Ibérico A Fenda Dixital-Silleda

Ana María Pose Blanco
Mª Helena Zapico Barbeito

Univesidade de Santiago de Compostela

Concibimos este I Congreso Ibérico como unha oportunidade de crear un espazo común, no que galegos e portugueses puidésemos reflexionar, compartir e intercambiar ideas e experiencias sobre as Tecnoloxías da Información e da Comunicación e sobre as repercusións das mesmas na educación de hoxe, abrindo camiños comúns cara a superación dos retos que nos presenta o futuro.

Ao longo destas tres intensas xornadas tivemos a oportunidade de afondar un concepto que se perfila amplo, complexo e multidimensional: a Fenda Dixital que caracteriza á actual Sociedade da Información e da Comunicación. Esta quebra obsérvase entre os países ricos e os países pobres (onde a brecha convértese nun auténtico abismo), entre o urbano e o rural, entre sexos, idades, dentro dos propios centros educativos. En definitiva, créase unha fenda entre aquelas persoas que teñen acceso e se poden beneficiar das NNTT e aquelas outras que por cuestións económicas e/ou educacionais teñen o seu uso vetado, quedando marxinadas nun novo tipo de analfabetismo, o analfabetismo dixital.

A pesar das limitacións coas que aínda atopamos a nivel estrutural, non podemos obviar que cando menos no caso galego e portugués estas non deixan de ser solucionables a medio ou longo prazo. Tal e como sinalou o Reitor da Universidade de Vigo, o profesor Domingo Docampo “hoxe en día a variedade de medios e accesos xa non constitúen un problema”, e de feito

en moitas ocasións atopamos co problema inverso: contamos con recursos tecnolóxicos, pero non sabemos aproveitar as potencialidades que estes nos ofrecen.

A intensa experiencia de reflexión que vimos de compartir ao longo destes días puxo de manifesto a nosa capacidade para crear un debate rico, caleidoscópico, heteroxéneo e colmado de ideas e planeamentos inspiradores sobre as realidades portuguesa e galega. Unha das ideas recorrentes nas diversas sesións foi a de que nos atopamos nunha sociedade caracterizada pola omnipresencia da tecnoloxía e a sobreabundancia de medios de información e comunicación. Manuel Area falaba de “empacho, fartura, de saturación de información”, en detrimento dos procesos de construción do coñecemento.

Na primeira sesión xa se apuntaba que “extraer información nunca foi tan doado como agora, pero escoller aquela que é máis relevante e veraz nunca foi máis difícil”, e viamos como “a fenda” pode estar na maneira na que nos aproximamos á tecnoloxía, enfatizando a necesidade de “aprender facendo” e de deixar

tempo a alumnos e profesores para pensar.

Vázquez Freire facía fincapé nas resistencias e nas dificultades da integración da Educación para os Medios no currículo, debido substancialmente á ausencia de conciencia social e ao déficit de investigacións e estudos e aos atrancos formativos, epistemolóxicos e corporativos que presentan os docentes.

Coñecemos, así mesmo, dúas experiencias, as de María José Vitorino e Cristina Novoa, que poñían de manifesto cómo as TIC se poden converter en instrumentos dinamizadores nas bibliotecas escolares sendo conscientes de que estes recursos deben ser concibidos como medios e non como fins, unha idea que foi constante en numerosas intervencións.

Tivemos a oportunidade de coñecer diversas experiencias sobre a introdución das TICs nos eidos formal e non formal. No eido formal, María Gabriel Bulas e Luís Cachafeiro mostráronnos

extraer información nunca foi tan doado como agora, pero escoller aquela que é máis relevante e veraz nunca foi máis difícil

como empregan as TICs na súa práctica diaria, en infantil e en secundaria respectivamente, sen caer no erro de mitificar estas ferramentas senón facendo un uso intelixente e baseado nun modelo pedagóxico axeitado. En canto ao eido non formal vimos as posibilidades de dinamización das relacións sociocomunitarias que poden ofrecer as vilas dixitais; así A Estrada, Vilalba, As Pontes ou Lugo poden ser un exemplo.

Na segunda xornada Manuel Area reflexionou sobre o papel da escola no que el denomina labirinto tecnolóxico, propoñendo un inquietante dilema: ¿como

educar ós cidadáns do s. XXI con profesores do s. XX nunha institución nacida no s. XIX? De seguido, Alfonso García Tobío, Joaquín Escola e Roberto Noguero axudáronnos a comprender as dimensións e consecuencias que trae consigo a fenda dixital, entre elas a agudización das desigualdades e a privatización do coñecemento.

Unha iniciativa que axuda a superar esta fenda atopámola en Ponte nas Ondas, un exemplo de uso intelixente das novas tecnoloxías. Aproveitamos estas breves notas para pór de manifesto que tamén este congreso apoiou a iniciativa promovida por Ponte nas Ondas para conseguir que a Unesco proclamase obra mestra da humanidade a cultura inmaterial galego-portuguesa, valorando asemade moi positivamente o traballo realizado por esta asociación dende o ano 1995 no aproveitamento axeitado das tecnoloxías, ao servizo duns obxectivos educativos que neste congreso tamén asumimos, como os de tender pontes educativas, culturais e mesmo afectivas entre os pobos galego e o portugués.

Da man de Esther del Moral achegámonos á contribución das TICs ao desenvolvemento e progreso da Escola Rural do s. XXI, para pasar a continuación a reflexionar sobre as TIC e os libros de texto, a cargo de Jesús Rodríguez e José João Bianchi. De novo unha nova experiencia de aplicación das TICs na práctica profesional foi presentada por Eva Garea que nos explicou como utiliza o hipertexto como unha alternativa ao libro de texto.

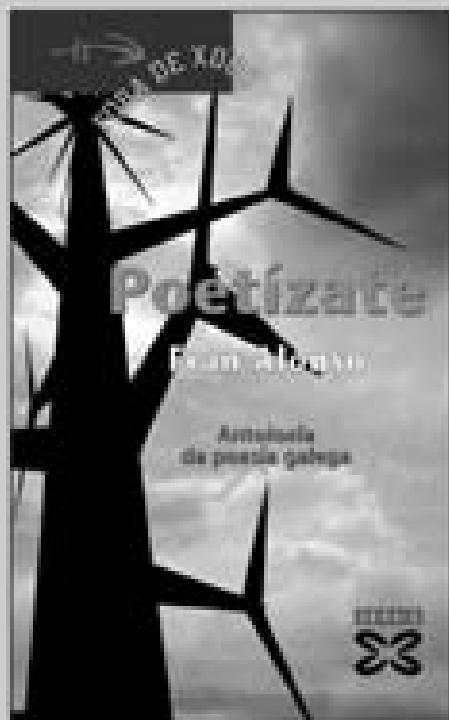
En definitiva, houbo tempo neste congreso para abordar temas serios e para presentar e poñer sobre a mesa inxerencias, temores, dúbidas, demandas... E tamén houbo tempo para o diálogo, a convivencia, o sorriso, a música e o intercambio, debén-

dose atender en próximas convocatorias a:

- darlles máis protagonismo ás experiencias prácticas
- abrir máis espazos de encontro, debate e traballo grupal
- incorporar máis momentos de expansión cultural e lúdica
- ou mesmo tentar crear videoconferencias para ampliar os límites do foro

Este, en todo caso, non foi máis que o primeiro dun conxunto de encontros que pretendemos levar a cabo sobre estes asuntos.

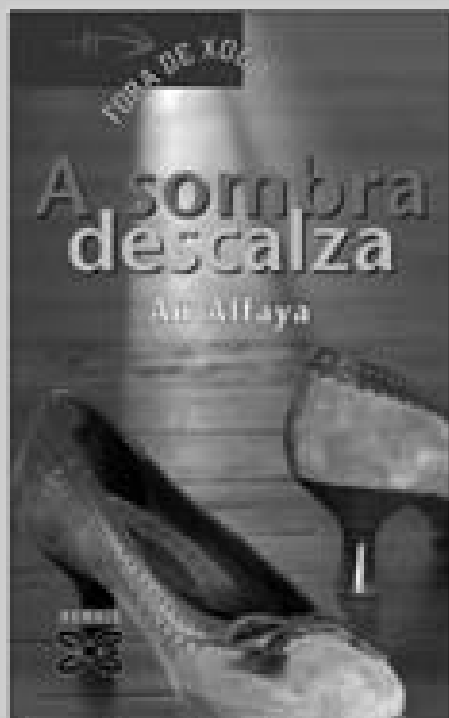
NOVIDADES FÓRA DE XOGO

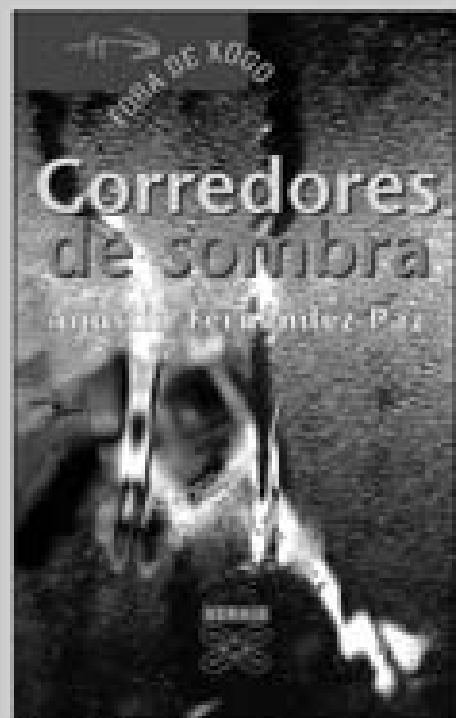
Poetízate
Antoloxía da poesía galega
Fran Alonso

O paxaro do mel
Adolfo Caamaño

A sombra descalza
An Alfaya
PREMIO LAZARILLO 2005

Corredores de sombra
Agustín Fernández Paz

XERAIS

xerais@xerais.es • <http://www.xerais.es>

Algo de historia e actualidade para coñecer a Mesa de Educación no Rural

Alicia López Pardo

CEIP Couceiro Freijomil-Pontedeume

Concha Fernández

IES Primeiro de Marzo-Baiona

UN POUCO DE HISTORIA

A inxuedanza polo desenvolvemento rural é un vello tema que sempre estivo e segue latente en todas as persoas conscientes da situación marxinal do mundo rural galego. Dun xeito significado foron tomado conciencia e comprometéndose mestras e mestres sensibles que desempeñaron o seu labor no medio rural. Entre os compromisos pioneiros da década dos setenta, podemos lembrar algúns como a organización de mestras na montaña lucense, a Asociación para a Correspondencia e a Imprenta Escolar (dentro do movemento Freinet), as persoas implicadas nos xermolos do programa Preescolar na Casa e os primeiros gromos sindicalistas que crearon arredor da Plataforma Galega do Ensino.

A propia dinámica vital destes ensinantes, e o transcórrecer dos anos, levounos a converxer en todos os encontros, xornadas e foros nos que tiñan a oportunidade de contrastar e manifestar as súas críticas ideas a partir en primeiro lugar mesmo dos Coloquios de Parroquias. Entre as décadas setenta e oitenta, ademais de ir callando as diversas organizacións sindicais, vanse ir consolidando tamén, en forma de asociacións espontáneas, escasamente organizadas, os primeiros Colectivos de Renovación Pedagóxica, que no noso país xorden un tanto dispersos, pero con intensidade. Nestes foros vanse encontrando e implicando ensinantes e persoas loitadoras que exercían no medio rural cun compromiso exemplar dentro e fóra da escola. Froito destes intensos quefaceres sociopedagóxicos e

políticosindiciais que fervían en Galiza acabado de rematar o franquismo, e moi próximos ao acontecer do resto de comunidades, nace a nivel estatal unha Coordinadora de Escola Rural. Nesta organización integrase a, naquel momento incipiente, Coordinadora Galega de Escola Rural, criada e coidada por mestras e mestres sufridores dos avatares dunhas escolas rurais terceiro mundistas e por todas as persoas e comunidades que se implicaron activamente na defensa de plans de escolarización racionais para o rural galego. Nesta etapa da Coordinadora desenvolveuse unha intensa actividade na defensa dunha escola rural de calidade, dotada cos debidos recursos, loitouse decididamente pola conservación das escolas fronte aos disparatados plans de escolarización baseados nas grandes concentracións e no transporte escolar.

Nos anos 1986 e 1987 Nova Escola Galega organiza en Santiago, e a nivel galego, as I e as II Xornadas de Escola Rural, cunha elevada participación de mestres. Destas xornadas saíron importantes documentos críticos e con propostas alternativas, ao tempo que se partillaban experiencias de importante interese sociopedagóxico. No ano 1988, tamén patrocinadas por NEG, celebráronse no Pazo de Mariñán as III Xornadas nas que, durante dous días, e cunha numerosa asistencia de mestres, contaron coa presenza do Delegado Provincial de Educación que, naquel momento de curta transición política, se mostrou cun talante aperturista. Foi un esperanzado encontro no que houbo unha ampla e rigorosa análise da realidade e alternativas para a escola rural galega. Trátase dun claro antecedente da creación entre nós dos Colexios Rurais Agrupados (CRA), seguindo a práctica política posta en marcha polo Ministerio de Educación.

Pola década dos noventa, ao tempo que en Galicia e en todas as comunidades se fortalecen os Movimentos de Renovación Pedagóxica, consolídase a Mesa Estatal de MRPs. No ano 1994, o propio MEC, naqueles anos con orientación progresista, dirixese á referida Mesa Estatal de MRPs solicitando a súa colaboración na publicación dun libro que abordase a educación no rural co maior alcance posible. Esta ambiciosa proposta supuxo unha afortunada oportunidade para o contacto e reencontro de moitas persoas vinculadas nese momento aos MRPs e anos antes á antedita Coordinadora de Escola Rural, que chegara a esmorecer despois dunha curta pervivencia. Estes contactos serviron para canalizar as inxuedanzas que todos os MRPs levaban anos manifestando no referente á necesidade urxente de retomar a organización de ensinantes do rural. Foi este un momento decisivo no que se puido comprobar o impulso das persoas que participaron na elaboración

conxunta daquel libro. De seguida, dentro da Mesa Estatal de MRPs, constitúese a Mesa de Escola Rural. En Galiza, isto coincidía cos intentos que se facían por retomar posicionamentos, traballos e accións do que anos atrás fora labor da Coordinadora Galega de Escola Rural.

Sumáronse esforzos incontábeis para soste-lo candil aceso nuns tempos de tanto desgaste e tanta frustración. Aquela comprometida xeración de mestras e mestres tivera que percorrer unha crúa etapa e padecer o illamento e desterro pedagóxico. A impotencia tornouse evidente ante o desastre da política educativa, que de maneira desapiadada contribuíu naqueles anos ao definitivo esnaquizamento do mundo rural, ao tempo que o queime de enerxías en loitas estériles contra o inamovible muro dunha Administración prepotente e totalmente impermeábel, a dispersión e situación de provisionalidade de moitos mestres a causa do peche de tantas escolas, e o pesimismo que foi invadindo o noso país ante tan fatais perspectivas, contribuíron definitivamente á desesperanza e ao esgotamento. Logo duns anos de debilitada resposta foise refacendo un minúsculo xermolo, formado por un reducido grupo, amparado principalmente por NEG, que tivo como resultado a formación e consolidación da Mesa de Educación no Rural

NACEMENTO E CONSOLIDACIÓN DA MESA DE EDUCACIÓN NO RURAL

Ninguén dubidaba da necesidade dunha organización con capacidade para vertebrar nunha Mesa a todas aquelas organizacións que teñan interese, competencia ou relación directa coa ampla e variada problemática da situación do mundo rural. Por iso, despois de múltiples temperos e avatares, a partir do 1996 vaise consolidando esta esperada e necesaria iniciativa.

A Mesa de Educación no Rural (MER) está formada por un grupo de asociacións comprometidas coa educación: os Movementos de Renovación Pedagóxica Nova Escola Galega e a Asociación Socio-Pedagóxica Galega; a Coordinadora Galega de CRAs e Preescolar na Casa e un amplo abano de sindicatos (CIG, CCOO, CSI-CSIF, STEG e UGT) que ante a situación de progresivo abandono da educación no medio rural, opta por defender un ensino de calidade de todos os nenos e nenas que viven no medio rural e que entende a educación como un factor importante de desenvolvemento das persoas e das comunidades.

ANÁLISE DE SITUACIÓN DA EDUCACIÓN NO RURAL

A asfixia da educación no rural enténdese como parte do desmantelamento que está a padecer o medio rural no seu conxunto. O potencial que a escola e outras entidades podían exercer como dinamizadoras da sociedade rural foi até o de agora ignorado no deseño e desenvolvemento da política autonómica. As medidas que se tomaron dende a Consellería de Educación contraviñeron e impediron unha planificación comprometida coa realidade do mundo rural e cun ensino de calidade, contextualizado e dinamizador do medio rural. Sirvan como mostras significativas só algunhas das seguintes:

- A primacía do criterio económico, condicionante decisivo en todos os proxectos educativos, para calquera idade –desde a primeira nenez até adultos– sempre en detrimento da calidade e da equidade nos dereitos.
- A falla dun plano específico axeitado ao medio rural que responda as súas necesidades, dentro dun marco de desenvolvemento global e cun tratamento de discriminación positiva, polo seu valor socioeconómico, cultural, paisaxístico e mesmo demográfico.
- O peche acelerado e sen xusto criterio de moitas escolas unitarias. Sobre todo, aquelas escolas con posibilidades de manterse cun idóneo nivel de conservarse o alumnado de 1º ciclo de Primaria, cando fora necesario para manterse, dentro dunha organización de Centro Rural Agrupado (CRA), con toda a dotación de profesorado e recursos que isto leva consigo.
- A escasa creación e implantación de CRAs, presentados como alternativa, pero deficientes pola súa precariedade de recursos e insuficiente apoio administrativo e organizativo.
- A infravaloración da sociedade e da cultura rural, así como da súa escola, potenciando o desprazamento dos nenos e nenas ás concentracións escolares, e defendendo esta situación como a alternativa de maior calidade.
- O escaso recoñecemento sociolaboral e económico dos mestres e mestras rurais. É demostrable a discriminación negativa que en moitos aspectos padecen.
- A falla dun plan de formación inicial específica para o profesorado do medio rural, así coma a falla de oportunidades para unha actualización permanente.
- As graves carencias coas que veñen funcionando as poucas escolas que se manteñen:

infraestruturas deficientes, falla de profesorado de apoio e de especialistas, escaseza de recursos actualizados e de novas tecnoloxías, falla de servizos tan básicos coma o teléfono, ou servizo de transporte.

PROPOSTAS PARA UN PLANO ESPECÍFICO

Unha planificación consecuente cos principios dunha educación de calidade e integrada nun proxecto global de desenvolvemento do mundo rural galego ten que partir de analizar con rigor e recoñecer os erros cometidos nas anteriores décadas. Só desta maneira se pode tomar conciencia da necesidade dunha transformación e deseño dun novo modelo, tal como veñen a facer algunhas comunidades autónomas que acreditan e apoian as posibilidades da escola rural. Dende o noso punto de vista a urxente planificación ten que ter claros criterios como:

- Diseñar unha política educativa que responda á diversidade do país e ás necesidades dun equilibrio social, territorial, cultural e económico, antepoñendo as necesidades vitais de pervivencia digna do mundo rural ás contas economicistas.
- Priorizar a resposta aos dereitos da infancia a recibir atención educativa no seu medio durante as primeiras etapas, así como recoñecer a utilidade social da escola no seu papel de revitalizadora das comunidades rurais. Isto require asumir un novo modelo de escola heteroxénea en canto a niveis. Un novo perfil de escola pequena e de centro incompleto cunha apropiada organización e unha debida dotación compensatoria de profesorado e de todo tipo de recursos.
- Recoñecer a valía pedagóxica da escola rural, e o seu valor como pioneira de avances pedagóxicos na renovación dos sistemas educativos e na dinamización das comunidades rurais.
- Reformular, por parte da Administración educativa a atención á etapa 0-6, integrando plenamente no sistema educativo o ciclo 0-3, dada a avantaxe que suporía o mantemento de poboación no medio rural.
- Elaborar, a escala de Galicia, un mapa escolar que contemple para cada zona ou comarca todas as necesidades educativas desde os cero anos ata os adultos. Isto suporía unha reestruturación a moitos niveis, novos xeitos de organización e novos recursos.
- Dotar de medios económicos e recursos suficientes, como o transporte, as redes escolares para asegurar as necesidades com-

pensatorias precisas para grupos reducidos de alumnos/as: intercambios, rotación de encontros programados, visitas, etc.

- Facilitar ao profesorado a actualización permanente de cara a garantir a súa capacitación nos novos modelos de organización intra e interescolar.
- Innovar na formación do profesorado de cara a novos xeitos de traballo. Isto supón deseñar, dentro dos plans de formación inicial do profesorado, un modelo que integre unha preparación específica para traballar no medio rural.
- Dignificar o labor dos profesionais que exercen no medio rural e valorar o seu traballo. Recoñecer os debidos dereitos laborais ao profesorado e regularizar as condicións de transporte aos itinerantes.

OS ÚLTIMOS ANOS: A EDUCACIÓN RURAL NO PARLAMENTO GALEGO

Desde esta Mesa, durante os últimos seis anos, presentáronse mediante entrevistas cos seus responsables e diversos escritos, propostas e alegacións ante as políticas e decisións tomadas pola Consellaría de Educación, que recollen a análise da situación que padece o mundo rural galego en xeral e a escola rural en particular, e as propostas que dende a mesa facemos para enfrontar esta situación de esmorecemento e frear a desaparición da sociedade rural galega.

Con carácter de urxencia, reclamouse a máxima protección ás poucas escolas que nos quedan, conxelando o seu peche, mentres non se deseñe un novo modelo que enfrente o despoboamento e redución de alumnado no medio rural. Unha das respostas máis importantes da Mesa foi ante a proposta de medidas presentadas pola Consellaría de Educación, en xuño do 2002, na que manifestaba a posibilidade de suprimir escolas unitarias até con 10 alumnos/as.

Do mesmo xeito, tentouse pór freo ao desprazamento dos alumnos de Primaria ás concentracións cando esta medida contribúa á conservación da escola. Neste senso cómpre sinalar como en calquera das Comunidades Autónomas do Estado as escolas rurais acadan os niveis de Infantil e Primaria, coa debida dotación de profesorado especialista e de apoio, tanto nas escolas organizadas en CRA ou ZER (Zonas Rurais de Cataluña), como nas unitarias que non o están.

Todo isto sen abandonar o apoio directo a moitas escolas ameazadas polo peche definitivo. Nestas situacións a Mesa solidarizouse con pais e veciños que, con moito empeño, se opuxeron á supresión da escola da súa parroquia alegando suficientes razóns para a súa conservación.

Todas estas iniciativas, reflexións e accións tentamos mostralas e compartilas coa sociedade, recuperando a experiencia das Xornadas Galegas de Educación no Rural.

Nesta nova andaina da Mesa de Educación no Rural, organizamos as I **Xornadas de Educación no Rural**. Celebráronse en Lugo en Marzo de 2002 e participaron profesionais do ensino, estudantes e persoas interesadas no desenvolvemento rural. Durante dous días fíxose análise, reflexión e debate en profundidade tanto sobre a situación actual como na procura de alternativas. É significativo o feito de que os temas e as opinións dos participantes redundaron claramente nas ideas-base expostas pola Mesa de Educación no rural. As conclusións destas Xornadas reforzan o contido do documento defendido pola Mesa.

Nas II **Xornadas**, celebradas en Santiago en maio de 2004, retómanse as conclusións das anteriores, facéndose evidente a coincidencia das análises e problemas anteriormente tratados. Nada tiña cambiado nos dous anos que separaban unhas e outras Xornadas, pois continuabamos padecendo as consecuencias do mesmo plan economicista (véxase a política de continuar suprimindo escolas sen adoptar outras medidas de maior custe) e visto o necesario que era iniciar un plano específico para o medio rural, esta Mesa insiste en acelerar outra medida de urxencia no tocante a presionar para que a educación no rural sexa un tema asumido polo Parlamento Galego.

Despois de anos de intentos de diálogo coa Consellaría de Educación fomos comprobando a falta de vontade política e as limitacións dunha Administración embarcada nunha política educativa rexida por criterios economicistas, afastada dunha política xeral de fomento do medio rural. Isto confirmaba a necesidade inicial de reclamar unha política educativa integrada no referido proxecto de desenvolvemento global para a Galicia rural que supoña un compromiso mediante un tratamento económico de discriminación positiva.

Abordar unha problemática de semellante alcance só pode ser competencia do Parlamento Galego, polo que esta MER, xa no curso 2003, se

entrevistou cos representantes de todos os grupos parlamentarios para solicitarlles a formación dunha comisión de traballo parlamentario sobre a situación e as alternativas para a educación nos espazos Rurais.

Por iso, nestas II Xornadas foron convocados os tres representantes dos referidos grupos para que se pronunciasen publicamente sobre o compromiso coa creación da comisión que esta Mesa viña reclamando. Ao mesmo tempo solicitabamos que expuxesen o seu programa de apoio á educación no rural. Logo das promesas positivas dos tres representantes parlamentarios agardamos o momento de velas concretadas en feitos reais. A solicitude e expectativas da MER eran claras: que se formalizase unha Comisión de investigación, estudo e elaboración de alternativas dedicada á educación no rural. Considerabamos que esta Comisión tiña que pórse en marcha sen demora e contando coa participación das organizacións integradas nesta Mesa.

Ademais, entre as moi interesantes experiencias e relatorios expostos nestas xornadas, cabe destacar a temática referida á formación inicial e permanente do profesorado para traballar no rural. Sobre este asunto contamos coa exposición do Grupo Interuniversitario de Catalunya. Esta pioneira e exemplar iniciativa é unha clara referencia para que se valore debidamente a importancia desta formación. Ao mesmo tempo, a experiencia de Catalunya, pode ser orientativa para dar os primeiros pasos nun terreo que, no noso país, nunca se abordou. Desde estas xornadas tamén instamos ás universidades galegas para que asuman esta materia pendente e poñan en marcha algunha iniciativa.

No referido á Comisión Parlamentaria, efectivamente comezou a traballar no primeiro trimestre de 2005 e como consecuencia da convocatoria de eleccións e suspensión da actividade parlamentaria, escasamente se reuniu en catro ocasións, nunha delas foi chamada a comparecer Alicia López Pardo como portavoz da Mesa. Mais esta Comisión nunca chegou a elaborar proposicións lexislativas nin resolucións de ningún tipo. Seguiremos traballando e talvez agora sexan mellores tempos, mais tamén pode ser que demasiado tarde para a escola rural.

Experiencia interxeracional na exposición "O mar na ría" no CEIP Serra de Outes

Félix González Túñez
Presidente da Asociación Mar de Noia

Jesús Seage Sixto
Mª Montserrat Castro Rodríguez
Mestre e mestra do CEIP Serra de Outes

EXPERIE

Neste artigo queremos darvos a coñecer un traballo compartido entre o alumnado e profesorado do CEIP Serra de Outes e membros da Asociación Mar de Noia, referido á ría de Noia-Muros e a súa incidencia na vida da comunidade. É unha experiencia interxeracional, que se desenvolveu ao longo de dúas semanas, durante as cales houbo unha exposición e organizáronse numerosos talleres nos que o alumnado e o profesorado compartían aprendizaxes con traballadores do mar que na actualidade se atopan xubilados.

XUSTIFICACIÓN

A experiencia que presentamos neste artigo ten a súa orixe na necesidade que sentimos no centro de integrar as aprendizaxes da vida cotiá no desenvolvemento do currículo escolar. O concello de Outes está bañado pola ría de Muros-Noia, o que explica a importancia das actividades pesqueiras e marisqueiras na vida económica e cultural da zona, aínda a pesar da redución que se produciu nos últimos anos.

No noso colexio, pretendiamos que durante uns días os rapaces e rapazas estivesen inmersos no mar e a cultura que arredor del se xera. A pesar de que o Concello de Outes forma parte da ría de Muros e Noia, o progresivo desmantelamento do sector pesqueiro, fai que cada día, o que noutrora foi o sustento de boa parte da poboación da comarca, hoxe vaia desaparecendo. Porén, moitos dos nosos alumnos e alumnas aínda conviven con persoas que se dedican ou dedicaron ao traballo no mar. Por isto pensamos que era un bo momento para facer, en primeiro lugar, unha homenaxe a esa xente, a esa tradición e a unha forma de vida que vai desaparecendo, pero que, por suposto, aínda é presente, e constitúe unha das bases do contexto socioeconómico e cultural onde vive o noso alumnado, polo que o debe coñecer.

Interesábanos que tanto o alumnado como os homes do mar que participaron na iniciativa se sentisen coprotagonistas nun espazo educativo no que os máis novos saiban admirar, interpretar e comprender prácticas socioculturais e económicas propias do seu contexto que están en risco de desaparición –ben polas inercias do mercado económico, ben polos valores da sociedade moderna que tenden a anular prácticas etnográficas de especial interese humanístico...-, pero que polo momento moitas delas forman parte das vidas dos seus maiores (avós/as, veciños/as...).

A Asociación Mar de Noia é unha asociación de carácter cultural que ten como obxectivos dar a coñecer o mundo do mar e fomentar actitudes e condutas positivas para preservar o patrimonio cultural

e material dos oficios e do mundo do mar, (frota, peixes, a xente e os seus costumes, a gastronomía, as normas de vida, as historias de vida, os sistemas de navegación, e aplicación das novas tecnoloxías, etc..). Todo isto responde, tamén, á necesidade de facer unha homenaxe á xente do mar de todos os tempos, para que non quede no esquecemento das xentes, porque como di Félix “a xente do mar xa practicamente non existe”. Un dos seus grandes retos é facer un museo de mar na comarca de Noia.

Esta asociación constitúena maioritariamente profesionais do mar que na actualidade xa están xubilados, pero que seguen sendo “...profesionais que temos experiencia en numerosos aspectos do mar ao longo do mundo (mariños, capitáns, mecánicos...). Buscamos sobre todo seguir traballando con profesionalidade, como estamos afeitos no mar. Porque nacemos de nada e foi o mar o que nos permitiu superarnos e isto queremos ensinar en todas as partes ás que imos. Amamos o mar”. (Félix)

OBXECTIVOS

- Dar a coñecer ao alumnado a relevancia do mar e do seu aproveitamento no desenvolvemento económico e sociocultural do Concello de Outes e da comarca de Noia, aproveitando as testemuñas e as experiencias de protagonistas directos da historia, os homes do mar.
- Promover actividades que favorezan a transmisión interxeracional dos maiores ás xeracións máis xoves, para desenvolver valores de recoñecemento e respecto aos nosos maiores.
- Adquirir coñecementos sobre a riqueza marítima da ría de Noia e Muros: peixes, mariscos, aves, etc.
- Ter uns coñecementos de artes de pesca, barcos, modos de navegación... típicos do contorno próximo.

A EXPOSICIÓN COMO RECURSO DIDÁCTICO

No CEIP Serra de Outes as exposicións teñen unha longa tradición. Pensamos que todas as modalidades expositivas poden ter un aproveitamento didáctico interesante, sempre e cando estean planificadas e sexamos conscientes dos obxectivos que

nos propoñemos con elas. No curso 2004-2005, buscamos as potencialidades dunha modalidade de exposición que poderíamos denominar interactiva que facilitase a implicación do alumnado, dun xeito diferente ao que na actualidade ten máxima vivencia nos centros que é a elaboración de exposicións partindo dos traballos realizados polo alumnado ou das súas propias achegas.

Conscientes das eivas desta modalidade de exposición, decidimos optar por ela porque cremos que nos facilitaba a participación do alumnado, non reducíndoa á elaboración dun material escrito ou gráfico concreto, algo ao que está habituado, senón que buscábamos que a exposición servise de marco para vivenciar experiencias a través do intercambio comunicativo persoal e directo con persoas do seu medio natural e cultural ás que, normalmente, os nenos e nenas non lles atribúen unha posible función formadora.

A exposición presentouse como un dos primeiros contextos de interacción entre todos os implicados, porque entre todos e todas aportouse abundante material, que serviu como un escenario... de aprendizaxe, onde o intercambio de vivencias xurdidas da experiencia anterior propia e a compartida nas actividades que realizaron conxuntamente –obradoiros, charlas, conversacións que mantiveron durante as visitas á exposición, etc- puido permitir a elaboración de materiais nas aulas, aínda que pensamos que os resultados máis interesantes e significativos foron os derivados da experiencia.

DESENVOLVEMENTO DA EXPERIENCIA “O MAR NA RÍA”

Para desenvolver a actividade, en primeiro lugar, puxémonos en contacto coa Asociación Mar de Noia. Despois de moitas conversas con Félix, delimitamos os obxectos, o deseño de espazos e a organización de talleres. Durante quince días, o noso centro transformouse nun verdadeiro enclave marítimo, onde as actividades realizadas nos talleres mesmo parecían feitas no seu medio real. A continuación presentamos unha síntese das actividades:

- A exposición consta de paneis, nos que a través de fotos, mapas, gráficos (baixados de Internet, fotos propias, libros...), presentamos: vilas, aldeas e praias da ría (localizándoos nun mapa), peixes e mariscos da ría (acompañados de receitas para o seu consumo), nomes dos peixes e dos mariscos en distintos idiomas, españois e estranxeiros, vellos barcos de pesca (veleiros) das nosas ría, e a evolución da navegación ao longo da historia (dende os exipcios ata os modernos barcos actuais). O alumnado e o profesorado puidemos compartir inquiredanzas, coñecer, sorprendernos coa abundante información que algúns membros da Asociación Mar de Noia nos deron cando visitamos a exposición.

Ademais puidéronse exhibir distintas artes de pesca e marisqueo, instrumentos de navegación, maquetas de barcos, o código internacional de bandeiras...

Os diferentes grupos-aula visitaron a exposición a modo de visita guiada por Félix, un dos membros da Asociación.

- Os obradoiros e un vídeoforum. Realizáronse catro talleres, duns vinte ou trinta minutos nos que participan alumnos e alumnas de cada aula.

No primeiro taller, puidemos *contemplantar unha exposición de motores de barcos diminutos*. O seu inventor, O Patelo, explicounos o seu funcionamento, como os fixo, etc.

Outro día, asistimos ao obradoiro de *Nós mariñeiros*, e nel, un mariñeiro do concello, Manolo, ensinounos a facer diferentes tipos de nós que empregan os mariñeiros nas súas tarefas. Resultounos moi interesante, aínda que algúns deles foron realmente moi difíciles de realizar.

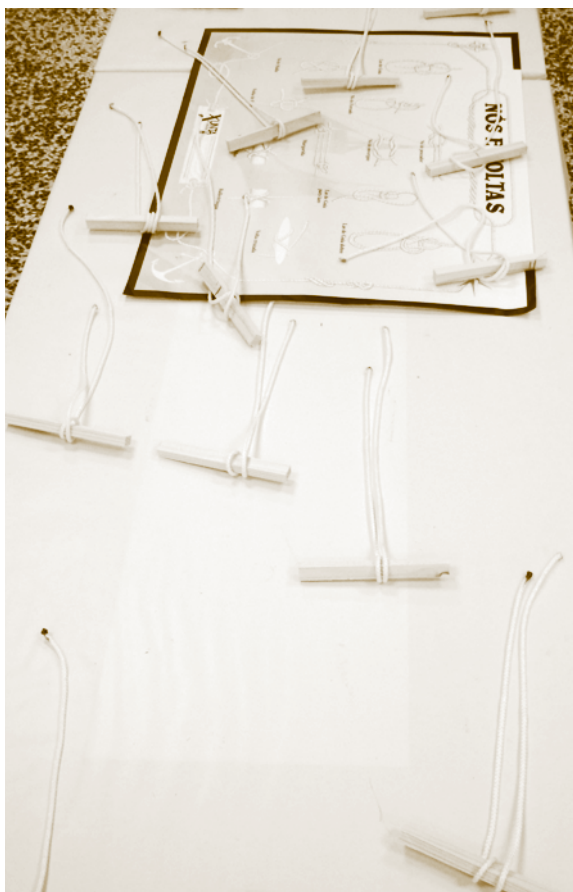
Noutra sesión Félix presentounos e explicounos unha gran *colección de cunchas da ría de Muros e Noia*, propiedade de Xosé Manuel Formoso de Muros. Foi sorprendente para o alumnado descubrir que moitas daquelas cunchas fosen da zona.

Algún día tivemos dúas actividades simultáneas: mentres uns días realizamos un *vídeoforum* sobre a evolución dos sistemas de pesca no mundo, outros asistimos ao *obradoiro de Cartas de navegación*; con Segundo aprendemos a marcar o rumbo, a demora, a deriva...dos barcos para desprazarnos pola ría de Muros-Noia. Foi nesta actividade onde se constatou o alto coñecemento que teñen moitos nenos e nenas do transporte marítimo.

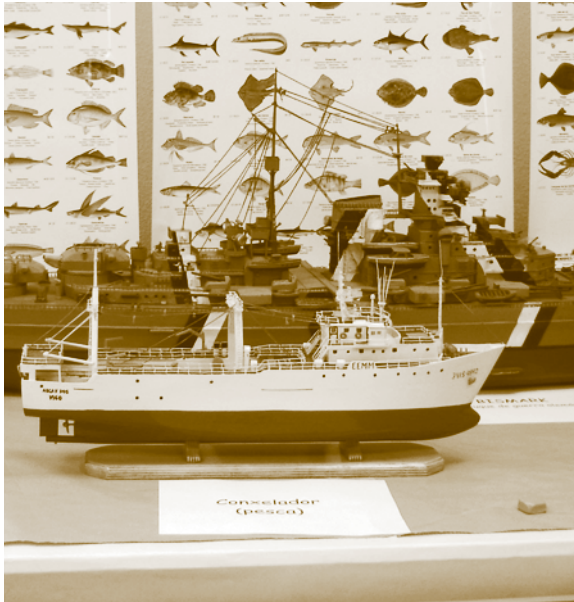
En toda a actividade todo o alumnado tivo unha implicación importante, porque foi o verdadeiro protagonista, tanto polas contribucións que realizou de obxectos para a exposición, como polas anécdotas e coñecementos que nos transmitiu e que á súa vez recibiu dos seus maiores, e, por suposto, pola súa participación nos diferentes talleres. Unha experiencia que tivo transcendencia máis aló do noso centro, porque recibimos a visita e a participación de alumnado e profesorado doutros centros e veciños e veciñas do concello.

A AVALIACIÓN

Se afondamos nos contidos coñecidos con esta experiencia, destacaríamos que Félix, Patelo, Segundo e Manolo entusiasmaron ao alumnado e ao profesorado coas súas experiencias e as súas histo-

rias de vida. Todos eles ensináronlle ao alumnado a necesidade de aprender e a importancia do coñecemento. Son verdadeiros autodidactas. O alumnado reviviu os contos e as anécdotas que lle contaron os seus avós e avoas, os seus pais e as súas nais. Félix, que foi o mestre de cerimonias na experiencia do noso colexio, explicounos como percorreu, creando empresas, traballando en diferentes tipos de barcos arredor do mundo, mesmo, enrolándose nun diamanteiro. ¿Sabedes que é? É un barco co que se recollen diamantes do fondo do mar, aló a carón de Sudáfrica. Segundo, outro exemplo de superación, explicounos como aos seus corenta anos decide estudar na Escola de Náutica e fórmase para ser Capitán da frota mercante, porque vía como merecía a pena ser un experto profesional do mar. O Patelo, xefe de máquinas de numerosos barcos que sucaron todo os mares, fascinounos coas reproducións de motores de barcos que el vén compoñendo dende os seus dezoito anos, o que fai que sexa recoñecido por especialistas de mecánica de universidades, e de empresas de alén das fronteiras galegas. Manolo representa o mariñeiro de Outes. Fortemente implicado na defensa do mar e dos seus traballadores. Como membro do cabido da Confraría de Noia con-

verteuse en abandeirado da preservación da riqueza mariña, conseguindo naqueles difíciles momentos a introdución da venda do berberecho por quilo, evitando deste xeito a esquilma que se estaba producindo tanto no marisqueo, coma nos soldos de quen mariscaba. Experto en nós mariñeiros.

A experiencia non só foi significativa para o alumnado e o profesorado. Félix cóntanos os motivos polos que participaron na experiencia "Decidimos participar porque había diferentes aspectos que podíamos abordar, a condición era que o alumnado participase integramente no proceso. Que se producise unha convivencia entre o alumnado, o profesorado e os membros da asociación. Por iso quixemos empregar un método de ensinanza práctico-teórico, totalmente adaptado aos seus intereses, que lles permite aprender máis en menos tempo."

A valoración que fan os mariñeiros da súa participación é moi positiva como queda reflectido nas súas propias verbas "Para nós foi unha experiencia moi novidosa, porque nunca tiveramos a oportunidade de traballar con nenos e nenas dende os tres ata os doce anos. Comprobamos como tiñan un alto grao de implicación na actividade. Estaban interesados. Preguntaban continuamente. Quedamos satisfeitos, porque descubrimos que tiñan todos eles antecedentes no mar, estaban sensibilizados co mar e a súa vida, pola experiencia que coñecían e que lles transmitiron os seus maiores. Foi unha experiencia interxeracional que nos permitiu interactuar con nenos e nenas que escoitaran a tradición oral dos seus avós, dos seus veciños.... Percibimos que eles

están concienciados de que hai que coidar o mar, de que hai que loitar en contra do furtivismo.... E isto dános alentos para seguir traballando. Foi unha experiencia gratificante porque nós aprendemos das súas inquietudes, das anécdotas que nos contaron dos seus avós, e de como razoaban con nós sobre diferentes asuntos. Sorprendéronnos. Nunca traballamos nun colexio neste plan. Os obradoiros e a convivencia diaria permitiunos coñecer a vida do centro. Cremos que o que máis lles gustou aos nenos e ás nenas foron os tipos de embarcacións, os coñecementos mecánicos que lle transmitiu Patelo, os modelos de pesca coas súas correspondentes artes, o sistema de comunicación do mar, as formas de navegación....".

Dende o punto de vista dos docentes, coidamos que a experiencia resultou de máxima relevancia para o noso alumnado. Moitas das historias de vida, anécdotas, informacións... que coñeceron dos seus maiores ou que mesmamente poden ver eles nas súas aldeas, acadaron quizais un maior "valor" e significatividade por seren tratados na escola. Gozaron, aprenderon. e pensamos que sentiron a aplicabilidade das súas aprendizaxes, por seren contidos básicos, tales como o respecto ao medio natural, cultural e social no que viven.

Consideramos que as achegas desta iniciativa ademais dunha contextualización dos procesos de ensino-aprendizaxe, favorecen unha aprendizaxe significativa de contidos procedimentais e actitudinais que deben protagonizar o ensino básico obrigatorio. Deste xeito os nenos e nenas das distintas idades adquiriron contidos que facilitan unha aprendizaxe global. Puideron coñecer *in situ*, prácticas, mostras e elementos do traballo do mar, pero tamén comprobaron as súas repercusións nas súas propias vidas e nas dos seus achegados. Quizais un dos aspectos que mellor souberon traballar as xentes do mar co noso alumnado foi a reflexividade dun xeito ameno e interesante. Foi unha aprendizaxe significativa, porque estivo adaptada ao seu estadio evolutivo e vivencial.

Pensamos que este traballo é tamén unha forma interesante de contribuír ao coñecemento, preservación e respecto do medio sociocultural e económico no que vive o alumnado. Por outra banda, o carácter interxeracional da actividade permitiunos demostrar que todos e todas nos necesitamos no proceso de aprendizaxe.

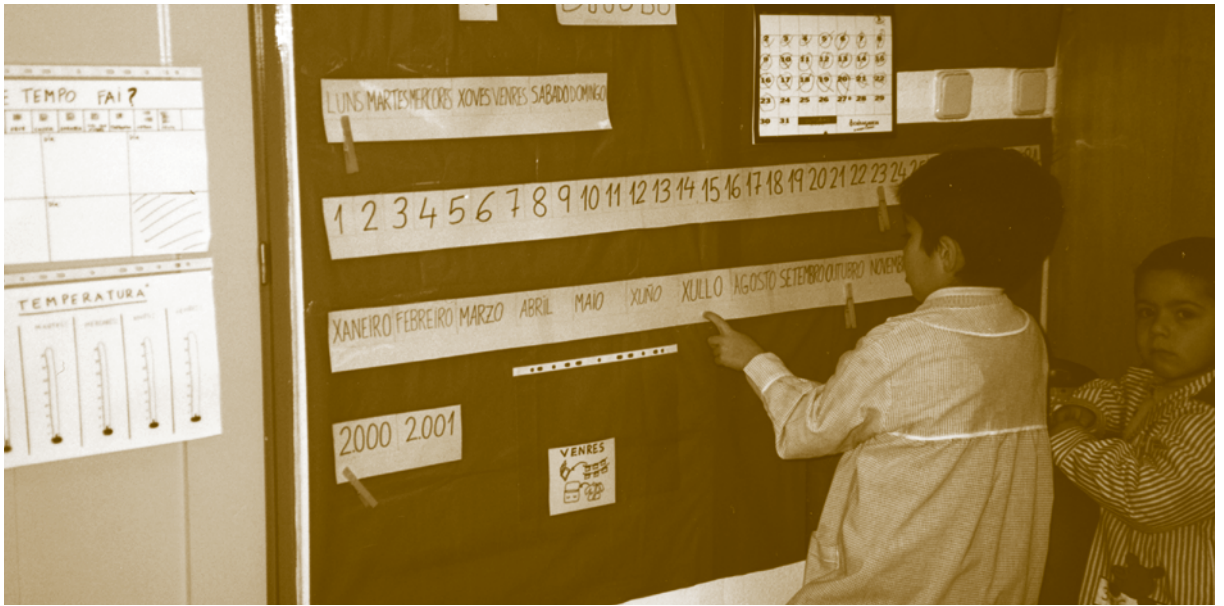
Construíndo un mapa co itinerario dunha excursión

Integrando o pensar, o facer e o sentir na escola

Cambela:

Rosa Mª Calvo Serantes
Lourdes Campoy de la Torre
María Castro Calvo
Mª Carmen Cons Pintos
Mª Teresa Ferreiro Ferreiro
Encarnación Peiteado Blanco
Mª Esther Vázquez Otero
Seminario de NEG

EXPERIENCIAS

Registrando diariamente a data, a temperatura mailo tempo atmosférico.

Contar unha parte do traballo que facemos nas aulas, sen encadralo coas ideas fundamentais que nos motivan, parécenos que sería poñer diante dos potenciais lectores e lectoras unha historia incompleta, na que faltara o argumento central que lles puidese permitir situarse no punto de vista das narradoras desa historia. Cal é o punto no que conflúen todas as experiencias de traballo que pensamos desenvolver nas aulas? Que explica o noso estilo organizando o contexto e os pasos da planificación dos proxectos de traballo?

As ideas foron afianzándose a partir da reflexión sobre a nosa propia práctica, apoiándonos nas valiosísimas contribucións de persoas e colectivos, que foron referentes para nós en diferentes momentos da nosa andaina, tanto en España como fóra. Así, hai anos tivemos ocasión de visitar as escolas infantís municipais de Módena (Italia). A visita foi intensa no intelectual e no emocional: aquelas escolas eran centros nos que se coñecían as necesidades do alumnado e se respectaban, eran lugares onde o profesorado estaba convencido de que alí se producía auténtico coñecemento. E así o vimos nós.

Módena foi a demostración de como unha Administración Pública pode facer unha aposta forte pola educación de calidade, investindo en formación continuada do profesorado, en medios de coordinación e orientación. Daquela curta viaxe volvemos cheas de enerxía e confirmadas nas nosas ideas.

Nós queremos que a nosa práctica docente sexa útil para axudar a pensar, para ensaiar a facer e para facernos conscientes do que sentimos. Cre-

mos (como xa dixera Bruner) que o estado emocional das persoas condiciona e ás veces determina as actitudes e mesmo as posibilidades de aprender. Así pois, permitir que se manifeste o aspecto emocional do noso alumnado nun ambiente organizado con ese fin e traballar o contido intelectual desas emocións, forma parte do noso currículo, en interrelación cos contidos das áreas máis estritamente escolares.

Desde este pensamento, as condicións organizativas da aula en xeral e para cada actividade en particular, teñen moito peso na planificación: os espazos onde se desenvolverán as actividades comodamente, os tempos para poder estar de formas diferentes e os materiais suxestivos e útiles para a función que se lles quere dar.

Ao respecto do material curricular queremos aportar algunha consideración que nos parece importante ter en conta no debate que, desde hai un tempo, permanece aberto na sociedade e máis concretamente no medio próximo á escola. A conveniencia ou non da gratuidade dos libros de texto é so a punta do iceberg dos aspectos sobre os que habería que opinar neste asunto.

Consideracións:

- Na escola queremos materiais que sexan significativos, é dicir, útiles para desenvolver os proxectos de aprendizaxe.
- Na escola debe haber variedade de material con capacidade de ser utilizado en diferentes

contextos, con diferentes intencións e desde diversos niveis de competencia.

- Un material que nos sitúe no medio social e natural ao que pertencemos.
- Materiais elaborados no centro que recollan o que sabemos dun tema, o resultado das nosas pescudas...

Concibimos, así, os materiais como un recurso que utilizamos para axudar a desenvolver as capacidades intelectuais do alumnado de calquera idade. Este obxectivo precisa axudas de moi diverso tipo para poder concretarse. Sabemos que os ritmos e os estilos de aprendizaxe son diferentes en cada caso e que, para dar oportunidade de afianzar o que se vai descubriendo no medio e nun mesmo, é necesario organizar actividades nas que se poñan en práctica diferentes procedementos e capacidades intelectuais. Neste contexto, os materiais deben ser variados e funcionais respecto das situacións nas que serán utilizados.

MATERIAIS EN RELACIÓN A TIPOS DE ACTIVIDADES

Materiais que faciliten:

- a *experimentación*: sempre cunha finalidade explicitada previamente,
- a *comunicación*: exposición ou explicación do que se vai sabendo,
- a *cooperación*: tamén para confirmar o que sabemos ou para axudar a aprender a outros,
- a *elaboración*: ordenando o que sabemos, dándolle corpo ao aprendido,
- a *reflexión*: facéndonos conscientes do que sabemos, do que saben outros, do que non entendemos, do que descoñecemos...

Na nosa práctica fomos descubriendo que precisamos materiais que falen por nós que, ben polas súas características, polo uso que se lles dá ou mesmo polos momentos en que se utiliza, axuden a crear o ambiente e as actitudes que buscamos nas nosas aulas.

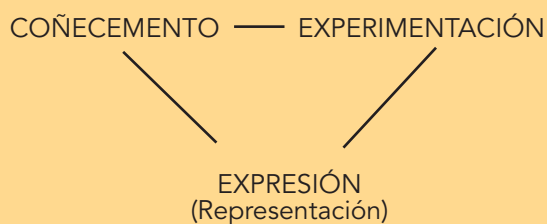
Por que queremos nós uns materiais curriculares e non outros? Dicímolo no Cadro "Algunhas funcións dos materiais curriculares".

ALGUNHAS FUNCIÓNS DOS MATERIAIS CURRICULARES

- Espertar a curiosidade.
- Axudar a expoñer opinións, hipóteses, descubrimentos, a historia...
- Aportar información.
- Desenvolver habilidades procedimentais.
- Posibilitar a experimentación.
- Axudar á comprensión do medio natural e social.
- Permitir autonomía no seu uso.
- Permitir o seu uso á marxe dos niveis de competencia.
- Axudar a sistematizar a información.
- Promover as relacións e a colaboración.
- Indicar tarefas a facer.
- Favorecer o protagonismo individual.
- Vivenciar emocións.

Diciamos antes que nas escolas de Módena respiramos a convicción do persoal, que nelas traballaba, de que alí os pequechos e pequechas constrúan coñecemento.

Neste modelo de escola o coñecemento constrúese relacionando constantemente a experimentación intencional e a representación do que se sabe, en calquera das súas formas de expresión (escrita, oral, artística, corporal,...).

CONTEXTO

Efectivamente as e os profesionais que cremos neste proceso, comprobamos que cada un dos vértices deste triángulo coñecemento – experimentación – representación, son potencialmente motivo e inicio de novas aprendizaxes:

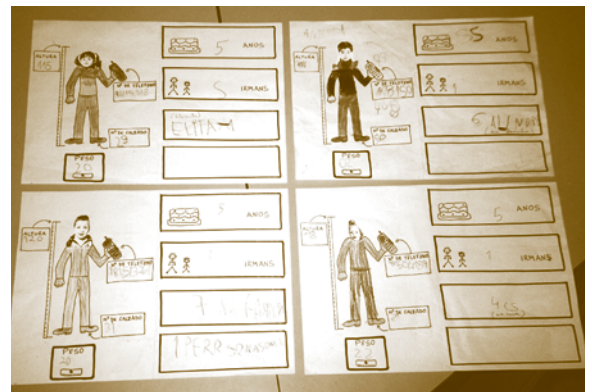
- O que sei provoca curiosidade sobre o que sospeito.
- O que experimento confirma ou desmente as miñas hipóteses.
- O saber que exteriorizo, que represento dalgunha maneira, abre as portas a novas preguntas.

E para incrementar as posibilidades de aproveitamento deste proceso é fundamental a relación cos outros (iguais e adultos), xa que incita ao intercambio de información, á necesidade de dar explicacións, á posibilidade de pedir axuda..., é dicir, potencia e enriquece o proceso cognitivo.

A abordaxe das áreas do currículo, en todas as etapas, implica a concreción dos aspectos dos que estivemos tratando ata o de agora.

ASPECTOS A TER EN CONTA

- * Vestir a aula con materiais atractivos e axeitados para o que imos traballar, colocalos de xeito que a súa organización e normas de uso sexan cando menos cómodas.
- * Unha distribución de tempos segundo o tipo de actividade a desenvolver que axude a manter o interese no traballo ao longo de toda a xornada.
- * Unha proposta de actividades variadas nas que se utilicen diferentes capacidades intelectuais e nas que se poñan en práctica distintos procedementos de aprendizaxe.
- * Unha dinámica xeral, na que as relacións que se establezan na aula entre o alumnado e co profesorado, sirvan de motivación para as aprendizaxes, de reforzamento da valía dun mesmo e de experimentación de prácticas democráticas de convivencia.

Distintos usos dos números (estatura, peso, número teléfono, idade,...)

Concretamente, no caso das matemáticas, cumpriría termos claro unha serie de presupostos, previos á planificación. Así, se queremos transmitirle ao noso alumnado, que as matemáticas son útiles e necesarias na vida cotiá, a numeración e os materiais relacionados cos coñecementos matemáticos utilizaranse habitualmente en situacións que fagan evidente esa relación coa vida social.

Como docentes, nós non partimos de ideas preconcebidas sobre o nivel que corresponde á idade do noso alumnado. Cando a realidade demostra que están noutro punto diferente ao esperado, sabemos que o único que lles fará avanzar será partir do que saben no momento de iniciar o traballo con eles. Polo tanto o primeiro paso será indagar en que punto está cada un e o límite, só o marcará a dispoñibilidade de tempo e o seu ritmo de avance propio.

Decidimos cara onde queremos encamiñar a investigación na clase, pero sabemos que non todos van avanzar ao mesmo ritmo e mesmo que haberá alumnos e alumnas que xa partirán de certo nivel de coñecemento sobre o tema no que imos traballar. Este dato será moi interesante para aproveitalo en beneficio do avance dos demais compañeiros e compañeiras.

Temos que decidir tamén que achegas de información faremos e que materiais utilizaremos. Ás veces atopamos con que o nivel de coñecemento que ten o alumnado sobre un aspecto a traballar, é aparentemente contraditorio con outro, por exemplo saben dicir que o número cincocentos vinte e sete é anterior ao cincocentos trinta, pero na escrita poden poñer 500207, é dicir, saben máis sobre aspectos de orde na serie numérica que sobre a inclusión e o valor dos números en función da súa posición.

Rentabilizando o diñeiro para a excursión.

Así pois, debemos decidir que situacións propoñemos e que información aportamos para axudar a reflexionar e a concluír datos novos sobre o valor posicional da numeración.

Tendo en conta todo o anterior, podemos poñer-nos a planificar: que contidos, con que actividades, en que momentos, en que lugares, con que materiais, con que agrupamentos, tendo en conta o que sinalamos no Cadro de "Características...".

CARACTERÍSTICAS DAS ACTIVIDADES A PROGRAMAR

- Que se relacionen con situacións, feitos e/ou materiais de uso social.
- Que permitan diferentes formas de resolución da tarefa.
- Que potencien a relación entre os iguais, mesmo con diferentes niveis de competencia.
- Que animen a dicir o que se sabe sobre o tema.
- Que requiran do debate e a confrontación.
- Que posibiliten explicar o que se fixo.

Os contidos sobre os que nós traballamos, agrupámoslos en tres bloques: numeración, medidas e xeometría. Sobre eles volvemos cada curso de infantil e primaria, afianzando e afondando un pouco máis nos conceptos e procedementos ata chegar a dominalos.

En todo momento, a estratexia metodolóxica baséase na formulación de hipóteses e na súa comprobación, sempre nunha liña na que prime o debate na resolución de problemas.

Finalmente, calquera que sexa a área na que se traballa querendo provocar novos coñecementos, reafirmámonos nas metodoloxías que teñen en conta que:

- a) explicando a outros o que sei, reafirmome, gano en seguridade;
- b) explicando e escoitando a outros, podo descubrir contradicións no que eu pensaba ao aparecer datos novos;
- c) do debate das ideas nace a posibilidade de avanzar.

ALGÚNS CONTIDOS MATEMÁTICOS

En relación á numeración, desenvolvemos actividades encamiñadas a:

- Comprender que non é o mesmo 4 que 4°.
- Comprender o valor das magnitudes grandes (a partir de situacións contextualizadas: falando do prezo dunha casa, dun coche...)
- Aprender a anticipar resultados por aproximación (os cartos que necesitarei para ir á compra, o que gasto se invito aos meus amigos...).
- Entender por que non é igual 24 que 42.
- Poder explicar por que escribimos 356 e non 300506.
- Saber por que vale máis 901 que 899 e 1128 que 928.
- Ver a diferenza na función da numeración entre a expresión “somos 24 na clase” en contraposición a esta outra “estou no número 13 da lista”.
- Asociar a lectura dos números á función que desempeñan no contexto (o número de habitantes dunha cidade é de 243.510.975 h. e o número de teléfono meu é 985 434 617).
- Completar correctamente o proceso de evolución das notacións numéricas: igual que no proceso de adquisición do código da lectoescrita, coa numeración tamén se dan uns pasos previos ao dominio do sistema de lectura e escritura deste código.
- Outros.

En relación ás medidas:

- Relacionar correctamente cada instrumento de medida co tipo de magnitudes que mide.
- Dominar os procedementos de comparación e de representación gráfica a partir de varias medidas tomadas previamente.
- Que integren con naturalidade a notación numérica coa escrita (Lara mide 98 cm.) para poder expresar un feito.
- Outros.

En relación á xeometría:

- Saber definir características dos obxectos do medio, en función tamén da súa forma.
- Saber situarse espacialmente no plano e no medio.
- Ser capaz de explicar desprazamentos no espazo.
- Outros.

Ao mesmo tempo, calquera traballo é difícil de abordar con éxito se non partimos dunha boa predisposición para afrontalo e do convencemento de que seremos capaces de resolver a tarefa satisfactoriamente; isto lévanos unha vez máis á primeira parte deste escrito: sabemos que a situación emocional do alumnado explica moito do seu comportamento actual e condiciona a súa evolución futura, polo tanto a planificación dun traballo explícito sobre as emocións, axudará a crear o ambiente no que todos collamos comodamente.

BIBLIOGRAFIA

Carlino, P. e Santana, D. (1999). *Leer y escribir con sentido*. Ed.. Aprendizaje Visor.

Elizabeth Birhuett, E. e Guidugli, S. (1997). *Trabajando el lenguaje y la matemática en el nivel preescolar*. Fascículo. La Paz (Bolivia):Secretaría Nacional de Educación.

Seminario de Educación Infantil de NEG (1992). *Otras aulas outra escola*. Biblioteca didáctica de Ed. Xerais: Vigo.

Vaca Escribano, M. (1986). *Tratamiento pedagógico de lo corporal*. Unisport Andalucía:Junta de Andalucía.

Del Val, J. (1991). *Crecer y Pensar*. Barcelona: Ed. Laia.

Kamii, C. (1999). *El niño reinventa la aritmética*. Ed. Aprendizaje Visor.

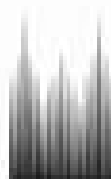
Kamii, C. (1995). *Reinventando la aritmética, II* . Ed. Aprendizaje Visor.

Kamii, C. (1999). *Reinventando la aritmética, III* . Ed. Aprendizaje Visor.

Parra, C., Sáez, I., Santaló, L., Gálvez, G. , Charnay, R., Brousseau, G., Lerner, D. e Sadovsky. *Didáctica de Matemáticas*. Aportes y reflexiones. Barcelona: Paidós.

COMPOSTELA, CIDADE EDUCADORA

Programas e Recursos

**CONCELLO DE
SANTIAGO**

Departamento de
Educación e Mocidade

Telox: 981 654 405/401. Fax: 981 671 611

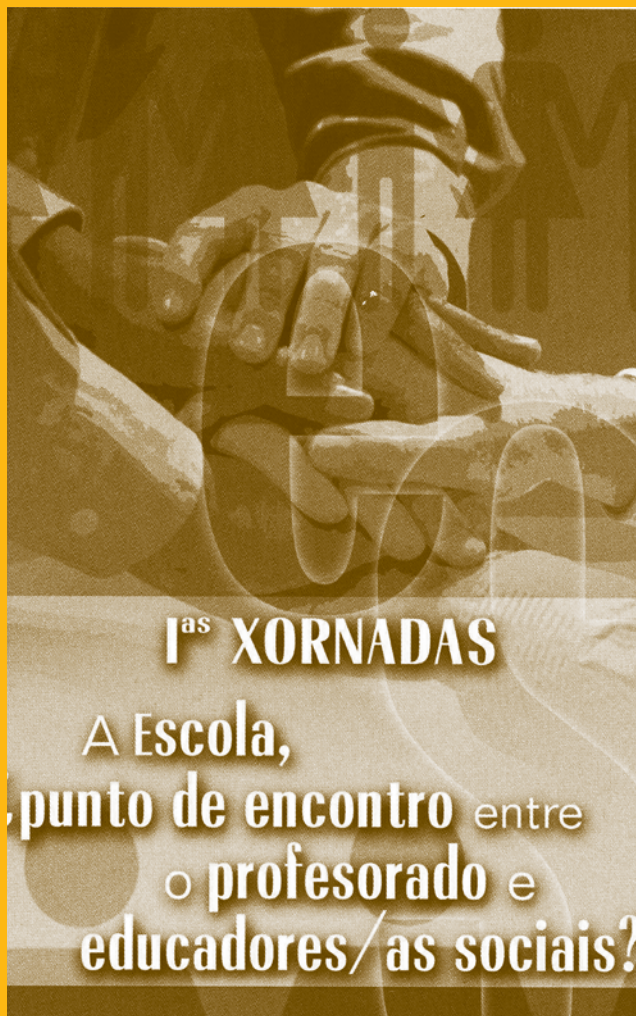
deeducacion@municipal@concellocompostela.es

www.santiagodecompostela.org

A ESCOLA: ¿PUNTO DE ENCUNTRO ENTRE O PROFESORADO E EDUCADORES/AS SOCIAIS?

Xesús Rodríguez Rodríguez
Mª Montserrat Castro Rodríguez
Xosé Manuel Malheiro Gutiérrez

Coordinadores das Xornadas

Estas xornadas, como se dixo nalgunhas intervencións de relatores, foron unha aposta arriscada, mesmo provocativa, pola falta de cultura formativa para a integración nunha mesma actividade de dúas figuras profesionais, que na concepción da sociedade pertencen a dous mundos diferentes. Tamén arriscada porque un dos coorganizadores é un movemento de renovación pedagóxica, NOVA ESCOLA GALEGA, e quizais non estamos afeitos a que un colectivo profesional pida ante as autoridades competentes a introdución doutros profesionais no seu ámbito de actuación. Na programación destas xornadas pretendemos a meirande participación posible dos colectivos que nós consideramos deben estar presentes neste debate e, modestamente, cremos que o conseguimos.

Na mesa inaugural, estiveron presentes representantes da escola xunto co presidente de NEG, o director dun centro dun barrio característico de Ferrol, o presidente do Colexio de Educadores Sociais de Galicia, colectivo protagonista desta iniciativa, e un profesor universitario de relevancia no ámbito da Educación Social. Eles introduciron argumentos e amosaron o moito que había que falar de cara a planificar unha integración do profesional da ES dentro dos centros educativos.

A continuación, un grupo de mestres de primaria e un profesional con longa tradición na dirección de escolas-obradoiro, trataron de reflectir a realidade de centros escolares, os seus problemas, as súas virtudes e as súas necesidades. Tratamos de dicir dende esta mesa que a presenza do educador social nos centros non debe reducirse á educación secundaria, senón que o traballo educativo preventivo e as necesidades emerxentes en primaria,

deben ter resposta desde os primeiros momentos. Na maioría dos centros educativos non temos problemas de convivencia, pero si observamos problemáticas que nos levan a falar de que o cometido da ES nese ámbito non debe reducirse á resolución de problemas e conflitos, senón a desenvolver unha actividade educativa global, integradora e que responda ao principio de promover a democracia e a xustiza social.

Un dos aspectos relevantes destas xornadas foi a discusión entre a necesidade ou non de definir perfís profesionais. O profesor Fernando López Noguero, da Universidade Pedro de Olavide de Sevilla, fixo unha presentación das principais funcións que se lle atribúen aos educadores sociais dende a literatura científica e dende a súa experiencia investigadora. Neste senso, tanto no formulamento inicial como no debate houbo persoas partidarias de concretar cales deben ser as funcións do educador social dentro dos centros, mentres que outros optaron pola necesidade de non poñer límites que dificulten o proceso de integración profesional. Este argumento, o da integración profesional efectiva pasa, para os primeiros, porque haxa un coñecemento interprofesional, de tal xeito que a cultura organizativa non sexa unha pexa para a inclusión dun profesional que ha de achegar, entre outras cousas, a tan necesaria e demandada apertura da escola ao centro educativo. Todo, suscitou, en todo caso, animados debates

O profesor Vara Coomonte fixonos unha presentación da situación da ES dentro do marco universitario a través dun percorrido histórico, que coidamos moi enriquecedor e mesmo esclarecedor con respecto á situación actual. Seguindo a súa tra-

dición de que teoría e práctica teñen que formar parte dunha mesma realidade educativa, falou da necesidade de abordar os problemas dende unha perspectiva estrutural, e, a través dun percorrido pola análise de distintos acontecementos sociais dentro e fóra da escola, chegou á conclusión de que existe unha necesidade eminente desta figura do educador social na escola, afondando na prioridade de traballar dende a prevención co obxectivo de evitar problemáticas maiores posteriormente.

Despois desta refrescante conferencia tivemos ocasión de coñecer diversas experiencias que se están a desenvolver en Galicia, salientando que algo se move no país. A variedade, as problemáticas emerxentes, as condicións laborais, etc., estiveron presentes poñendo de manifesto que existe un corpo de profesionais preparado para afrontar un novo reto persoal e profesional, xa iniciado noutras terras. Neste senso, David Galán, educador social da Junta de Extremadura, achegou importantes reflexións para o debate partindo da súa práctica profesional. Aportou interesantísimas ideas que debemos ter moi presentes, no futuro, á hora de negociar coa Administración a incorporación deste profesional aos centros escolares.

Pensamos que quedou claro, ao longo destes días, que este proceso de incorporación non pode ser abordado de calquera xeito, en calquera condición, sen reflexionar e sen contar coas opinións de todos os implicados. Quizais foi unha das ideas máis importantes que xurdiron nos grupos de debate celebrados ao longo do encontro.

Despois de tres días de traballo, dende a organización das Xornadas, cremos que pagou a

pena a aposta. A modo conclusivo diremos que salientaremos a corrección da proposta que fala da presenza de educadores/as sociais nos centros educativos:

- Ten que ser un profesional que forme parte integrante do centro escolar, traballando nun proxecto común con outros profesionais.
- Atribuímoslle ao traballo deste profesional un carácter flexible, en canto a espazos e tempos de realización.
- Ten que ser unha ponte entre a escola e o resto da comunidade.
- Os ámbitos de intervención serán diferentes e estarán fortemente condicionados polos contextos concretos onde se traballa.

Aínda que tamén puidemos observar a presenza de cuestións que non chegamos a resolver: a categoría profesional destes traballadores, o seu encadre organizativo, ou todo o seu cadro profesográfico. Cómpre, pois, seguir avanzando.

GUATAJIAGUA
(xullo, agosto, setembro, outubro 2005)

AS OUTRAS ESCOLAS

UNHA EXPERIENCIA EDUCATIVA NUN RECUNCHO DE EL SALVADOR (CENTROAMÉRICA)

Ana María Ciudad
ciudad_ana@hotmail.com

Raquel Lago Gómez
raquelago@hotmail.com

Ana Isabel García Vázquez
anitapfpc@hotmail.com

Lidia Gómez Fraga
lidiagomez@edu.xunta.es

En xullo de 2005 catro voluntarias (tres de Madrid e unha de Galicia) sen ningún tipo de apoio institucional ou ONG, fomos a El Salvador, concretamente a Guatajiagua (Morazán). Guatajiagua é a cuarta comunidade máis pobre de El Salvador pero unha das máis ricas en identidade cultural, paz e amor pola vida.

Estivemos neste lugar tres meses e medio, dispostas a colaborar nun proxecto educativo co obxectivo de ensinar e poñer en práctica o programa de Filosofía para nen@s, proposto por Matthew Lipman e Anne Sharp e relacionalo coa animación á lectura e á escritura creativa.

A idea de realizar este proxecto xurdiu tras varias conversas telefónicas entre unha das voluntarias e un antigo compañeiro do doutoramento, Gustavo Ramos, actualmente profesor universitario en San Miguel, El Salvador. El observaba que o seu alumnado tiña serias dificultades para manter a atención, ler e escribir un texto ou establecer un diálogo. Parecelle interesante o que esta compañeira lle comentaba sobre a proposta do programa Lipman: Aprender a pensar por un mesmo e estimular o pensamento crítico, creativo e coidadoso para ser mellores persoas e cidadáns.

Un bo día, Gustavo propúxolle a Ana Isabel (licenciada en Filosofía e con experiencia en sesións de filosofía para nen@s con adolescentes) que fora ata El Salvador a dar un curso ao profesorado para explicar en que consiste o programa aproveitando unha viaxe a Chile que previsiblemente esta compañeira tería que facer. Co tempo a idea madurou e ao profesorado de Guatajiagua parecelle interesante que tamén se puideran realizar actividades co alumnado e o que máis lle interesaba eran propostas relacionadas coa lec-

toescritura e coas dificultades de aprendizaxe. Deste xeito, Ana Isabel pónse en contacto con Lidia (mestra de Educación Infantil que pon en práctica o programa Lipman na súa aula) e deciden buscar máis persoas que se queiran animar, poñendo carteis nas Universidades madrileñas, en internet... e aparece Ana María (psicóloga), que ve o anuncio na rede e llo propón á súa amiga Raquel (xornalista).

Os gastos da viaxe e manutención correron por conta propia. Non percibimos ningún tipo de retribución económica agás o aloxamento e gastos de auga e luz que foron pagados pola Fundación Ignacio Ellacuría¹, organismo con quen se puxo en contacto o compañeiro salvadoreño por medio dun alumno seu na universidade.

O proxecto organizouse a nivel particular, con moita ilusión por coñecer e compartir coñecementos, presentouse ao profesorado de Morazán a posibilidade de experimentar na práctica o programa de FpN e a resposta foi positiva.

Traballamos nunha escola de primaria e secundaria (Colexio Público Gerardo Barrios) e noutra con nenos/as de 4 a 6 anos (Escola Nacional Parvularia de Guatajiagua). As dúas escolas pertencen ao Ministerio de Educación de El Salvador. As propostas eran en base a textos, arte, contos e xogos co obxectivo de estimular o diálogo, a cooperación, a imaxinación e a animación á escritura e á lectura.

Cos máis pequenos traballamos contos como El Gallo Quirico, Ratón de Campo y Ratón de Ciudad, Garbancito. Faciamos lectura en grupo e diálogo a través de preguntas que eles facían ou feitas por nós. Dramatizacións e creación escrita a partir do con-

to, por exemplo, entre outras, inventar finais distintos, ¿ a que se dedicaría Garbancito de maior?, elaborar anuncios como nas cidades...

Outras propostas foron a partir da lámina de arte de El tren de Murnau de Kandinsky : Lectura de imaxe, imaxinar que haberá con medio cadro tapado e coas ideas e palabras que ían aportando creáronse distintos textos (contos, poemas, rimas, cantigas, chistes).

Ás veces, sobre todo cos maiores, intentabamos axustarnos ao programa que seguía o titor. Así, por exemplo, se estaban estudiando o adxectivo a proposta de escrita ía en base a este contido (a partir da lámina de Kandinsky, por exemplo, xogabamos a buscar adxectivos que describisen o tren); ou se traballaban a noticia, entón xogabamos a inventar noticias e a dramatizalas.

Moitas das actividades eran recomendacións de libros como *Jugar a Pensar* de Irene de Puig e Angélica Sátiro , *A Gramática Insubordinada* do Obradoiro de lingua Gianni Rodari, e outros de creación literaria.

Ao alumnado de 9º, o primeiro día, preguntámoslle se lle gustaba ler. Un alumno comentou (medio en broma) que o seu libro favorito era El Quijote. Deuse a casualidade de que levabamos o conto adaptado para nenos. Así que, con este grupo, os diálogos de filosofía eran en base a este texto e as propostas de escrita tamén. Finalmente, adaptamos a obra para teatro e representárona para todo o colexio (algo que nunca fixeran no centro) e tamén construíron marionetas para guiñol que representaron na escola parvularia e para os veciños do barrio onde nos vivíamos.

Nas sesións de filosofía para nen@s, cos grupos de secundaria seguíamos o programa de aula da materia de Moral. Intentabamos buscar un texto adecuado co contido que o profesor quixera traballar. Os nenos formulaban preguntas sobre o texto, elixíase unha pregunta, e empezábase o diálogo. Foi difícil porque o alumnado non estaba acostumado a dialogar e moito menos en grupo. Coma en todo proceso educativo, precisabamos máis tempo.

Unha das compañeiras facía xogos cooperativos dentro da materia de Educación física.

Pola tarde, nenos e maiores da zona viñan á nosa casa de Guatajiagua a ler, escribir, pintar, xogar, bailar, falar...

Os venres e os sábados impartíamos un curso de formación ao profesorado: Filosofía para nen@s, animación á lectoescritura e dificultades de aprendizaxe. Pensamos que foi enriquecedor e gratificante tentando, ademais, que o proxecto educativo que con nós comezaba puidese continuar co profesorado que asistía ao curso. Curso que recibiron de xeito voluntario, algo insólito, pois neste país a formación do profesorado é estritamente obrigatoria e non remunerada. E tamén creamos unha pequena biblioteca na Fundación Ignacio Ellacuría.

Neste lindo recuncho de Centroamérica con sabor tradicional a pupusas, tamales, "frijoles", mangos, guineos e anonas realizamos este maravilloso traballo sempre con gran ilusión, a pesares da incesante e esgotadora calor e das dificultades que unha experiencia deste tipo implica.

Non só compartimos os sabores tradicionais senón tamén os

sorrisos, a cultura, as apertas, as duras lembranzas dunha guerra civil, os desexos de xustiza social, a forza da natureza, as miradas curiosas e os ollos abertos dos que cren que aínda non descubriron o suficiente, a fame de afectos, a ledicia deses nenos cheos de sol, o feito de ser acollidas e admiradas por ser diferentes e doutro país, o sabor agridoce de saber que noutros países chamados "máis desenvolvidos" quen é diferente non é benvido, e, sobre todo, o valor de compartir e o valor de educar.

El Salvador parece ter unha maldición cos volcáns, os terremotos, os furacáns e a guerra aínda presente. Malia todo, a xente respira e mantén os seus corazóns rotos loitando por latir. Unha das voluntarias que aquí colaboramos, a filósofa do grupo, di que " aquí descubriu aos guerreiros da alma, con e sen relixión as súas costas e no sentido que se queira tomar, calquera vale acá ".

Moitos definen este tipo de experiencia como vital, educativa, única, solidaria, de amor pola vida... nós tentamos poñerlle palabras e tropezan unhas coas outras porque ao darlles forma neste pequeno texto, o corazón cada vez latexa máis forte e o sorriso e as bágoas xogan travesas mentres lembramos.

Así que despedímonos xa, ao salvadoreño, cun desexo de bo día e saúde mundial :

¡ SALÚ, VA PUÉ !

ACLARACIÓN DE TERMOS:

PUPUSA :Bocadillo típico de El Salvador que se come preferentemente á cea, aínda que no almorzo tamén.Na súa elaboración emprégase unha masa de millo ou de arroz, rechea de queixo,frijoles, chicharrón. A masa cócese nunha plancha de barro chamada comal.

TAMALES : Consiste básicamente nunha pasta de masa de millo cocido e levemente aliñada de aceite.Prepáranse usualmente con masa de millo, manteca de porco, caldo,e algún recheo que pode ser salado (carne, guiso) ou doce (froitos); todo envolto en follas, (habitualmente as mesmas follas da mazaroca do millo, ou de platanera).

FRIJOLES : Os frijoles, porotos, alubias ,fabas, xudías, caraotas ou habichuelas. É unha pranta anual que se cultiva en todo o mundo. O nome frijol ven do leonés "fréjol" aínda que son orixinarios de América.

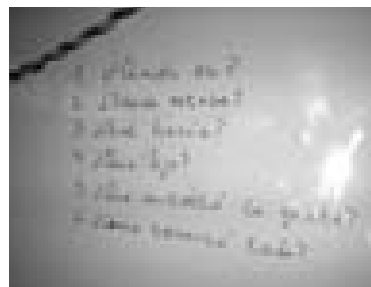
MANGOS : Froita

GUINEOS : Froita similar ao plátano.

ANONAS : Froita

1. **IGNACIO ELLACURÍA** : (1930-1989), Relixioso hispanosalvadoreño representante da teoloxía da liberación. En 1980 tivo que saír de El Salvador para regresar a este país anos despois. O 16 de novembro de 1989 foi asasinado por un grupo alentado polo Exército nacional na residencia da Universidade xunto cos xesuitas Ignacio Martín Bavó, Segundo Montes, Armando López, Juan Ramón Moreno e Joaquín López y López.

Recursos do entorno

Vén ao Carreirón na Illa para te cegares coa súa luz...

Carmen Loureiro

Hoxe, 1 de decembro, un vento despendolado e unha cortina caótica de auga parecen querer asolagar a ILLA de AROUSA “de babor a estribor, de estribor a babor e de proa a popa”.

Envolta nunha manta polar, no refuxio dun camarote apenas emerxido, tento manexar un temón de tinta violeta e manter o rumbo neste mar de palabras que parecen esfiañarse e destinxirse mentres a Illa a duras penas consegue manterse latexante na tona da auga.

Polas “ondas” chegan novas de Montreal (no Canadá) que falan de cambio climático: nuns 50 anos o nivel do mar subirá un metro... Unha tristura desasosegante de branquias palidecidas inunda territorios interiores, covas míticas aterecidas por este temporal que trae consigo visións de futuro preñadas de nostalxia anticipatoria.

Sen catastrofismo, esta Illa (como tantas outras) ha volver onde estivo xa, probablemente, varias veces: debaixo do mar.

Esta probabilidade impregna a paisaxe de beleza efémera e fráxil das bolboretas e convida a sentir esta pe-

quena balsa de pedra como un territorio lendario, a medio camiño entre unha ficción de granito e unha materia disolta en bágoas.

Mais eu non quero disolverme en bágoas e entón, milagrosamente, veñen no meu auxilio unhas palabras de G.B.Shaw que subscribo plenamente:

“Cando morra, quero estar moi gastado porque canto máis traballe máis terei vivido. Gozo da vida por ser o que é. Para min a vida non é unha vela efémera, senón un espléndido facho que me pertence por uns intres e quero que desprenda toda a luz posible antes de pasalo ás xeracións futuras”.

Eu tamén quero gozar de toda a luz que desprende esta fermosa Illa mentres a vida e a natureza me brindan a oportunidade. E como ademais son das que pensan que todos deberíamos compartir as nosas migallas de verdade, bondade e beleza... convidovos a visitar esta Illa e en especial “O Carreirón”, un “Espazo Protexido” onde poderedes explorar con todos os sentidos diferentes ecosistemas:

- A zona intermareal
- As dunas
- Unha pequena lagoa de auga doce
- O monte baixo de beiramar.

Podedes vir tamén para observar as aves seguindo a “Ruta dos Pilros”... e sempre procurando unha experiencia SIGNIFICATIVA para o cal sería desexable deseñar un proxecto de itinerario onde se mesturasen pensamento, sentimento e acción.

Se así o facedes cos rapaces e rapazas, é probable que ademais de identificar e nomear diferentes especies animais e vexetais, se volvan algo máis sensibles á fermosura do medio e máis dispostos a coidalo facendo o que estea nas súas mans para retrasar a desaparición de tanta beleza.

Se ademais tedes a sorte de coincidir coa entrada dun banco de xoubiña na ría... é posible que poidades quedar abraizados coa sorpresa dunha familia de arroaces facendo acrobacias co cortina de fondo da Illa de Sálvora.

Fóra segue a chover, mais nunca choveu que non escampase, así que non o esquezas, aquí está a Arousa, esperando por ti, para cegar as túas pupilas coa súa luz antes de esvaerse na marusía das lendas.

FUTUROS PROFESIONAIS e agora que?

MOBILIDADE OU INMOBILIDADE. TI ESCOLLES

Elba Aradas
Fernando Vieito

Na actualidade son miles os/as estudantes que deciden rematar ou continuar estudos noutras universidades distintas á de orixe. Aos estudantes preséntaselles a oportunidade de realizar os seus estudos universitarios nun número importante de Universidades espalladas pola xeografía nacional e internacional. Preséntanse múltiples aspectos positivos nestas viaxes nas que non só se aprenden cuestións lingüísticas senón que tamén se establecen contactos con estudantes doutros lugares, aspectos culturais, históricos, etc. O asesoramento que precisan os/as estudantes é realizado pola propia Facultade no caso de programas como o SICUE ou SÉNECA, e pola Oficina de Relacións Exteriores, ou tamén chamada Internacional, en programas como ERASMUS-SÓCRATES, convenios bilaterais, etc. As universidades galegas, na actualidade, manteñen relacións con máis de 80 universidades espalladas por máis de 25 países. No curso 2006-7 ofértanse aproximadamente 50 universidades do eido nacional.

Os criterios de selección dos candidatos entre as universidades varían; así e todo os máis demandados son o expediente académico do alumnado, o seu dominio lingüístico e comunicativo con respecto ao país de acollida –este último requisito só para países distintos ao noso-. A oferta de prazas normalmente aparece nos taboleiros das facultades, onde o alumnado interesado fará o primeiro achegamento, posteriormente deberá contactar cos distintos coordinadores/as do Programa para que o informen sobre os requisitos necesarios para o seu desenvolvemento. Non se debe esquecer que existen unha serie de bolsas para a realización destas viaxes culturais que na maioría dos casos non sufragan todos os gastos acometidos polos estudantes. A relación entre os coordinadores das universidades de orixe e das de destino debe ser fluída, así como a dos propios alumnos/as, xa que deste xeito será posible que no caso de existir algún problema este se poida resolver de maneira áxil.

Son moitas as vantaxes que presentan as viaxes a outras universidades polo que non se debe desbotar esta oportunidade. Cada vez faise máis necesario abrir as fronteiras con outros lugares, e como cidadáns do século XXI esta posibilidade permítenos medrar.

pais e nais

educar na prevención

Confederación Galega de APAs

A problemática xuvenil asociada ao “botellón” e consumo de substancias tóxicas é reiteradamente tratada nos medios de comunicación, recollendo opinións de empresarios, veciños afectados, políticos..., pero escasamente se aborda o problema de base nestes hábitos, que é a saúde dos mozos.

O fenómeno das drogas non se pode reducir á cuestión de legalidade ou ilegalidade, xa que existen factores sociais que provocan e posibilitan o consumo, como é a produción, comercio, tráfico, a corrupción política, o branqueo de diñeiro, as desigualdades sociais, a manipulación dos medios de comunicación, etc. As drogas circulan na nosa sociedade, e a nosa sociedade permite que circulen; estamos, polo tanto, diante dun problema social. A “movida da fin de semana” centrada para moitos xoves no consumo de alcohol, é unha manifestación máis desta problemática: moitos adolescentes toman como referente principal para facer grupo, disolver tensións e facilitar a socialización, a bebida colectiva arredor das escaleiras dunha praza, dos bancos dun parque, ou da barra dun bar.

É, sen dúbida, un grave problema social que inevitablemente temos que abordar no plano educativo, tanto na familia, como na escola e no conxunto da sociedade.

Dende a familia, cunha actuación decidida que integre, entre outras, as seguintes premisas:

- *Escoitar*, que significa algo máis que dicir “estou escoitando”; hai que facelo e demostralo buscando os momentos compartidos cos fillos, interesándose polo que contan, pedindo aclaracións, etc.

- *Falar de todo*, incluíndo nas conversas o alcohol e as outras drogas, a sexualidade, as cuestións éticas e morais, a nosa propia historia como nenos, adolescentes e mozos.
- *Compartir* cos fillos e fillas a nosa preocupación por eles e, conseguir converter isto nun tema de conversa, axudará a reducir moitas das tensións xeradas.
- *Promover* hábitos, actitudes e valores saudables. Favorecer e potenciar actividades que lles permitan levar unha vida interesante, é unha actuación preventiva de primeiro orde.
- *Fomentar* o mundo asociativo, as actividades solidarias, deportes de equipo, as actividades artísticas: literatura, cine, teatro... Desta forma buscamos que o alcohol e outras drogas non se constituían en personaxes centrais da vida da xuventude.

Son algunhas das pautas elementais de convivencia, responsabilidade e intercambio familiar sobradamente coñecidas, pero escasamente practicadas.

E, nos **centros educativos**, que se está a facer?. Lembremos que o ensino obrigatorio é inevitablemente educador con tres principais finalidades: fomentar a personalidade, educar ao cidadán e facilitar a capacidade laboral.

Hai profesores que eluden esa responsabilidade educadora refuxiándose na súa materia, cando a principal énfase débese centrar en formar persoas, por riba mesmo dos contidos académicos. Por outra parte, aínda que a maioría dos centros contan cun PEC, en case ningún deles se recolle mención ningunha á prevención de drogodependencias.

É a escola no seu conxunto a que pode ofrecer unha acción coherente, traballando na transversalidade como un sinal de identidade do centro, con metodoloxía, programación de actuacións, seguimento de resultados, conclusións, etc. A actuación educativa encontra o seu pleno sentido dentro dun proxecto participativo da comunidade educativa, coa intervención en pé de igualdade -codecisión- de todos os seus integrantes: profesorado, familias, alumnado, administración, etc... Un proxecto contextualizado no marco social e nas súas necesidades, cunha estratexia organizativa que inclúa tanto os recursos internos do centro, como o reforzo de servizos sanitarios, sociais, asociativos, infraestruturais, etc., do territorio.

Ademais, entre todos, **como cidadáns**, debemos demandar, dinamizar e participar en políticas orientadas ás seguintes liñas de actuación:

- *Promover* nos medios de comunicación e no mundo da publicidade a adopción dun código ético que vele polo tratamento que se lle está dando a personaxes públicos consumidores recoñecidos de substancias tóxicas, a promoción do consumismo, ao fomento da "cultura da chcharra", etc..
- *Fomentar* o asociacionismo dende todos os estamentos -políticos, sociais, empresariais, etc.- no intento de promover para a xuventude un ocio creativo e socializador alternativo a formas enfermizas e destrutivas de entender o tempo libre.
- *Esixir* ás Administracións que doten os barrios e vilas das infraestruturas que se precisan para que todos poidamos ter unha vida de calidade,

corrixindo as deficiencias en materia de planificación urbana, e os desequilibrios e diferenzas interterritoriais.

- *Reclamar* os recursos humanos e materiais necesarios para que nos centros educativos se poida desenvolver a educación para a saúde.

É este un fenómeno social moi complexo, incluído na problemática da adolescencia na sociedade actual, o papel dos adultos nos inicios do século XXI, da sociedade globalizada e os medios de comunicación, pero as respostas auténticas teñen que xurdir da reflexión conxunta e da aceptación da corresponsabilidade.

Xaneiro 2006
CONFAPA-GALICIA

POR QUE ESTUDEI GALEGO?

O meu interese pola cultura galega comezou ao pousar os meus pés nesta marabillosa parte do mundo. A verdade é que non coñecía nada de Galicia; cando na miña universidade se me ofertou o feito de facer un intercambio, nunca imaxinaría que sería para un lugar con tanto frío no inverno e tanto calor, nalgúns días, do verán.

Comecei a escoitar esa rara lingua que falaba moita da xente do meu arredor, veciños, xente da facultade, profesores, xente pola rúa... e con seguridade podo dicir que me encantou, que me pareceu nun primeiro momento unha lingua moi complicada e moi difícil de aprender, e aínda que agora xa non o penso, case parecía "ruso".

Penso que é moi importante coñecer diferentes linguas, xa que eu como alá, en México, falamos español, e aproveitando que estaba aquí e se me brindaba a oportunidade para aprender a lingua galega, non o dubidei. Quería coñecer todo aquilo que se relacionase con Galicia para poder aumentar, entre outras cousas, a miña cultura.

Entre outras moitas cousas interesoume aprender o galego pola diversidade de palabras que se usan; palabras que para min nun principio eran descoñecidas: feitiña, morriña... ou expresións que na miña vida nunca pensei que existirían como son os refráns, as cantigas, os cantares galegos... (estes últimos dos que realmente podo dicir que case me namorei).

Outro dos motivos foi a súa historia; como unha lingua, tendo a mesma orixe que o español, o latino, variou tanto e conseguiu esas diferenzas.

Por outro lado incentivou a miña aprendizaxe, como xa dicía antes, a música: Luar na Lubre, Leilía... a verdade que tiña moitos desexos de coñecer o que esas cancións dicían e para saber o que dicían tiña e quería aprender galego. Agora non as entendo moito máis, porque como xa me dixeron é unha mestura co portugués (lingua que tamén comecei a aprender un pouco, grazas a unha amiga de Erasmus portuguesa).

É tamén unha forma de diversidade, xa que considero que a onde vaias tes que aprender a lingua que se fala alí. ¿Se vas a Londres non falas inglés? Considero que o galego e a lingua de Galicia e que me sentía un pouco obrigada a aprendela. Pero creo que o motivo que máis me incentivou a aprender o galego foi a súa entoación tan agarimosa (dise así, ¿non?). Esa entoación tan cariñosa que parece que cada vez que alguén fala en galego te envolve. Non sei é unha sensación estraña.

O feito de coñecer un pouco máis a vasta cultura desta preciosa terra, fixo que me gustase máis aínda, como dicía antes, e o frío do inverno, ao cal non estou acostumada, non impediu que vise a boa xente que son as persoas de Galicia, o dispoñibles que son e o atentos.

Non sei que máis dicir soamente me queda por apuntar que realmente o galego me fascinou, me envolveu e que sentín a necesidade de aprendelo, e non entendo, como me dicían o outro día, como existe moita xente que non o fala; se eu fose galega falaríao.

Moitas grazas.
Alejandra Mondragón Cervantes (México)
Estudiante Fac. CC. Da Educación

Xoguetainas e brinquetainas

Propomos neste número a construción dun tastarabás ou carraca a partir dunha lata de parrochas ou xoubas, dúas chapas de botella e un anaco de arame de 1,5 ou 2 mm. de groso e 60 cm. de lonxitude.

Non se precisa máis ferramenta ca unha navalla, uns alicates e un pequeno martelo. Este brinquedo só é válido para ser fabricado polos rapaces maiores, dado que a lata presentará bordes cortantes, e alén diso o uso da navalla require moito coidado.

Coas dúas chapas de botellas de refrescos construímos a roda do tastarabás. Fánelle dous furadiños equidistantes do borde e coincidentes en ambas e dúas chapas. Por eles debe entrar o arame.

Dóbrase o arame pola metade e introdúcese cada cabo por un dos furados de ambas chapas colocadas unha contra outra pola parte cóncava, se queremos podemos encher o interior con plastilina, mais isto non é imprescindible, aínda que lle dá maior firmeza e favorece o enrolamento posterior do arame.

Roscamos o arame sobre si mesmo en espiral, coa man, separando os ambos e dous cabos uns 45°. Mentres termamos das chapas cunha man, coa outra viramos o arame, e así ímolo roscando ata ter feito un único fío dobre de arame aparafusado en espiral. Por un lado das chapas sobresairá uns 4 cm. e polo outro o resto. Deste xeito fixemos

Tastarabás de lata

Antón Cortizas

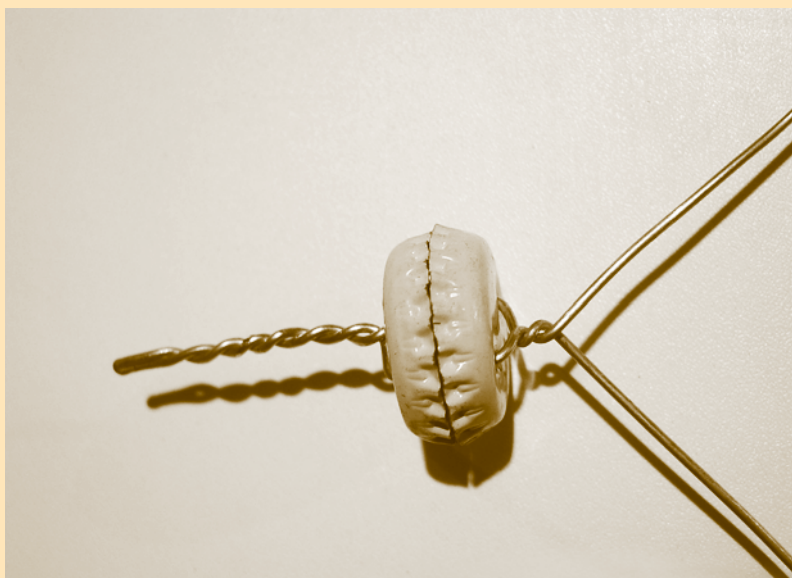
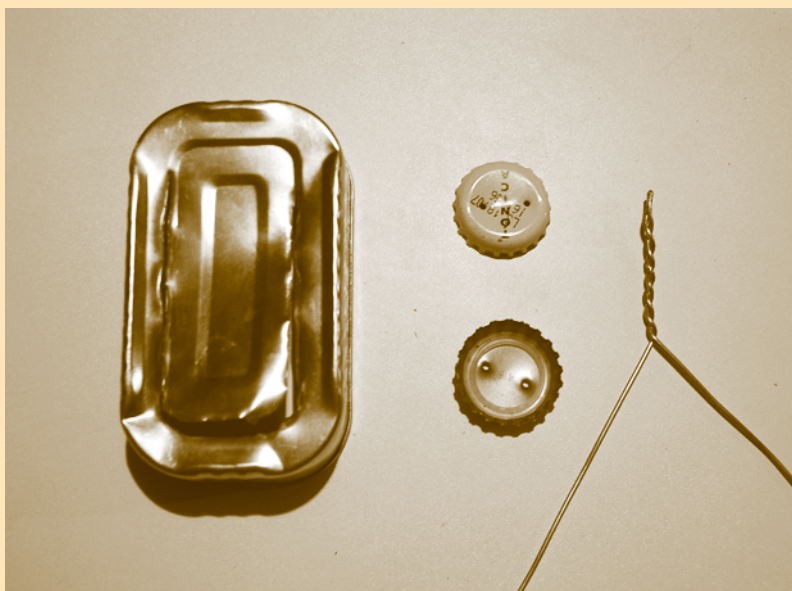
o eixo, a roda dentada ou roleta e mais o mango da carraca.

En cada un dos laterais maiores da lata de sardiñas, desprovista da tampa, faise un furado –centrado– a uns dous cm. do lado menor da lata. No fondo desta, e dende o lado destes furados, recórtase unha lingüeta lonxitudinal. Isto faise simplemente cunha navalla.

No extremo da lingüeta recórtase un anaco sobrante, de tal modo que quede contra a roda e sexa rascada por ela. Para mellor ser, os bordes da lata pódense dobrar cos alicates e machucar co martelo para que non corten. Á lingüeta tamén se lle deben dobrar un pouco os bordes, non só para que non queden cortantes, senón tamén para que adquira maior firmeza.

Introdúcese o eixo de arame coa roda roleta, polos furados feitos nos laterais da lata, quedando a roda no medio da xanela aberta na lata ao recortar a lingüeta, e rozando lixeiramente contra a roleta, para o cal teremos que recortarlle o extremo até atinxirmos a medida precisa. Tanto á parte superior do eixo, coma á inferior (o beo), fáiselle unha dobra que impida que o conxunto de roleta e beo se desprace arriba e abaixo. A parte do mango revírase da mellor forma para que sexa azoso de agarrar.

O brinquedo que hoxe presentamos é de creación propia e xurdiu mentres este que escribe estaba a construír unha carraca de madeira e outros moito brinquedos. Sirva de mostra para afirmar que os brinquedos tradicionais, non só son gratuítos e divertidos, senón que desenvolven a imaxinación de maneira evidente e inquestionábel.

PANORAMA PARA OUVIR

Xosé Ramos Rodríguez
Antón Costa Rico
Nova Escola Galega

Día do Pión

Brinquedia é unha iniciativa de varios centros e colectivos que se autodenomina e funciona como “Rede Galega do Xogo Tradicional” e con só un ano e pico de vida; vén de convocar a celebración dun día - o 11 de novembro- dedicado ao pión, un dos xogos infantís tradicionais por excelencia, coa intención de convertela nunha celebración escolar anual. Os xogos tradicionais forman parte moi importante do patrimonio inmaterial dos pobos e esta iniciativa serve para pór en valor este Patrimonio entre as novas xeracións, dar unha visión de como eran as diversións de non hai moitos anos e proporcionar unha pincelada de sustentabilidade ao desenfreado mundo do consumo infantil.

Ciclo de conferencias “A formación Integral Humana”

Organizado polo Centro de Formación e Recursos de Ferrol. Esta actividade permitiu que o profesorado analizara a importancia da celebración das datas conmemorativas que aparecen no calendario escolar, como oportunidades para fomentar a aprendizaxe en valores. O programa contemplou unha conferencia para cada celebración, habitualmente días antes da data de referencia, para posibilitar que se creara o clima oportuno. Interveu o 1 de decembro Juan Guilló Jiménez, Director de relacións institucionais da ONG *Save the children*. Na actualidade a ONG *Save the Children* conta con membros en 27 países e posúe o premio Príncipe de Asturias da Concordia polo seu labor a favor da infancia. No programa tamén se incluíu unha conferencia de Esteban Beltrán Verdes, Director do Secretariado Estatal de Amnistía Internacional, que ofreceu unha charla o 1 de decembro sobre a Declaración Universal dos Dereitos Humanos. O 19 de Decembro, José Chamizo de la Rubia, Valedor do Pobo de Andalucía, falou sobre a problemática da inmigración. No ecuador das xornadas, o 21 de febreiro de 2006 o doutor de Socioloxía Rafael Ninyoles, autor de numerosas publicacións sobre temas sociolingüísticos disertou sobre “Lingua materna, autoodio e normalización lingüística”. O programa de conferencias inclúe unha charla da Directora de Recursos Humanos de IBM España, Beatriz Cerrato Vidal. A charla foi o 6 de marzo de 2006, e versou sobre o Día Internacional da Muller Traballadora. Na xornadas tamén se prestou atención a celebración do Día Mundial dos Dereitos do Consumidor. Para iso, incluíuse unha charla a cargo de Nieves Alvarez Martín, directora da Escola Europea de Consumo de Santander, que tivo lugar o 9 de marzo de 2006. Antón Losada Trabada, profesor de Ciencia Política da Universidade de Santiago de Compostela, disertou o 16 de marzo do 2006 sobre a Semana escolar da prensa. O 7 de abril de 2006, Jesús Sánchez Martos, doutor en Medicina e Catedrático de

Educación sanitaria da Universidade Complutense falou da importancia da celebración do día mundial da saúde. As xornadas continuaron o 3 de maio de 2006 cunha intervención do escritor Xosé Neira Vilas, quen ofreceu a súa visión sobre o papel que deben xogar os escritores na nosa sociedade, no marco da celebración do Día do Libro e das Letras Galegas.

Pechou o ciclo de conferencias o 5 de xuño de 2006, José María Montero Sandoval, director e presentador do programa “Espacio protegido” de Canal Sur TV, falando da importancia do Día Mundial do Medio Ambiente.

Calidade

O anterior equipo da Consellería de Educación ofertou aos centros educativos iniciar plans de mellora e de acreditación baixo a norma ISO 9001:2000 como instrumento de sistematización do traballo. Hoxe, despois de cinco cursos, están certificados en Galicia con esta norma de calidade 13 centros: 5 IES, un CRA, un CEIP e seis dos sete Centros de Formación e Recursos. A día de hoxe están implicados nesta iniciativa, dunha ou doutra forma, 59 centros de Galicia. É moi valorable o esforzo destes centros para adaptarse a esta norma, nacida para a certificación das empresas, pero seguramente sería preciso tomar outro tipo de iniciativas tendentes a establecer un sistema xenuíno para os centros educativos, aínda que a certificación non tivese un coñecemento tan xeneralizado entre a poboación.

O informe PISA en Galicia

No 2006 volverá a elaborarse o informe PISA – Programa para a Avaliación Internacional de Alumnos – creado no ano 1997, e que dende o ano 2000 vén facendo trianualmente a OCDE. No 2003, que foi o último, en Galicia o nº de centros (10) e de alumnos (285) non foi significativo; polo tanto os datos referidos a Galicia non son fiables estatisticamente, pois só tiveron nesa ocasión datos extrapolables Castela-León, Cataluña e País Vasco. A Consellaría de Educación investirá unha partida económica para que no 2006 a mostra sexa maior en Galicia para ter así unha diagnose fiable, independente do conxunto do Estado, nos ámbitos que analice o Informe. No ano 2000 centrouse fundamentalmente na competencia lectora, no 2003 en Matemáticas, e en 2006 serán as Ciencias a principal referencia da análise.

Lanzadeira

Este portal- pódese visitar provisionalmente no enderezo <http://www.lanzadeira.net/> - é unha inicia-

tiva dos CFR de Ferrol, A Coruña e Santiago que pretende ser un instrumento didáctico ao servizo do profesorado, para servir de apoio a iniciativas didácticas a través da rede, nomeadamente da metodoloxía web quest. Proximamente está previsto que se poña a disposición do profesorado a través do Portal da Consellería de Educación da Xunta de Galicia. O portal explica o que é a metodoloxía web quest – unha sorte de unidade didáctica a través da rede, que habitualmente toma a forma de xogo de simulación – e proporciona instrumentos para elaboralas sen moitos coñecementos informáticos. De momento está en fase de construción, pero se a visitamos teremos unha información abondosa sobre este tema e moitísimos enlaces que nos levarán a descubrir a grande cantidade de actividades que neste formato están a circular pola rede. Está previsto que se continúe con outro tipo de ferramentas a utilizar dende este mesmo sitio.

Pizarras dixitais. Fíxose unha distribución de pizarras dixitais por parte da Consellería a mais dun cento de centros de toda Galicia. Este instrumento serve para facer proxeccións de software e interactuar como se fose unha pantalla táctil, permitindo gardar posteriormente o traballo feito. Ten unha boa potencialidade sobre todo en Infantil e nos primeiros cursos de Primaria, aínda que o modelo enviado – o máis sinxelo dos existentes no mercado- obriga a utilizar un proxector. Este tipo de iniciativas descontextualizadas –herdanza do goberno anterior- non son todo o rendíbeis que potencialmente poderían ser, pois parten dunha iniciativa allea aos centros.

Foi publicado pola Xunta un pequeno manual enviado aos centros, sobre o “*Maltrato entre iguais*”, que forma parte dun anuncio “Programa de sensibilización sobre o maltrato entre iguais”; cun texto xenérico e dúas separatas máis breves, un para as familias e outro para o alumnado. Cunha linguaxe clara e con ton divulgativo, pero rigoroso, defínese o que é maltrato, onde se produce e con que consecuencias, e sobre todo como previr, detectar e actuar nestes casos.

Plan de acompañamento (PROA)

A Consellería de Educación da Xunta de Galicia e o Ministerio de Educación firmaron un convenio para levar a cabo o desenvolvemento de programas de apoio a centros e acompañamento académico en educación primaria e secundaria. Consiste en tres tipos de actuacións en corenta centros de Galicia:

- Programa de Acompañamento Escolar en Primaria. Ten como obxectivos adquirir hábitos de traballo,

estimular o mesmo e mellorar as capacidades asociadas á lectura, dirixido a alumnado de 5º e 6º de Primaria, encargándose este traballo a monitores externos ou profesores que tutelarán a pequenos grupos de entre cinco e dez alumnos, fóra do horario escolar durante dúas tardes á semana.

- Programa de Acompañamento Académico en Secundaria. Ten como obxectivos adquirir hábitos de traballo, estimular o estudo e mellorar as capacidades asociadas á lectura, dirixido a alumnado dos tres primeiros cursos da ESO, cunha organización similar á anterior.
- Plan de apoio a Centros de Secundaria en zonas de atención educativa preferente. Ten como finalidade a mellora global dos resultados dos centros actuando estes en tres ámbitos: na atención directa ao alumnado, na relación do centro coas familias e na intervención no contorno.

Nas tres fórmulas propostas contémpanse, por parte das dúas administracións, apoios de diverso tipo: económico, de persoal e de formación.

Este tipo de iniciativas para compensar desigualdades individuais e de áreas ou núcleos concretos servirán para ter un sistema máis igualitario e agardamos que se estendan e se acompañen doutras máis estruturais, como pode ser o reparto equilibrado do alumnado que ten dificultades na súa vida escolar.

Aniversarios

Este ano e posteriores estase a dar o 25 aniversario de moitos centros de ensino, como consecuencia da extensión da rede educativa que tivo lugar ao inicio da década dos 80. Dende estas páxinas mandamos un saúdo a todos eles, e animámoslos a celebrar este momento como un medio para botar a vista atrás e pensar sobre a traxectoria e a evolución do centro e da educación ao longo destes anos. En internet podemos localizar celebracións deste tipo, entre outros, no IES As Lagoas de Ourense, no IES de Becerreá, no IES Adormideras de A Coruña, no IES Fene, no CEIP da Capela, no CEIP O Ramo de Fene, no CEIP Manuel Sueiro de Ourense, no CEIP Mª Barbeito de A Coruña e no CEIP Emilia Pardo Bazán de A Coruña. Este tipo de celebracións reforza a identidade entre a Comunidade Educativa dos centros, que é un pilar para a convivencia e o desenvolvemento de proxectos propios. Felicidades pois.

Formación en lingua galega

Durante os últimos tempos a Administración educativa está indagando a existencia de profes-

rado que non ten a formación en galego que lle é esixible para o seu posto de traballo e ofertando cursos para obtela. Este tipo de medidas son imprescindibles para facer que o uso do galego no ensino non sexa anecdótico e polo menos cumpra a lexislación actual.

A xornada escolar

A profesora e compañeira de NEG Carme Morán, da Facultade de CC. da Educación da Universidade de Santiago, vén de facer públicas as conclusións da súa tese doutoral na que constata que a “xornada única” non fai que melloren comportamentos e hábitos que afectan aos escolares, sobre os cales existía unha certa expectativa de que melloraran con este tipo de distribución horaria. Así, comproba que se segue dando a relación familiar fundamentalmente polas noites, que o tempo dedicado a cada comida na casa é de aproximadamente 15 minutos e que se xoga en espazos cada vez máis reducidos. O que si se constata é que os escolares de xornada única asisten a maior número de actividades extraescolares, independentemente da calidade das mesmas.

Dotación bibliotecas

A Consellería, por convenio co MEC, destina 4500 euros a cada biblioteca dos 231 centros de secundaria; recursos que se poderán gastar na compra de libros, de mobiliario e de equipos ou no acondicionamento dos locais. Deles, incrementarán a súa contía 16 centros incluídos no plan galego de mellora das bibliotecas e 131 porque presentaron un proxecto na convocatoria deste. Este investimento, que nesta ocasión vai acompañado dun plan de fomento da lectura, non pode ser máis que ben recibida polo sistema educativo nun aspecto tan sensible como é o da lectura, base de calquera progreso no propio sistema.

Novo Decreto de Formación do Profesorado

Estase discutindo un proxecto de novo Decreto que regule a Formación do Profesorado; sería o terceiro dende o de 1989 que crea os CEFOCOP, viría substituír ao actualmente en vigor, aprobado no 1999 e que puxo en marcha os actuais Centros de Formación e Recursos coas súas seccións, moitas delas antigos Centros de Recursos. As novidades máis salientables que aparecen no borrador son o perfil por especialidades das persoas asesoras destes centros, a definición da figura dos coordinadores de formación en cada centro – xa creada no anterior decreto pero nunca desenvolvida- e a creación dun órgano de goberno: os Consellos de

Formación, integrados por persoal dos CFR, por representación dos coordinadores de formación e das direccións dos centros e por representantes da administración. Outra novidade do borrador é a desaparición da Comisión Asesora de Formación do Profesorado, que só tiña celebrado dende a aparición do decreto en setembro de 1999 a súa reunión constitutiva. Era necesario, despois de 5 anos, cunha organización moi autárquica, este cambio nestes organismos que son clave nas tarefas anovadoras que todo sistema educativo precisa.

Enquisas

A última enquisa patrocinada polo Centro de Innovación Educativa (CEI-FUHEM) e realizada polo Instituto IDEA (que ten como persoa mais recoñecida a Álvaro Marchesi) recolle a opinión das familias sobre a calidade da educación, sobre o papel do profesorado e sobre o clima escolar nos centros. O traballo é continuación do realizado en 1999; dirixiuse nesta ocasión a 2.138 familias, con fillos escolarizados en Primaria, ESO e Bacharelato de varias Comunidades Autónomas.

O primeiro dato sobresaínte da enquisa refírese á boa percepción que existe nas familias respecto ao traballo docente: o 83% de los consultados cree que os profesores dos seus fillos fano moi ben, aínda recoñecendo que a valoración social é, en xeral, moi baixa. Iso si, con marcadas diferenzas en función da etapa educativa: mellor en Primaria que en Secundaria e Bacharelato, que é o peor valorado. Os autores cren que estes datos confirman que se valora a mellor formación pedagóxica dos mestres e conclúen que é necesario mellorar a formación inicial do profesorado.

Outra das sorpresas refírese ao clima de convivencia nos centros. En contra do que se difunde interesada ou irresponsablemente e dos datos reflectidos na última enquisa do CISS (que sitúa a violencia escolar como principal preocupación dos cidadáns), os pais séntense "moi satisfeitos" co ambiente do centro (un 71%).

A enquisa sinala, ademais, que as familias dos centros privados e concertados son máis reticentes á incorporación de inmigrantes e, en menor medida, á presenza de alumnado con algunha discapacidade.

Pero por outra banda case a metade dos pais consultados quéixase de que o sistema educativo funciona mal ou moi mal: máis do 62% cre que estamos peor que a maioría dos europeos, e o 53% considera que as cousas empeoraron nos últimos anos.

A conclusión máis sobresaínte desta enquisa podería ser que os pais aproban ao profesorado e suspenden ao sistema educativo.

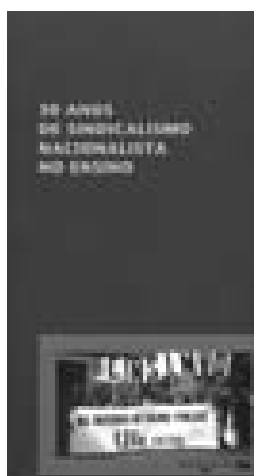
Actividades educativas do CEIDA

O CEIDA, Centro de Extensión Universitaria e Divulgación Ambiental de Galicia, que ten a súa sede no Castelo de Santa Cruz (Oleiros), oferta durante o curso 2005-2006, un Programa de Educación e Sensibilización Ambiental dirixido a centros de ensino, asociacións e colectivos sociais de toda Galicia, co fin de proporcionar as ferramentas necesarias para completar a súa formación ambiental. A finalidade do programa é potenciar o coñecemento do patrimonio natural, cultural e histórico de xeito que o público adopte unha actitude positiva cara o medio ambiente e comportamentos favorables á súa conservación e uso sostible. Organiza, entre outras, sete actividades de carácter anual e tres temporais dirixidas ás diferentes etapas educativas. Tamén dispón de exposicións itinerantes, este ano sobre a bolboreta "Monarca". Para contactalos as referencias son: Tlf: 981 630 618, Fax: 981 614 443, Correo-e: educacion@ceida.org, Web: www.ceida.org. Debemos saudar estas iniciativas que axudan ao profesorado a cubrir obxectivos didácticos dun xeito rico e atractivo para os rapaces e rapazas.

Memoria Sindical CIG/FETE-UGT

No 2004 a CIG-Ensinu celebrou os seus trinta anos, a partir da fundación da UTEG (1974), e en 2005 fixo a FETE-UGT de Galicia os seus 25 anos, aínda que xa en 1976 se constituíra o primeiro gromo local na Coruña. Con este motivo editaron os libros memorialistas:

- CIG-Ensinu, *30 anos de sindicalismo nacionalista no ensino*, Santiago, 2004, 185 pp.
- FETE-UGT Galicia, 1980-2005. *Crónica de 25 anos*, Fundación Luis Tilve, Santiago, 2005, 262 pp.

Dous libros de reconstrución memorialista (con fotos, referencias a documentos e a publicacións, nomes) deste período de tan notable importancia para a educación e para todos nós, que son xa documentos imprescindibles para achegarse á recente historia do movemento profesional e sindical docente. Dous libros de forte interese tamén para reconstruír a memoria do campo progresista e nacionalista dos ensinantes galegos, agora que unha xeración que se abriu paso nos últimos anos do franquismo comeza a emprender a retirada profesional que impón a bioloxía.

Profesores que se foron ás estrelas

A miúdo hai profesores e profesoras que se van ás estrelas e gardamos, en todo caso, memoria deles no noso corazón. Non é habitual que nas páxinas da Revista Galega da Educación falemos deles. Hoxe, con todo, queremos citar a tres que recentemente nos deixaron.

Ludivina Menduïña Ferradás, quen dende 1976 se incorporara ao Grupo de Pontevedra de Pedagogía Freinet, pasando en 1983 a formar parte de Nova Escola Galega e do seu Grupo de Educadores/as pola Paz, sempre educadoras nas terras do Morrazo.

Félix Fernández Vidal, humanidade enteira no Colexio Martín Códax de Vigo, home das Escolas de Verán en Galicia e nas de Acción Educativa en Madrid, o promotor en Vigo do Instituto Galego de Psicomotricidade, fogar de nenos con dificultades nesta vida.

Lourdes Taboada de Zúñiga Fernández, pedagoga e mestra, metida de cheo nos problemas didácticos da educación infantil e fundamentalmente promotora e animadora da Asociación Galega de Mestres/as de Educación Infantil (AGAMEI), extraordinaria plataforma de traballo, de encontro e de reflexión.

Mª Jesús San Segundo / Mercedes Cabrera

Nos primeiros días de Abril (2006) e xusto despois da aprobación parlamentaria da LOE foi destituída (?) a ministra de Educación María Jesús San Segundo, que manifestara limitacións políticas para sacar adiante a reforma parcial da LOCE. Coa razoable abstención do BNG agora temos a nova Lei Orgánica de Educación que pronto comezará a ser desenvolvida regulamentariamente. Estamos mellor do que estabamos coa LOCE e corriximos cousas da LOXSE. Pero tampouco é esta a lei á que razoablemente poderíamos aspirar.

Comeza Mercedes Cabrera e ten por diante o desenvolvemento da Lei, a aprobación da Lei Orgánica de

Universidades, a adaptación e construción entre nós do Espazo Superior de Educación Europea, o impulso á investigación e tantas outras cousas. Que sexa para ben, neste ano de rememoración da República.

O galego ¿é o noso sinal de identidade?

En afirmativo así o sinalaba o ex-Conselleiro de Educación Celso Currás cando no Parlamento se aprobou o 22 de xaneiro de 2005 o Plan Xeral de Normalización da Lingua Galega, que de seguido gardaron na gabeta e con chave e onde aínda continua. Non é claro que sexa *de facto* o noso sinal de identidade, ou cada día menos. Paséense polos corredores das aulas universitarias en calquera delas e escoiten como peta a lingua castelá. Falan menos que as horas que reciben de docencia en galego, o 20% na de Santiago, a mellor das tres. Aí están os datos do Informe do Consello da Cultura Galega presentado a fins de marzo *A sociedade galega e o idioma. A evolución socio-lingüística de Galicia (1992-2003)*. Moito e distinto é o que hai que facer e impulsar politicamente; o 8 de xaneiro escribía Manuel Bragado na súa columna "Campo de Granada" de Faro de Vigo: "O novo goberno galego non é alleo ao desinterese no uso público da nosa lingua". Moito e distinto. E non é só dar respaldo xurídico estatutario ao "deber" de coñecer o galego.

Educación para a paz, globalización e conflito

Queda constancia da celebración no mes de marzo en Santiago dos XXI Encontros de Educación para a Paz convocados polo Seminario Galego de Educación para a Paz, da celebración a fins de abril en Lugo do XX Encontro Galego (e o XIII Galego-Portugués) de Educación para a Paz convocados por Nova Escola Galega, pioneira desde 1983 desta dinámica, a través do impulso do profesor Suso R. Jares, e tamén da celebración da XXIII Semana de Filosofía de Pontevedra impulsada desde hai 23 anos pola Aula Castelao de Filosofía e que nesta convocatoria atendeu á temática Filosofía e Violencias.

Deixemos tamén constancia do traballo educativo que entre nós realizan as ONG Cruz Vermella, Intered cos seus cursos en

Santiago de formación para o voluntariado internacional, María Soliña de Cangas, Intermon, xunto á UNICEF, entre outros.

Non esquezamos que case 40 profesionais galegos participaron en novembro de 2005 no Foro Social Ibérico da Educación, celebrado en Córdoba, representando a Nova Escola Galega, a Asociación Galega de Xogo Popular e Tradicional, aPreescolar na Casa e ao Sindicato de Traballadoras e Traballadores do Ensino de Galicia.

Premios e proxectos

Ponte...nas ondas, Proxecto A. Fraguas, o Merlín...

Os amigos de *Ponte...nas ondas* xeraron en todos nós un momento de ilusión. O patrimonio inmaterial aínda vario e vasto da nosa cultura galaico-portuguesa foi internacionalmente visible para moitos; foi unha experiencia imborrable para os nenos e as xentes que participaron directamente. Foi unha construción colectiva para o futuro.

Porque o patrimonio existe, o Museo do Pobo Galego convoca os Premios do Proxecto Didáctico Antonio Fraguas e participan e gañan premios o colexio de Camos (Nigrán), IES de Pontearreas e as Neves, de Ribeira de Piquín, de Foz... Somos cultura, como de seguido pon de manifesto o Museo coas súas exposicións e publicacións (www.museodopobo.es).

E xa está convocada a 21ª edición dos *Merlín* (desde 1986) da Editora Xerais, que agora engade a 1ª edición de literatura xuvenil, avalada pola feliz experiencia da colección Fóra de Xogo.

Rememoramos a Luguís Freire e acordámonos de Manuel (María)

Este ano as Letras homenaxean a Manuel Luguís Freire, o republicano, masón e nacionalista que tantas cousas impulsou no devalo do século XIX e nos comezos do XX. O autor teatral, de textos de intervención, o orador en galego, o animador cultural da emigración, o autor da gramática galega dos profesores que estudaron a lingua galega.

E acordémonos do Manuel (María), coa súa cálida palabra, coas poesías que levou aos nenos e que cantamos todos con Suso Vaamonde.

Por impulso da Asociación de Escritores en Lingua Galega e da ASPG, entre outros, recibiu unha homenaxe nacional continuada, nos últimos meses do 2005. Homenaxe merecida, á que nos sumamos. As súas foron palabras e cancións necesarias para hoxe e máis para mañá.

Renovación no Consello Escolar de Galicia

Canda os novos responsables políticos na Xunta de Galicia (Laura Sánchez, como Conselleira de Educación e Ordenación Universitaria) vén unha certa renovación de facianas, nomes e aínda modos de facer. Hoxe facemos mención ao nomeamento no pasado mes de decembro da profesora Milagros Blanco Pardo como nova Vicepresidenta do Consello Escolar de Galicia. Con ela, tradicionalmente ligada aos movementos de renovación pedagóxica, entran novos impulsos, que se irán vendo, no Consello Escolar de Galicia.

Apertura de colexios fóra do horario escolar

A extensión a moitos centros dos horarios escolares de xornada única levou aparelada en moitos casos a falta de uso cultural e deportivo das mellores infraestruturas e servizos potencialmente existentes. A corrixir isto se dirixe o programa de apertura fóra do horario escolar que se pon en marcha en 34 colexios das provincias de Lugo e Pontevedra, desde o mes de abril, e mediante a colaboración entre as Consellarías de Educación e Cultura.

Publicacións didácticas

Se vemos o publicado en 2005 podemos anotar: os textos preparados arredor das Letras Galegas con Lorenzo Varela, a continuación da serie Enciclopedia Temática Ilustrada "Coñecer Galicia" dirixida por Adela Leiro e Mon Daporta en A Nosa Terra, o libro *Xogos e dinámicas cooperativas de educación para a saúde* (de TresCtres), o Dicionario de Filosofía (de TresCtres) e o de Física (Baía), a continuación da serie "Pensamento" de Baía que conta xa con 24 títulos, libros como *O Agro*, *A Natureza* ou sobre as fervezas de Adela Leiro (*A Nosa Terra*), o de *Técnicas e xogos cooperativos para todas as idades* de Xerais de Galicia, ou o de *Alvarellos Casas*, *Xogamos coas matemáticas na ESO* (Xerais), as series de Dicionarios de Xerais, *Ir Indo*, *Cumio*, ou *Século XXI*, ou a guía *Como se obteñen os alimentos* (de Baía) e seguimos agradecendo o papel informativo precioso desempeñado por Biblos (www.biblosclub.com).

Boletíns, investigacións, cursos, museos

A non pasar desapercibido o *Boletín Apega* (nº 1) da Asociación Profesional de Pedagogos de Galicia (www.apega.org), Asociación que ten propósito de lanzar unha revista, unha liña editorial, e que organizou xa varios encontros e xornadas. Benvida sexa.

Baixo a dirección de Xosé María Fernández Pazos anda xa cerca do nº 40 *Código Cero. Revista de Novas Tecnoloxías de Galicia*, en galego e en papel prensa (www.codigocero.com). Útil, entretida e dinámica publicación.

O profesor de música vigués Xaime Estévez (Instituto Álvaro Cunqueiro) vén de defender en Madrid (UNED, a súa tese de doutoramento "*Aplicación didáctica de la música popular gallega grabada y editada en España (1975-2000)*", con referencia a 800 traballos discográficos. Parabéns.

Entre tantos cursos, un podemos sinalar. O Curso de Cine Documental, que organizaron en Santiago en xaneiro e febreiro Nova Escola Galega e Sine Nómine. Bo cine e ben informado.

E se falamos de Museos, hoxe imos referirnos ao pequeno, máis fermoso e moi didáctico, "Aquamuseo do río Minho" de Vila Nova de Cerveira (na fronteira; os sábados hai sempre surtida feira), que mostra un aquario de río, un lontrario, un museo das pescas, un laboratorio e mais a biblioteca, nunha contorna natural e de lecer para os rapaces. Un motivo para andares tan perto...

No ano da memoria

Estando en datas que recordan o 75 Aniversario da instauración da IIª República, contra a que se ergueu o golpe militar e fascista franquista, desde a Revista Galega de Educación facemos memoria dos, polo menos, 84 profesionais fusilados/asasinados (un deles, en Madrid polos Gardas de Asalto) no tempo do 36 e aínda en varios anos inmediatos.

Convocándoos polos seus nomes, Nova Escola Galega homenaxeounos con ocasión de celebrar en Santiago a súa XXIII Asemblea Anual Ordinaria o 18 de xaneiro de 2006, solicitando da Consellería de Educación a celebración dunha homenaxe institucional e oficial. Agardemos. RGE volverá sobre o asunto nun próximo número.

Interea visual. Acción socio-educativa

Facémonos eco da nova entrega (Xaneiro, 2006) desta fermosa, ben construída e moi valiosa publicación asentada no poliédrico campo, cada vez máis presente e vivo, da acción socioeducativa, ou da educación social. A intervención socio-educativa en concellos peri-urbanos galegos, educación familiar, inserción sociolaboral, educación na rúa, diversidade cultural, cultura e arte, a Fundación Paideia... son outros tantos ingredientes deste número, que goza como os anteriores dunha fermosa maqueta e de moi coidada ilustración. Por todo hai que felicitar ao equipo redactor e ao director Hector Pose, profesor da Facultade de Educación d'A Coruña, e a Deputación Provincial que sostén o Programa e esta publicación.

reseñas

literatura infantil e xuvenil

(De 0 a 6 anos)

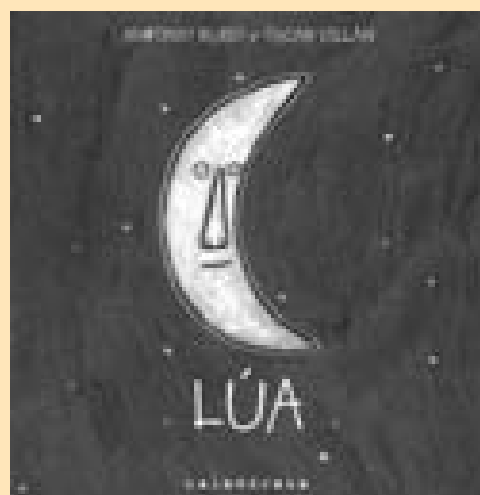
Títulos: *Paxariña de papel*
Crocodilo
Miau
Lúa
Cinco

Texto: Antonio Rubio

Ilustracións: Óscar Villán

Colección: *do berce á lúa*

Editorial Kalandraka. Pontevedra, maio – 2005.

Unha merenda organizada por unha paxariña de papel; un crocodilo verde, reverde, requeteverde que inicia un camiño polas outras cores; as falas de seis animais e dun meniño; a lúa e mais o sol compoñendo unha canción; un libriño que conta desde o un ata o cinco e remata nun brinco. Esta é a nova colección *do berce á lúa* que Kalandraka destina aos primeirísimos lectores. Unha colección de pequeno formato, editada nun material o suficientemente resistente para poñer nas mans dos máis pequenos e deleitarse con eles neste mundo de imaxes que piden xogo, canto e manipulación compartida.

Son libros para aprender a ver o mundo, para recoñecer unha e outra vez elementos do imaxinario infantil, para poñer nome a obxectos e animais, para xogar e ler no colo dos adultos máis próximos. É esta unha proposta que sabe a cantos de berce, a rima, a poema e a xogos coas mans. Referentes lúdicos e afectivos son valores aos que hai que engadir o feito de estar en galego. Non podemos esquecer que para a banda de idade de cero a tres anos non hai moito material na nosa lingua.

Se a lectura empeza no berce e segue no colo, é preciso contar con libros de calidade coma os desta colección. E así, probablemente de *Lúa* naza unha canción para tocar as palmiñas, de *Cinco*, mil maneiras de dar un brinco, de *Paxariña de papel*, un mundo de papiroflexia... e das lecturas compartidas, moitos momentos de pracer.

Magdalena de Rojas

“Cousas tristes
desta vida /
que apesaran
cando pasan...”

Eu conto, ti cantas...

Texto: Mª Victoria Moreno

Ilustracións: Manolo Uhía

Colección: Merlín

Editorial: Xerais, 2005

O título parece devolvernollos ao principio da tradición, ao lugar do popular e a oralidade, a cando contamos os contos e cantamos as cancións facéndonos elo dunha cadea que ven de atrás e camiña cara ao futuro. **Eu conto, ti cantas ...** semella buscar a continuidade desa conxugación verbal, esperando a que as outras persoas, gramaticais ou reais, sigan construíndo os camiños do común.

O libro que reúne tres contos versificados “Xa non teño medo”, “Can branco, can negro” e “¿Un cachiño de bica?”, está composto por longos poemas dunha arquitectura sinxela e perfecta nos que a medida e a rima están construídas coa medida exacta para que a lectura sexa fluída, sen tropezos, e o verso se diga de seguido coma se cantáramos. Porque, certamente, no texto cántase e cóntase.

“Has vir connosco /a un reino de tenrura” –parece convidar a autora-, un reino habitado por meniños e animais, onde os sentimentos e a sensibilidade van envolvendo as historias.

Na creación dese mundo colabora Manolo Uhía co benfacer e a delicadeza a que nos ten acostumados. O ilustrador utiliza unhas aguadas que suavizan os obxectos cotiáns e van enchendo de expresividade aos personaxes, animados ou inanimados, destas historias.

Mª Victoria Moreno, considerada unha das fundadoras da literatura infantil e xuvenil galega, ten achegado textos fundamentais a este sistema literario. Lembrámola desde a prosa poética de *Mar adiante* -un daqueles libros imprescindibles na escola dos setenta-; *Leonardo e os fontaneiros*, unha das primeiras novelas realistas da nosa literatura infantil; *Anagnórise* que abriu as portas da literatura xuvenil, entre ns, formando parte da lista de Honra do IBBY e un dos maiores éxitos editoriais; *Guedellas de seda e liño* coa que obtivo o premio White Ravens 2002 e unha mención especial dos Premios da Crítica de Galicia, ... por citar algúns títulos.

Ela, tamén foi a pioneira dun bo número de mulleres, escritoras de literatura infantil e xuvenil, que a pesar de ter nacido noutras terras adoptaron e asumiron a nosa lingua como propia.

E este libro é o último regalo que nos fixo, antes de irse un día de novembro.

Pilar Sampedro.

O aliado inesperado
 Xavier López Rodríguez
 Alfaguara Obradoiro
 Serie Vermella

Este é un deses libros que nos enfronta aos límites da literatura xuvenil. Se puideramos falar en termos de continente e contido, diríamos que se ben o primeiro está claramente encadrado neste xénero, o tema que se trata non semella ser un interese prioritario no mundo xuvenil. Aí está tamén o seu valor, en atreverse a acompañar aos mozos e mozas nunha incursión pola vellez e a saudade. Porque non é só literatura xuvenil a de acción ou a que conta a descuberta da vida, senón tamén aquela que describe a despedida.

Estamos ante unha novela corta, unha novela rural, unha novela triste... Un vello, convértese no último habitante da aldea, porque non é quen de abandonar aos seus mortos. Vive nun espazo definido pola soidade e o silencio, só rachado polo carteiro coas súas periódicas visitas e os estraños que aparecen esporadicamente, asustándoo. Cando chega o lobo ferido á súa eira, desaparece o medo aos visitantes non desexados, e o Derreadeiro –como el mesmo se denomina- sentirase acompañado. Daquela, ábrese a comporta das lembranzas provocadas pola emoción ancestral ante a fera e aquelas que esperta o coidado dun ser. E lembra a vida e as mandas de lobos da infancia, a familia e a perda de todos eles, os veciños e o abandono de cada casa, ...

Hai momentos nos que a narración afonda na dor máis profunda, como cando o vello mira pola fiestra da cociña e ve ao seu fillo no curral cortando leña, igual que nos vellos tempos. Pero esta vez escoita a pregunta da muller (¿volviches sentilo?) e ao darse a volta para asentir dáse conta de que esa voz só está na súa memoria, e fica dobremente desolado; vive rodeado de ausencias.

Nesa illada aldea de montaña transcorrerá o relato, nesa realidade na que cada noite se prenden as luces públicas para alumear camiños que ninguén percorre. A narración ten tanto de sentimentos como de accións, de feitos e sensacións ou de imaxes que se presentan cunha forza que nos golpea as emocións.

O realismo máxico semella mirarnos aos ollos coa historia da muller que queda trasposta pensando nun irmán que lle levou a guerra e que busca en cada descoñecido; morta ela, o home, tamén os mira buscando neles algo que lles recorde a ela, un aire de familia. E segue estando presente na luz do cuarto dunha das casas abandonadas que se prende soa sen resignarse a esquecer a presenza humana.

Vello e lobo andan feridos, ambos en perigo de extinción. Un e outro defenden a liberdade sobre calquera outro valor, mentres o seu mundo está a desaparecer. Non son amigos porque non está no seu ser selo, pero o Gardián de Carballedo sabe que, un día, será o lobo quen ouvee velando o seu corpo no chan do curral ata que chegue o carteiro.

Pilar Sampedro.

“4ª EDICIÓN DOS PREMIOS EDUCACOMPOSTELA DE RECURSOS EDUCATIVOS EN PROL DA INNOVACIÓN, CALIDADE EDUCATIVA E A RENOVACIÓN PEDAGÓXICA”

BASES

O Concello de Santiago de Compostela e Nova Escola Galega convocan os “Premios Educacompostela”, co fin de recoñecer, promover, premiar e difundir publicamente aqueles materiais educativos que polo seu valor e interese poidan contribuír ao desenvolvemento educativo de Galicia, favorecendo a innovación, a calidade na educación e a renovación pedagóxica.

Temática: Os materiais didácticos¹ poderán estar dirixidos aos diferentes niveis do ensino e poderá tratar sobre aqueles temas que o profesorado considere oportuno abordar no desenvolvemento do currículo nos seus centros educativos, ben sexa en Educación Infantil, Primaria ou Secundaria. Así mesmo tamén se poderán presentar materiais elaborados e destinados para o contexto non formal e informal.

Dotación do concello de Santiago de Compostela:

Primeiro Premio:	1.200 Ó
Segundo Premio:	900 Ó
Terceiro Premio:	600 Ó

1. Os materiais presentados deberán ser orixinais e inéditos. Deberán estar redactados ou elaborados en lingua galega. Non poderán participar aqueles traballos que tiveran sido premiados con anterioridade.

Cada material ou conxunto de materiais deberá ir acompañado dun texto explicativo dun máximo de 15 páxinas que dea conta das súas características, da estrutura do mesmo, obxectivos, destinatarios/as, integración no currículo, proceso de elaboración, experimentación e avaliación seguido.

2. Poderán participar individualmente ou en grupo, quen teña producido materiais didácticos sobre os temas relacionados.
3. Os orixinais para optar aos premios deberán entregarse no Departamento de Educación e

Mocidade do concello de Santiago de Compostela ou por correo postal entre o 28 de marzo e o 30 de xuño de 2006 (Praza do Obradoiro nº 1, 15.705 Santiago de Compostela). No sobre exterior farase constar “4ª Edición dos Premios Educacompostela”. Aceptaranse os orixinais que cheguen por correo se levan data do mataselos anterior á finalización do prazo de presentación.

Tanto os concursantes individuais como os equipos poden acollerse a un pseudónimo. Neste caso só se firmará cun lema. En sobre aparte, rotulado co lema, incluírase o nome, domicilio e centro escolar dos concursantes ou concursante.

No interior do sobre deberá constar:

- Nome da entidade, institución, autor/a ou autores/as concursantes.
- Domicilio profesional e teléfono.
- Título do traballo presentado.

4. O xurado esta composto por: Concelleira de Educación e Mocidade de Santiago, dous representantes de Nova Escola Galega, dous representantes do Departamento de Educación do concello de Santiago, o Director/a do Departamento de Didáctica e Organización Escolar, un representante dos Cefores de Galicia e un representante das Editoriais de Galicia.

5. As entidades convocantes comprométese a dar publicidade ás obras premiadas.

6. Así mesmo a presentación dos traballos supón a aceptación das bases da presente convocatoria:

- Os premios poderán ser declarado desertos.
- As decisións do Xurado serán inapelables.
- Os premios están suxeitos a retención fiscal.
- As cuestións non previstas nestas bases será resoltas polo xurado de acordo co seu libre criterio.

1. Aqueles recursos didácticos elaborados intencionalmente para o ámbito formal, non formal e informal, co propósito fundamental de contribuír a facilitar os procesos de construción do coñecemento e de adquisición de valores, dos alumnos/as e profesores/as. Acostuman a presentarse baixo variadas formas e sistemas simbólicos e están ao servizo dun programa ou proxecto educativo”.

A continuación presentámosvos unha guía, de xeito orientativo, dos aspectos que convén que conteñan as propostas para os premios “Educompostela”.

É importante que teñades en conta que non todos os materiais que se presenten ao premio teñen que conter os requisitos que aparecen a continuación, pero si é conveniente que cumprimentedes a maior parte dos mesmos co fin de axudarnos a comprender o propósito que motiva a elaboración dos materiais didácticos.

Contextualización do material

É preciso especificar a quen está dirixida a proposta: se vai destinada a un determinado nivel educativo, se vai destinada fundamentalmente ao contexto formal, non formal, informal ou a ambos, etc. Cómpre contextualizar o material didáctico nas propostas do centro, na unidade didáctica, etc.

Experimentación

Neste apartado pode clarificarse o proceso seguido, se se realizou a experimentación paralelamente ao deseño do material, se foi a posterior., etc. Tamén é moi importante que se mencionen os resultados da experimentación.

Membros que participaron no desenvolvemento da iniciativa

No caso de que participades varios profesores/as no desenvolvemento da iniciativa, convén que clarifiqueades cuestións rela-

tivas á organización, que supuxo na vosa dinámica habitual de traballo, a aportación de cada un ao conxunto do material presentado, entre outros aspectos.

Implicacións

¿Que implicacións ten o material para os distintos participantes na iniciativa? (Para vós mesmos, para os propios profesores/as, para os alumnos/as, para os pais e nais, etc.).

Obxectivos do material

Os obxectivos deberán servir fundamentalmente de guía para axudar a comprender a qué propósitos responderon os materiais.

Fases na súa elaboración

¿Como nace a iniciativa?, ¿por que nace?, ¿é continuación doutra anterior? ¿que etapas se poden identificar desde a decisión da súa posta en marcha ata a súa finalización?.

Estrutura do material

Aínda que é posíbel que no material a entregar poidamos percibir a estrutura do mesmo, é conveniente que, na medida do posible, se xustifique e comente a estrutura do recurso presentado.

Avaliación

¿De que maneira realizáchedes a avaliación do material? .

Concreción do modelo pedagóxico do material

Convén mencionar o modelo de ensinanza e aprendizaxe en que subxace ao material que se pretende elaborar e o nivel de correspondencia entre dito modelo

e os elementos que conforman o material educativo: obxectivos, proposta conceptual, selección e organización de contidos e actividades, etc.

Dificultades e problemas

Estamos afeitos a avaliar positivamente aquelas iniciativas e materiais onde “todo foi ben”, “non houbo ningún problema” e o alumnado os utilizou sen dificultades, pero todos sabemos que emprender cambios na escola, deixar de utilizar materiais tradicionais e elaborar os propios, supón, entre outras cuestións, romper coa pasividade do profesorado, enfrontarse a resistencias nos centros, a unha cultura de utilización pasiva dos materiais didácticos, etc. Todo isto implica sen lugar a dúbidas problemas, dificultades e esforzos no profesorado e nos centros que é necesario recoñecer no proceso de elaboración e posta en práctica do material.

Bibliografía

Sempre e cando sexa posíbel especificarase cales foron os materiais e as fontes consultadas que axudaron a concibir o material.

Conclusións

Neste apartado poderían considerarse, entre outras, as seguintes cuestións:

-¿Que aspectos foron os máis positivos e os máis negativos desta experiencia?.

-¿En que axudou aos membros do equipo a realización desta experiencia desde unha perspectiva profesional?.

IMPORTANTE

É moi importante que ao presentar as propostas para a convocatoria deste premio, se pense no propio material elaborado. É moi probábel que nalgúns casos os materiais formasen parte de experiencias máis amplas ou que lles servisen de apoio. Pero para a presentación dos premios hai que centrarse no que supuxo o propio material.

Non se busca aqueles materiais que sexan máis “perfectos” desde o punto de vista formal (aínda que tamén lle concedemos o seu valor), senón que nos interesa coñecer aquelas experiencias en que o material elaborado facilitara o traballo dos/as profesores/as e a aprendizaxe dos/as alumnos/as, que axudaron a traballar determinados temas no contexto dos centros de Galicia e na nosa comunidade e que nos axudaron a romper coa pasividade á que nos ten afeitos o libro de texto.

A RGE, UNHA PORTA SEMPRE ABERTA A TI

A Revista Galega de Educación (RGE) ten as súas páxinas abertas a todas aquelas persoas que desexen publicar as súas colaboracións.

O Consello de Redacción dará preferencia aos artigos dirixidos á sección "Prácticas e experiencias", que acolle traballos de todos os niveis do ensino non universitario.

AS COLABORACIÓNS deberán axustarse, OBRIGADAMENTE, ás normas seguintes:

1. Colaboracións:

- Que sexan inéditas.
- Poderán estar dirixidas ás seguintes seccións da RGE e deberán axustarse, obrigatoriamente, á extensión sinalada:
 - **Prácticas e experiencias:** 5.428 caracteres con espaciado incluído.
 - **Proposta de unidade didáctica:** 32.300 caracteres con espaciado incluído.
 - **Reflexións, resultados investigacións, etc.:** 5.428 caracteres con espaciado incluído.
 - **Escríbenos:** 2.127 caracteres con espaciado incluído.

Para calquera suxestión, comentario, proposta, etc., sobre estas ou outras seccións da RGE, por favor, poñédevos en contacto co Consello de Redacción (correo electrónico: rge.redaccion@mun-do-r.com) Todas as aportacións deberán ser redactadas na fonte de letra **Times New Roman**, tamaño **12** e con **interlineado simple**, e remitidas por medio de calquera dos seguintes medios:

- a) En soporte informático (disquete ou cd), acompañadas sempre dunha impresión en papel tamaño DIN A4.
- b) Por correo electrónico a: rge.redaccion@mun-do-r.com

2. Na cabeceira do artigo figurarán: o título, o nome do autor/a ou autores/as, a profesión e o lugar ou centro de traballo. E ó final do mesmo, o enderezo postal, o/s teléfono/s de contacto e o enderezo de correo electrónico.

3. Nas referencias e citas bibliográficas de libros procederase de acordo co seguinte modelo: apelidos; nome ou inicial, con punto, do autor; paréntese para o ano de publicación; punto; título do libro en cursiva, punto, lugar de edición; dous puntos, editorial; punto.

Fernández Paz, A. (1992). Os cómics nas aulas. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.

Se houbese varios traballos publicados por un mesmo autor ou autora no mesmo ano, despois do ano porase coma e, logo: a, b, c...

Vázquez Freire, M. (1992,a). Que é a Reforma? Vigo: Edicións Xerais de Galicia.

Vázquez Freire, M. (1992,b). O currículo. Vigo: Edicións Xerais de Galicia.

4. Nas referencias e citas bibliográficas de artigos de revistas procederase de acordo co seguinte modelo: tralo autor e ano, título do artigo; punto; nome da revista en cursiva, número da revista, coma, páxinas con guión intermedio, punto.

Rozas Caeiro, A. (1992). A Educación Ambiental e outros programas educativos. Revista Galega de Educación, 13, 6-9.

5. As explicacións correspondentes ás notas, numeradas no texto correlativamente sempre entre parénteses ou con grafía saltada (ex: ⁽¹⁾ ⁽²⁾ ⁽³⁾...), deben incluírse ao remate do traballo. A continuación das notas pode facerse unha lista bibliográfica ordenada alfabeticamente, seguindo os criterios anteriores.

6. Se no texto se quere facer unha referencia xenérica a os ditos libros, sen concretar páxina, pódese citar do seguinte xeito: paréntese, apelidos, coma, ano de edición, paréntese.

(Fernández Paz, 1992)

No caso de que se queira facer unha referencia ao número da páxina, pódese citar do seguinte xeito: paréntese, apelidos, coma, ano de edición, dous puntos, páxina, paréntese.

(Fernández Paz, 1992: 32)

7. No caso das citas tomadas de Internet, poderase seguir, en liñas xerais, a seguinte proposta:

Serra, A. Las redes ciudadanas, ¿una vía para los países en desarrollo?, WEB: <http://bcnet.upc.es> e <http://bcnet.upc.es>

8. Evitarase no posible o uso de abreviaturas e do etcétera marxinal. Cando dentro do corpo do artigo se citen frases textuais, estas irán en cursiva do seguinte xeito:

- Se a frase textual, ocupa menos de dúas liñas redactarase de corrido no texto, entre comiñas.
- De ocupar maior extensión, escribirase á parte, precedida de dous puntos e sangrada na marxe esquerda, podendo empregar outro tamaño de letra e reducir o espazo interlineal.

9. As colaboracións poderanse acompañar das ilustracións (fotografías, imaxes, gráficos, figuras, cadros...) que se consideren necesarias, sinalándose claramente no texto, mediante acotación entre parénteses, o lugar onde deben reproducirse:

(INSERTAR IMAXE: "aula_natureza.jpg").

Sería altamente recomendable que as colaboracións referidas ao aparta-

do "prácticas e experiencias" fosen achegadas con material gráfico ilustrativo da experiencia.

Poderán enviarse as fotografías ou imaxes en formato impreso ou ben en formato dixital (disquete, CD, correo-e) cunha resolución mínima de 300 ppp (puntos por pulgada), en formato JPG ou TIFF.

10. No caso de dar conta dunha proposta ou experiencia pedagóxica práctica pódese empregar o seguinte esquema referencial (coas adaptacións precisas):

- Contexto do centro e da experiencia.
- Nivel educativo.
- Obxectivos da experiencia.
- Desenvolvemento concreto: actividades realizadas ou que se propoñen.
- Comentarios sobre o seu desenvolvemento.
- Avaliación por parte do alumnado e do profesorado; reflexión sobre o realizado.
- Perspectivas abertas a partir de aquí, crítica, cambios necesarios, etc.
- Referencias bibliográficas.

11. Os traballos deberán estar escritos en lingua galega, segundo a normativa vixente aprobada pola Real Academia Galega. A Redacción resérvase o dereito de elixir os títulos e subtítulos que considere máis oportunos para a publicación da colaboración, como tamén o de facer pequenas correccións para manter o estilo da RGE.

12. Por cada colaboración o autor/a recibirá de balde un exemplar do número da RGE onde apareza o seu traballo.

13. A RGE comunicará a cada un dos autores ou autoras a recepción do seu traballo, e, no seu momento, a súa aceptación, ou non, para a publicación.

Enviar a:

Xesús Rodríguez Rodríguez
Director da Revista Galega de Educación
Facultade CC. da Educación
Campus Sur
15.782 - Santiago de Compostela (A Coruña)

boletín de subscripción A

Si, desexo subscribirme á REVISTA GALEGA DE EDUCACIÓN, tres números ao ano, polo prezo de 21 euros. Subscribome desde o número 36.

DATOS DO/A SUBSCRITOR/A

Apelidos e nome:

NIF:

Enderezo:

Localidade:

Provincia:

Teléfono:

FORMA DE PAGAMENTO (sinalar cun "X" e completar)

Domiciliación bancaria en conta

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(Faga constar os 20 díxitos que compoñen o C.C.C.)

Titular da conta

Cheque a favor de Nova Escola Galega

Transferencia bancaria contra prestación de factura

Reembolso (21 euros máis gastos)

-----, de ----- de 2006

Sinatura

REVISTAGALEGA
DE EDUCACIÓN

Subscripcións

Se desexa subscribirse á Revista Galega de Educación cubra o boletín A e envíeo ao seguinte enderezo:

NOVA ESCOLA GALEGA (Revista Galega de Educación)
Apdo. 586 - 15700 Santiago de Compostela (A Coruña)

Envíos por fax: 981 562 577
Subscripcións por correo-e: rge.subscripciones@mundo-r.com

Se desexa algún número atrasado da Revista Galega de Educación, solicíteo enviando un correo electrónico a: rge.redaccion@mundo-r.com

boletín de subscrición B

Si, desexo facerme socio/a da NOVA ESCOLA GALEGA (movemento galego de renovación pedagóxica)

DATOS DO/A ASOCIADO/A

Apelidos e nome:

NIF:

Enderezo:

Localidade:

Provincia:

Teléfono:

Correo electrónico:

SITUACIÓN LABORAL (sinalar cun "X")

Estudiante En activo En paro Centro de destino:

Concello:

Teléfono:

Correo-e:

Domiciliación bancaria en conta

--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--	--

(Faga constar os 20 díxitos que componen o C.C.C.)

Banco ou Caixa: _____

Titular da conta (se é distinto do/a subscritor/a): _____

Nivel no que traballa: (sinalar cun "X" so no caso de ensinantes)

Educación infantil Educación Primaria Educación Secundaria Universidade Outros

Áreas de traballo da súa preferencia _____

Sr. / Sra. Director/a:

Prego que con cargo á miña conta, indicada máis arriba, sirvan atender o recibo que anualmente lles presentará a Asociación NOVA ESCOLA GALEGA, para o pagamento da cota de asociado/a, a partir da data da sinatura.

-----, de ----- de 2006 Sinatura

Se desexa asociarse a NOVA ESCOLA GALEGA cubra o boletín B e envíeo ao seguinte enderezo:

NOVA ESCOLA GALEGA
Apdo. 586 - 15700 Santiago de Compostela (A Coruña)

Secretariado Nacional NEG
Rúa Betanzos, 1, 1ºesq,
15703 Compostela.
Tel. e fax: 981 562 577
Galicia

Cuota anual: parados e estudantes: 18 euros / xeral: 36 euros

Web: www.nova-escola-galega.org
correo-e: neg@mun-do-r.com

ESCUITA, OBSERVA, ADECIJA...
A CULTURA, UN PRACEO PARA
TÓDOLAS SENTIÓO.
NA DEPUTACIÓN DA CORUÑA
TRABALLAMOS PARA DARLLE A CULTURA
A IMPORTANCIA QUE SE MERECE.
E, SOBRE TODO, PARA QUE SEJA UN
PRACEO Ó ALCANCE DE TODOS.
PORQUE É TÚA E FORMAS PARTE DELA.

É túa.
Traballa
para ti.

A dixitalización destes documentos foi posible grazas á axuda concedida a Nova escola Galega da Secretaría Xeral de Modernización e Innovación Tecnolóxica (Consellería de Industria - Xunta de Galicia), do Ministerio de Industria, Turismo e Comercio, así como do Plan Avanza e do Fondo Europeo de Desenvolvemento Rexional (FEDER), ao abeiro da *Orde do 31 de decembro de 2008 pola que se establecen as bases reguladoras para a concesión, en réxime de concorrència competitiva, das subvencións destinadas a entidades de dereito público e privado, sen ánimo de lucro, para impulsar a realización de actuacións de difusión e formación relacionadas especificamente co desenvolvemento e implantación da sociedade da información na Comunidade Autónoma de Galicia, no marco do Plan Estratégico Galego da Sociedade da Información e o Plan Avanza, e se procede á súa convocatoria para 2009 (código procedemento IN521C)*

As publicacións están dispoñibles baixo unha licenza Recoñecemento-Non comercial-Compartir baixo a mesma licenza 3.0 España de Creative Commons que reza:

Vostede é libre de:

- Copiar, distribuír, exhibir e executar a obra.
- Facer obras derivadas.

Baixo as seguintes condicións:

- Vostede debe atribuír a obra na forma especificada polo autor ou o licenciante. Isto quere dicir que tanto os textos como as imaxes da Web poden ser utilizados por calquera, sempre que se cite a súa orixe, sempre que non se obteña un beneficio económico directo ou indirecto dese uso, e sempre que se inclúa no produto resultante a mesma licenza CC-NEG.

